T.C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk Algısının Yoksullukla Mücadele Programlarına Etkisi

Tuğba CANBULUT

2501110888

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ayşegül YAKAR ÖNAL

İstanbul, 2015

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Tuğba CANBULUT** Numarası : **2501110888**

Anabilim Dalı : **Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler** Tez Savunma Tarihi : **24/07/2015**

Danışman Öğretim Üyesi : **Doç.Dr. Ayşegül YAKAR ÖNAL** Tez Savunma Saati : **13:00**

Tez Başlığı : **Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk Algısının Yoksullukla Mücadele Programlarına Etkisi.**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. Hatice KURTULUŞ AYDAL		KABUL
2- Doç.Dr. Ayşegül YAKAR ÖNAL		KABUL
3- Doç.Dr. Abdullah KARATAY		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. Adalet ALADA		
2- Doç.Dr. Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN		

ÖZ

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk Algısının Yoksullukla Mücadele Programlarına Etkisi

Tuğba CANBULUT

Bu tezde, Türkiye'deki yoksullukla mücadele programlarının, alan uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk algıları bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikaların, yoksulu refah seviyesine ulaştırmaktan ziyade yoksulluğunu sürdürülebilir ve dolayısıyla yönetilebilir kılmak üzere sosyal ve ekonomik destek adı altında tasarlandıkları görülmüştür. Bu tartışmayı uzmanların anlatılarıyla bir sorgulamaya çevirmeye çalışan tez, öncelikle gerekli kavramsal arka planı sunan bir alan yazın bölümünü içermektedir. Kavramsal arka planın ardından tezin uygulama aşamasını anlatan metodoloji bölümü yer almaktadır. Sonrasındaki bulgular bölümünde ise görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının, yoksulluğun sürdürülebilirliğine ve yönetilmesine dair algı, görüş ve çözüm önerileri bulunmaktadır. Görüşmelerle ortaya çıkan sonuç kapsamında Türkiye'de sosyal politikaların hak temelli yaklaşımların yerine sosyal ve ekonomik destek bağlamında bir sosyal hizmet olarak sunulduğu görülmüştür. Tez kapsamında, sosyal ve ekonomik destek paketinin sınıfsal açmazları daha da besleyen yönü, yoksullukla mücadeleden ziyade yoksulu kapitalist sistemin ve neo-liberal iktidarların devamlılığıyla yönetmeye çalışan boyutu değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu paket kapsamında sosyal yardımlar adı altında sunulan ekonomik yardımların bireyler üzerinde yarattığı bağımlılık durumuna da değinilmektedir. Sosyal yardımlarla bağımlılığın bir rıza ilişkisi şekline dönüştürülmesi, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki formasyonlarının dışında bir role bürünmelerine neden olmaktadır. Bu rol, uzmanların, devletin sosyal yardımları birey ve ailelere ulaştırma aracı olmaları şeklindedir. Devletin hegemonyasını sürdürülebilir kılmak amacıyla sosyal hizmet uzmanını kullanarak yurttaşına ekonomik desteklerle ulaşıyor olması, tezde, yoksulluğun, sürdürülebilir bir unsur olarak ele alınmasıyla karşımıza çıkarken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet

rollerini ve emek ilişkilerinden kaynaklanan gelir dağılımındaki adaletsizliği de pekiştirmesiyle görünmektedir. Bu açılardan tez, sosyal hizmet literatürüne yoksulluk bazlı bir çalışma kazandırma hedefindedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Sosyal Hizmetler, Sosyal Politika

ABSTRACT

The Effect of the Poverty Perception of Social Workers to the Struggle Against Poverty Programmes

Tuğba Canbulut

In this thesis it is aimed to evaluate struggle against poverty programme in Turkey in the context of social workers' poverty perception as practising in field. It is seemed that; social politics about struggle against poverty are lack of precisely goal of the welfare for needy people. It is more likely to be planned as the name of social and economic support for making their needs sustainable and manageable. This thesis, trying to divert the poverty discussion to inquiry, primarily include literature which can supply us cognitive background. Methodology section explaining the implementation phase of the thesis is located following the conceptual background. The perception, ideasand solutions regarding to the sustainability and managing of poverty of the interviewed social workers are in the following part's findings. As a result of interviews it was observed that the social policy in the Turkey has been presented as a social service in the context of social and economic support as a result of is evaluated that the aspects of feding class conflict and the dimensions of social and economic support package was tried to manage the poor people, the continuity of the capitalist system and the neoliberal government rather than fighting poverty. At the same time, the dependency status created by the financial assistance was offered under the name of social assistance on individuals within this package is also discussed in the thesis. The convertion of dependency by means of social assitance into a consent relationships form causes social workers to play a different role. This role is being make the social workers the tool of transmission to the social assistance to the families by the state. In this thesis, the arriving of the state to the citizens to sustain its hegemony by using social workers is seen the sustainability of poverty, as well, reinforcer of gender roles and inequity of income distribution. The aim of the thesis is to gain a poverty based work to social services literature from these perspectives.

Key Words: Poverty, Struggle Againts Poverty, Social Work, Social Policy.

ÖNSÖZ

Yoksulluk, sosyal bilimlerin çalışma alanı olarak oldukça kapsayıcı bir yelpazeye sahip, bireylerin ve toplumların hayatlarını son derece temel bir noktadan etkileyen bir kavramdır. Türkiye, yoksul nüfusun gözle görülür ve istatistiklerce de desteklenir biçimde yoğun olduğu bir ülke olarak, yoksullukla mücadele adına çeşitli sosyal politikalar ürettiğini sıklıkla gündemine taşımakta ve bu konudaki söylemini sayısal birtakım göstergelerle de toplumuna sunmaktadır. Bu tezle dikkat çekilmeye çalışılan nokta yoksullukla mücadelede siyasilerce sıklıkla sayısal veri olarak kullanılan sosyal ve ekonomik destek programlarının bir nevi yoksul yaratma programlarına dönen halidir. Devlet sosyal ve ekonomik desteği, sosyal politikalarla şekillendirilen sosyal hizmetler ile bireylere ulaştırırken bir taraftan yoksulların hayatlarını minimum ölçüde sürdürmelerini sağlayıp diğer bir taraftan çalışmalarına gerek duyulmayan bir ekonomik kalkınma programı ile onları kendisine bağımlı hale getirmektedir. Bunu da sosyal hizmet uzmanlarını alanda kendi mevzuatlarının uygulayıcısı kılıp, edindikleri mesleki formasyonları değersizleştirerek, onları, yaptıkları işe, yaşadıkları hayata ve hizmet ettikleri yoksul kesime yabancılaştırmak suretiyle yapmaktadır. Bu sebepledir ki sosyal hizmetlere ekonomi-politik açıdan bakmak, yoksulluğa ve verildiği öne sürülen mücadeleye dair alt metin okumaları yapmayı sağlayabilmektedir.

Bu çalışmada, sosyal hizmet meselesine ve sosyal hizmetleri şekillendiren sosyal politikalara, ekonomi-politik bakışla eleştirel ve yapıcı bir yerden bakmamı pekiştiren, tez çalışmamda her yaşadığım sıkıntıda beni destekleyip motive olmamı sağlayan çok değerli hocam Sezai TEMELLİ'nin katkıları oldukça fazladır. Değerli hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Tez yazmak şüphesiz bireysel görünen fakat arka planında oldukça fazla insanın desteği ve gerektiğinde özverisiyle yapılabilen bir çalışmadır. Bu sebeple, akademik yolumun başından beri yanımda olan, bana olan inançlarını hiçbir zaman kaybetmeyen aileme sevgi dolu teşekkürlerimi iletmem gerekmektedir. Ayrıca, en çok ihtiyacım olan zamanlarda yanımda olan, çalışma boyunca en sıkışık anlarında dahi ihtiyaç duyduğum düzeltmelerle bana destek olan arkadaşlarım Gözde GÖZÜM ve

Mansur SEYİTOĞLU'na da yardım ve desteklerinden ötürü minnettar olduğumu bildirmek isterim. Teşekkür etmem gereken büyük bir kitle daha bulunmaktadır ki, onlar tezin oluşmasında olmazsa olmaz, zamanlarını çalmama izin veren, alana dair oldukça fazla bilgiyi edinmemi sağlayan görüşmecilerim: sosyal hizmet uzmanlarıdır. Ayrıca tez çalışmam sırasında gerekli bağlantıları kurmam konusunda imkanlar sunan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi ve İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu ve üyelerine; mesai saatlerim içinde yapmak zorunda olduğum görüşmeler için izin almamı kolaylaştıran Araştırma Görevlisi olduğum İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölüm Başkanlığına ve çalışma arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Son olarak, tez danışmanlığı konusunda elinden gelen kolaylığı sağlayan değerli danışmanım Ayşegül YAKAR ÖNAL'a teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Bireylerin refah seviyelerini artırmayı amaçlayan bir sosyal hizmetin "en iyi sosyal hizmet" olduğu yaklaşımıyla hareket eden sosyal politikaların oluşturulabilmesi önemlidir. Sosyal hizmetin ekonomi-politik bir eylem olduğu konusundaki görüşleri destekleyen bu çalışma, yoksulluğun bir yönetim aracı haline gelmemesi için direnen, yakın zamanda Soma ve Ermenek'te çalışma şartlarından ötürü yaşamlarını yitiren işçiler olmak üzere Türkiye'nin bütün emekçi işçilerine; yoksulluğu sürdürebilir kılmak üzere tasarlanan bir sosyal hizmeti reddeden, hak ihlallerinin yaşanmadığı yönetim biçimleri için verilen mücadelelerde yaşamlarını yitiren Gezi Parkı insanlarına ithaf edildiğinde daha anlamlı olacaktır.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZ iii

ABSTRACT v

ÖNSÖZ vi

İÇİNDEKİLER viii

TABLOLAR LİSTESİ xi

KISALTMALAR xii

GİRİŞ 1

BÖLÜM I

YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUKLA

MÜCADELE ÇALIŞMALARININ ÇIKTILARI 10

1.1. Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele
Kavramlarının Sorunsallaştırılması 10

1.1.1. Sosyal Bilimlerde Bir Çalışma Alanı Olarak
Yoksulluk 10

1.1.1.1. Yoksulluğun İcadı 10

1.1.1.2. Emek İlişkilerinin Sürdürülebilirliği İçin Bir
Buluş Olarak Yoksulluk 11

1.1.1.3. Yoksulluğun Sürdürülebilirliğine Zemin
Hazırlamak: Bireysel ve Toplumsal Bağlamda
Yoksulluk 12

1.1.2. Yoksul Olmanın Sosyal Şartları: Kimler Yoksuldur? 14

1.1.3. Yoksulluk Tanımları Çerçevesinde Bir Kavram

Olarak Yoksulluk 18
1.1.3.1. Alan Yazında Yoksulluk 18
1.1.3.1.1. Mutlak Yoksulluk 18
1.1.3.1.2. Göreli Yoksulluk 19
1.1.3.1.3. Nöbetleşe Yoksulluk 21
1.1.3.1.4. İnsani Yoksulluk 22
1.1.3.2. Sosyolojik Dinamiklere Göre Yoksulluk 23
1.1.3.3. Ölçülebilir (mi) Yoksulluk 24
1.2. Yoksulluğun Yönetilmesi Veya Yoksullukla Mücadele Anlamında Sosyal Politikalar 26
1.2.1. Refah Devleti Modeli Ve Neoliberal Sistem Kurtarıcısı Olarak Sosyal Politikalar 27
1.2.2. Mücadeleden Yönetime Sosyal Politikalar-Türkiye'ye Yansımalar 30
1.2.2.1. Sosyal Yardımlar Ve Hayırseverlik 30
1.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Pekiştiren Yoksulluk 35
1.2.2.3. Çalışmanın Kutsallığı ve İş Kavramı ile Yoksulluk İlişkisi 39

BÖLÜM II

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ 44

2.1. Araştırmanın Tipi ve Yöntemi 44
2.2. Verilerin Toplanması 47
2.3. Veri Analizi 50
2.4. Evren ve Örneklem 51
2.5. Araştırma Etiği 56

2.5.1. Etik İlkeler 56
2.5.2. Geçerlik ve Güvenilirlik 58
2.5.3. Sınırlılıklar 59

BÖLÜM III

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE BULGULARIN TARTIŞILMASI 61

3.1. Bulgular ve Tartışma 61

3.1.1. Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU) Kimdir? 61

3.1.1.1. Devletin Nezdinde SHU: "657" 63

3.1.1.1.1. Devlet ile Müracaatçı "Ara"sında Bir Meslek Elemanı 63

3.1.1.1.2. Muhaliflik Rolü 66

3.1.1.1.3. Vasıfsızlaştırılan Meslek Profesyoneli 69

3.1.1.1.4. Mali Boyutuyla SHU ve Sosyal Hizmet 72

3.1.1.2. Müracaatçı Nezdinde SHU: Süper Kahraman 74

3.1.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Algıları 78

3.1.2.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluğu Resmetmesi 80

3.1.2.1.1. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı 82

3.1.2.1.2. Göreli Yoksulluk: "Yoksulluk, Yoksulluk İçinde" 83

3.1.2.1.3. Sistem Sorunu Olarak Yoksulluk 87

3.1.2.1.4. Kültür-Miras Olarak Yoksulluk 89

3.1.2.1.5. Zekat Vermemek ve

Açgözlü Olmaktan
Kaynaklanan Yoksulluk 90
3.1.2.2. Yönetimi kolaylaştırmak (!)
Adına Yoksullaştırmak 91
3.1.2.3. Çözüm Önerileri Kapsamında
Yoksulluk Algısı 95
3.1.3. Sosyal Politika Algısı 99
3.1.3.1. Yok-sanan Sosyal Politika 99
3.1.3.2. Sosyal Politikaların İşlev(sizliğ)i 102
3.1.3.2.1. Sosyal Yardım Furyası:
"Yapılan yardım yoksulluğun
azaltılması ya da yok
edilmesi zaten mümkün değil." 103
3.1.3.2.2. Sosyal Hizmet ve Sosyal Politikaya
Eleştirel Bir Bakış: (Aslında)
Olması Gereken Nedir? 106
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 114
KAYNAKÇA 120
EKLER 127

TABLOLAR

Tablo 1. Görüşmecilerin Çalıştıkları Kurum/Kuruluşlar

Tablo 2. Görüşülen Kişilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

KISALTMALAR

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

ÇBY: Çok Boyutlu Yoksulluk

ÇBYE: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

FAKFUNFON: Fakir Fukara Fonu

FGT: Foster-Greer-Thorbecke

ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

İGE: İnsani Gelişme Endeksi

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KSO: Kafa Sayım Oranı

LGBTİ: Lezbiyen-Gey-Biseksüel-Transeksüel-İnterseksüel

SÇ: Sosyal Çalışmacı

SED: Sosyal ve Ekonomik Destek

SHU: Sosyal Hizmet Uzmanı

STÖ: Sivil Toplum Örgütü

GİRİŞ

"…Yoksulluk bütün insanlığın ayıbıdır."

Yaşar KEMAL

Zaman ve doğa, bireylerin ve toplumların kendi ürettikleri kavramları tüketmelerine oldukça sık şahit olmaktadır. Kavram üretme işini bu dünyada üstlenenler genelde sosyal bilimcilerdir ki onlar yaşam pratiklerine bireysel ve toplumsal değişken ve dinamikler ekleyerek teorik bilgileri de üretmektedirler.

Bireyler, dünyada yaşanılabilecek sürecin başlaması üzerinden geçen zaman dilimi içinde kendilerini ve doğayı daimi olarak değişim ve dönüşüme tabi tutmuşlardır. Teorik/pratik anlamda bu zaman diliminin hangi aşamasında bireylerin hayatına girdiğine dair net bilgilere ulaşmanın mümkün olmadığı sosyal bilimler de değişim ve dönüşümleri kavram ve olgularıyla incelemekte ve yorumlamaktadır.

Sosyal bilimlerde nihai gerçekliğin aranamayacağı ve bunun yanı sıra koşullara göre değişkenliklerin gözlenebileceği, sosyal bilimcilerce bilinen bir durumdur. Dünyanın herhangi bir sebeple sekteye uğramadan sergilediği belki de en önemli olay 'değişim'dir. Sosyal bilimler de kavramları çoğu zaman nesneleştirmek veya olgusallaştırmak yolu ile değişime odaklanmaktadır.

Bu tez, herhangi bir ikileme takılmadan bireyin toplumsallığını baz alan bir çerçeve içine yerleştirilmiştir. Bireyin toplumsallığı sosyal bilimin farklı disiplinlerinde veya disiplinlerin farklı yaklaşımlarında ele alınabilmektedir. Genel itibariyle sosyal bilimde toplumsallıktaki manipülasyon, bireyin toplumu yönlendirmesi veya toplum tarafından yönlendirilmesi yoluyla olabilmektedir. Burada bireyin toplumsallığına değinmek yerinde olacaktır.

"Yalnızlığı soruyorlar, yalnızlık;
Bir ovanın düz oluşu gibi bir şey…"

Dizeleriyle Cemal Süreya, edebi derinliği bir kenara bırakıldığında aslında sosyal bilimlerin odaklandığı olgulardan birine, toplumsallığa vurgu yapmaktadır. Issızlıkta yaşamanın, belki de olması gerektiği gibi, olanaksız hali toplumsallığı zaruri kılmaktadır. Bireyler, birbirlerine ve doğadaki diğer canlı-cansız türlere ihtiyaç

duymaktadırlar. Aristoteles'in de dediği gibi "hiç kimse yalnızlığı içinde her şeye sahip olmayı seçmeyecektir, çünkü insan siyasal bir varlıktır, doğası gereği birlikte yaşamaya yatkındır" (Aristoteles, 2012).

"İnsanoğlunun özü toplumsaldır" (Lefebvre, 1996: 34). Sosyal bilimler, genel itibariyle, bireyi toplumun dışında tutma eğilimiyle bağdaşmamaktadır. Robinson Crouse kurgusunda yer aldığı üzere hayatın salt bireysel idamesi ve toplumsallığın saf dışı tutulması iletişim, etkileşim gibi olguları yok saydırmaktadır. Halbuki sosyal bilimde, bireyin kendisiyle olan iletişimi dahi diğerleriyle olan etkileşimine bağlı görülmektedir. Buğra'nın (2010: 29) değindiği üzere "bir kişi ihtiyaçlarını ve kapasitelerini, ancak belirli bir yaşam biçimine katılmak yoluyla, bir toplum içinde başkalarıyla etkileşim ve iletişim kurarak karşılayabilir ve kullanabilir. Bu anlamda her kişi doğası gereği toplumsal bir varlıktır."

Bireyin toplumsallıkla ilişkilendirildiği sosyolojik perspektifler göz önüne alındığında, toplum ve süreç ki zaman da denebilir, insanın bizatihi kendi ürünüdür, yorumu yapılabilir. "Toplumu ve tarihi insanlar yapmaktadır, ama nasıl yaptıklarını bilmeden; ne idüğü belirsiz bir bilgi ve cehalet karışımı; bilinçli eylem ve körlük karışımı içinde yapmaktadırlar bunu" Lefebvre (1996: 49). Diğer taraftan, örneğin Durkheim sosyolojisine bakıldığında, toplumun bireyle kısıtlanmadığı da görülebilmektedir. Toplum-birey ve birey-birey arasındaki ilişkiyi farklı dinamiklerle açıklanabilmektedir. "Toplum, salt bireylerin toplamından ibaret değildir, ama onların birliğinden oluşan sistem, kendi özellikleri olan özel bir gerçekliği temsil eder" (Callinicos, 2011: 204; akt. Durkheim, 1982: 35,129).

"Toplumsal insan, her zaman her yerde icat eder ve yaratır; her zaman her yerde, eserlerinin boyunduruğu altına düşer" (Lefebvre, 1996: 52). Tarih ve toplumsallık yine toplumsal insan tarafından ön plana çıkarılmış, zaman kategorilere bölünmüş ve bu kategoriler arasında karşılaştırmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Üç bininci yıl geldiğinde geçen bin yıllık süre de yeni kategoriler altında değerlendirilecektir. Her zaman her yerde yaşanan değişim kavramı bir de gelişim kavramıyla ilişkilendirildiğinde insan tam olarak kendi yaptığı ve yaşadığının kendini yönlendirmesine seyirci kalır. Kategorilere bölünmüş zamanın içine

serpiştirilen, aslında ne zaman başlamış olduğuna dair bilgilerin sınırlı olduğu bazı kavramlar ortaya çıkar. İnsan, o kavrama bağlıdır, bağımlıdır ve bir başka bağımlılık başladığında diğeri hemen kategorize edilip tarihe yerleştirilir. Bu, sadece geçmişe giden bir yol değildir. Bir gün başlayacağı düşünülen kavramlar da insanın yine kendi yarattığı ve boyunduruğu altına düştüğü eserleri arasındadır. Denilebilir ki, toplum "var etmekte ve var edildiğine ya da edileceğine inanarak" kendini kenara çekmektedir. Bunun adı sistem olmakta ve birey sistem içinde değerlendirilmektedir.

Değişim sistemlere de yansımaktadır. Kültürel, idari, politik, ekonomik, toplumsal ve diğer bütün alanlardaki sistemler değişmekte ve insanlar buna ayak uyduruyor gibi kendini yaptığı işten soyutlamaktadır. Bu tez, şüphesiz iki bin yıllık süreç içinde yaşanan değişimlerle ilgilenmemektedir. Fakat bir süreç ele alınacağından, değişim, sistem, toplum, tarih gibi son derece göreceli kavramlara olan yaklaşımın sunulması gerekli görülmüştür.

Sosyal bilimlerin büyük düşünceleri sadece sosyal bilimcilere ait görülemez. Ortaya atılan kuramın, fikrin veya düşüncenin oluşması için entelektüel sistemin oluşması ve bu sistem içinden türeyen kavramların sosyal bilimcilerce somut ifadelere dökülmesi söz konusudur. Daha detaylı bir tartışma oluşturmak gerekirse denilebilir ki toplum insanlar ve diğer canlılar tarafından –bir şekilde- oluşturulmaktadır. İnsan, diğer türler üzerine de karar verebilme, kararını uygulayabilme ve diğerlerini kontrol altına alabilme mekanizmasına sahiptir. Canlı türleri arasındaki üstünlük meselesi bir kenarda bırakılarak, belki de insanlardaki bu kontrol mekanizmasının birey olmaktan değil, toplum olmaktan geldiği söylenebilir.

"Dil, insanların söyleyecekleri şeyi ortaya çıkarmaz (doğurmaz). Böyle sihirli bir gücü yoktur dilin; ya da bu güce geçici olarak ve zayıf bir şekilde sahiptir. İnsanların söyledikleri praksis'ten gelir; işten (emekten) ve işbölümünden; edimlerden ve gerçek mücadelelerden gelir (doğar)" (Lefebvre, 1996: 69). Praksis, bireylerin toplumsal arenadaki sosyal pratiklerini içermektedir, insanlara yine insanlar tarafından çizilmiş bir yol haritasıdır. Lefebvre praksisin yanı sıra bir de *poiesis* kavramından bahsederek sosyal pratiklerin anlaşılırlığını artırmaktadır. "Poiesis, doğayla olan ilişkileri, tarım ve zanaatkârlık işlerini (çalışmalarını); sanat

işlerini ve daha genel olarak, toplumsal insanın çevresindeki ve kendindeki tabiatı kendisinin kılmasını kapsar. Praksis ise insanlar arasındaki ilişkileri ve özellikle, ticareti, yönetme etkinliklerini; ortaya çıktıkları ölçüde devlet işlerini kapsar. Geniş anlamda, praksis, poiesis'i içine alır, ama dar anlamda belirlenirse sınırlarını ortaya koyar ve sadece pragmata'yı; üyeleri ile toplum arasındaki bilinçli işleri dile getirir" (Lefebvre, 1996: 44) Şu durumda praksisin alanı genişlemektedir.

Toplumsal birtakım yargılara veya tartışma konularına değinirken, toplumun özünün praksise dayalı olduğu yadsınamayabilir, fakat bilimsel yaklaşımın önemi de göz ardı edilmemelidir. Sosyal pratikler, kültür birikimi işin içine girdiğinde içinde birçok "diğer" barındırmak ve dolayısıyla "göreceli" olmak zorunda kalır. Lakin, bu zorunluluk sosyal bilimin işlevini görmemeyle sonuçlanmamalıdır. Bir diğer deyişle, Lefebvre'nin (2010: 91) de söylediği gibi "bilim, praksisin önerdiği temalar ve sorunlar karşısında, bunların pek kesin olmadıkları bahanesiyle geri çekilmemelidir".

"Sosyal bilimin tamamı zorunlu olarak sosyal değişimin incelenmesidir" (Wallerstein, 2012: 136). Değişim, daha önce değinildiği gibi çoğunlukla bir birey ve toplum ürünü olduğundan sosyal bilimden faydalanmak da topluma özgüdür. Sosyal bilim mutlak surette sosyal değişimi incelemez, fakat genel itibariyle değişim sürecinde olanlarla ilgilenir. Doğrudan topluma odaklanan sosyal bilim dalı olan sosyolojinin yaptığı, belki de, tam olarak budur. Öyleyse denilebilir ki sosyoloji, praksise bilimsel olarak dokunmayı ve toplumu toplumsal verilerle incelemeyi içermektedir.

"Simmel, sosyal bilimlerin görevinin, insanın interaktif yaşamının tüm boyutlarını araştırmak olduğunu söylemiştir" (Weber, 2012: 41). "İnteraktif yaşam" kavramında olduğu gibi, sosyal bilimlerin uğraştığı kavramlar genel itibariyle görecelidirler. Sosyal bilimcilerin yaşadıkları dönemden bağımsız bir kuram geliştirmelerinin gerekli olup olmadığı da yine çelişkili bir konu olmakla beraber, ayrıca, Habermas'ın değindiği "özel alan" ın yanı sıra kamusal etki alanı da göz ardı edilmemelidir. Objektiviteden ödün vermemek elbette ki oldukça mühimdir, fakat etik sınırlar kamusal etki alanından bağımsız düşünülmemelidir. Kaldı ki, "Marx'a

göre insanların içinde yaşadığı toplumsal gerçeklik düşüncelerini şekillendirmektedir" (Berberoglu, 2012: 12).

Bireyin toplumsallığı göz önüne alındığında yoksulluğunun da toplumsal bir nitelik taşıdığını söylemek çok da yanlış olmaz. Yoksulluk kavramsal olarak toplumlarca üretilen yaşam pratiklerinden türeyen hem teorik hem de pratik bir içeriğe sahiptir ve bu yönüyle sosyal bilim araştırmalarının kapsama alanındadır. Sosyal bilim içinde nesneleştirilen birçok kavramda olduğu gibi yoksulluk da bir sarmal halinde bireylerin ve toplumların hayatlarını etkilemektedir.

"Yoksul, hiçbir şeyi olmayanı değil; sosyal düzen ya da mülkiyet gözetmeksizin, toplumsal üretim mekanizmalarına dahil edilenlerin oluşturduğu geniş çokluğu ifade eder" (Hardt, Negri, 2011: 54). Buradan yola çıkıldığında, yoksulluğun, sosyal bilimin farklı disiplinlerinde farklı boyutlarıyla tartışılabilen, ölçülebilirlik dinamikleri çeşitlilik arz ettiğinden oldukça geniş kitleleri kapsayabilen ve bu sebeple bir araştırma alanı olarak oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Sosyal bilimler, yoksulluk kavramını özellikle bireylerin ve/veya toplumların hayatlarını idame ettirme seviyesi deneyimleri üzerinden incelemektedir.

Kavramsal olarak bakıldığında yaşam pratiklerinin isimlendirilmesi ve farklılıklar üzerinden kategoriler oluşturulması bir sosyal bilim geleneğidir. Bu gelenek yoksulluk çalışmalarında da gözlenmektedir. Kavramsal tarif bir kenarda tutulup yoksulluğun yaşanma biçimlerine odaklanıldığında devreye giren önemli sosyal bilim alanlarından biri sosyal hizmet olmaktadır. Sosyal hizmet bu tezde yoksullukla kurulan bağlantı noktasında bireylerin ve toplumların refahlarını etkileyen oldukça önemli bir alan olarak kabul edilmekte ve yoksulluk, araştırmacı tarafından sosyal hizmetin tabanına yerleştirilmektedir. Dolayısıyla tez, yoksulluk ve sosyal hizmetler arasında tartışmasız bir bağlantı olduğu varsayımıyla hareket etmektedir.

Yoksulluk kavramının bir mücadele alanı haline gelmesi şüphesiz ki kapitalizmin önemli bir çıktısıdır. Kapitalist sistem birtakım normallikler yaratarak ve norm dışı gördüğü her noktayı bir mücadele haline getirerek aslında yarattığı normalliklerin yönetimini kolaylaştırmak ve onları sürdürülebilir kılmak

çabasındadır. Tezin yoksulluğu ele alış biçimi tam da bu noktada şekillenmektedir. Yoksulluk birinci bölümde ayrıntılı bir şekilde verileceği üzere emek ilişkilerinin ve gelir bölüşümündeki adaletsizliğin toplumsal arenada görünen yüzüdür. Bu kötü görüntüyü silikleştirecek bir araca ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç sosyal hizmetin bireysel ve toplumsal refaha eriştirme esasını üstü kapalı biçimde kapitalizm lehine çevirmek yoluyla karşılanabilmektedir.

Yoksulluğun mücadele edilmesi gereken bir alan olarak gündeme gelmesine dair geriye dönük araştırma yapıldığında hemen hemen -ilk- karşılaşılan örnek Yoksul Yasası olmaktadır. Yasa ve (öncesi ve sonrasındaki) türevleri mücadelenin aslında bir yönetim biçimi olduğunu, ortadan kaldırmaya ve azaltmaya yönelik bir çalışma olmadığını göstermektedir. Nitekim tezin tartıştığı üzere, 2000'li yılların Türkiye'sinin de, yoksullukla mücadeleye dair dikkat çekilen çalışmaların tam olarak bir sosyal hizmet yaklaşımı içermemesi, bireyi güçlendirme meselesinden uzak kalmış olmasıdır. Üstelik bireyi güçlendirme ve toplumsal ilişkilerin de bu doğrultuda dayanıklı ve formel bir dayanışma ağı üzerine kurulması amacıyla sosyal hizmet meslek elemanı olan uzmanların bu amaç dışında tutulmaları gözlenen bir durumdur. Uzmanların yoksullukla mücadele konusundaki konumları araştırmacı tarafından son derece mühim bulunmakta ve mücadele programlarına uzmanların alan deneyimlerinin entegre edilmesi elzem görülmektedir. Öte yandan, bu gerekliliklerin sosyal politika yapıcılar tarafından yeterli ölçüde dikkate alındığı da düşünülmemektedir. Çünkü mesleki etik ve formasyonları gereği, sosyal hizmet uzmanlarının mutlağa yakın refah sağlamaları gerekmektedir. Bu gerekliliğin öngördüğü şekilde davranıyor olmaları, sosyal politika yapıcıların talep ettiği uzman işinin dışında kalmaktadır.

Tezin öne sürdüğü bu varsayıma ayrıntılı bakmak gerekirse, Marksist sosyolojinin de dem vurduğu gibi yoksulluğun sosyal hizmetlerle veya sosyal hizmetlerin yoksullukla kurduğu ilişkinin kapitalizmin ahlakıyla ilerlemekte ve sosyal hizmetlerin yoksulluktan beslenen bir meslek alanı üretmekte olduğu konusu göze çarpmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları kapitalist sistem içinden bir sosyal refah yaratma çabasıyla devletlerce kurgulanan sosyal politikaların uygulama mercileri, bir başka deyişle sosyal hizmetlerin mesleki yüzleridirler. Bu çalışma, yoksulluğun refah

seviyesi standartlarına taşınması amacıyla ortaya çıktığı düşünülen sosyal hizmet alanının temel meslek elemanlarının bu çıkış noktasına dair algısına odaklanmak suretiyle, söz konusu algının yoksullukla mücadele konusundaki sosyal politikalara olan etkisi(zliği)ni incelemektedir.

"Marx'ta birey kuramın bir ürünüdür" (Ollman, 2008: 13). Bu sebeple, (yapılabilecek bir tersten okuma ile) yoksulluk meselesinde sosyal bilim adına üretilecek bir kuramsallıkta sosyal hizmet uzmanlarının bireysel olarak sergiledikleri duruş ile mesleki formasyon bağlantısını irdelemek önemlidir. Bu çalışmanın ortaya koymak istediği, sosyal hizmet uzmanlarının kendi yorumlarıyla, yaptıkları işin neresinde durduklarına bakmak, nerede durulma(ma)sı gerektiğiyle ilgili veri paylaşımını ve Türkiye'de sosyal politikaların işlemediği yerlerdeki kilit noktaların tespitiyle yoksullukla mücadele yazınına destek olmaktır, tez bu açıdan önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının, bandın akmasını sağlama işlevlerini ne ölçüde bireysel refahla sonlandırabildikleri, bireyin güçlendirilmiş olarak süreçten ayrılabilmiş olmasına nasıl katkı sağlayabildikleri tezin sorunsallarından biridir. Bu aşamada uzmanın sosyal politikalara dahil olup olmamasının kendi yorumuyla değerlendirilmesine öncelik verilmektedir.

Tez çalışması girişin akabinde başlayan, sonuç ve değerlendirmeye kadar olan üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde yoksulluk olgusunun özellikle -ne olduğu, nasıl konuşulmaya başlandığı, kimler tarafından konuşulduğu- meselelerine odaklanan kavramsal ele alınışı bulunmaktadır. Bu bölüm, sosyal bilimlerin birçok disiplininde kendine yer edinen bir çalışma alanı olan yoksulluğun dillendirilmesi süreciyle başlamakta, emek ilişkileri ve gelirin bölüşümündeki adaletsizlikle kurduğu bağlantıyı tartışmaktadır. Aynı zamanda yoksulluk meselesinin "icadı"nın arkasındaki toplumsal ve bireysel gerekçeleri de içeren ilk bölümde kimlerin yoksul olduğuna dair yürütülen tartışma da yine bu gerekçeler ışığındadır. Yoksulluk kavramının ve tarif ettiği kitlenin toplumsal oluşumuna değindikten sonra alan yazında ve sosyolojik dinamiklerce gündeme gelen yoksulluk tanımlamalarına yer vermektedir.

İlk bölümün ikinci aşaması ise kavramsal arka planı oluşturulmaya çalışılan yoksulluğun, yönetilmesi veya ona karşı verilen mücadele yaklaşımlarından bahsetmektedir. Burada tartışmaya açılan konular, refah devleti ve neoliberal sistem, bu çerçevelerde biçimlendirilen sosyal politikalar ve bu politikaların görünen yüzü sosyal yardım mantığı ile –"hayır" sevmekle- eşleşen mücadele yaklaşımıdır. Şüphesiz ki, bir yoksulluk çalışması oldukça genel bir platformda araştırma yürütülebilmesine imkan veren bir kapsayıcılığa sahiptir. Hal böyleyken, alan yazın araştırması sırasında oluşturulmaya çalışılan kavramsal aktarım tezin konusuyla olan bağlantıyı koparmamaya odaklanmaktadır. Bağlantının güçlü kılınabilmesi adına yoksullukla mücadele tartışmasına toplumsal cinsiyet ile çalışma ve iş ilişkisi gibi tezin alan kısmında üzerinde durulması muhtemel spesifik konular da yerleştirilmiştir.

Birinci bölümde verilmeye çalışılan kavramsal çerçeveyi ikinci bölümde tezin metodunu anlatan ayrıntılar izlemektedir. Metodoloji bölümünde öncelikle araştırmanın tipinden ve yönteminden bahsedilirken bu yöntemin kullanılma sebepleri de yönteme dair bazı bilgilerin paylaşılmasıyla sunulmaktadır. Sonrasında, araştırma verilerinin toplanması sırasında kullanılan (seçilme nedenleri ve uygulama aşaması detaylarıyla) derinlemesine mülakat tekniğine ve toplanan verilerin analizinde dikkat edilenlere yer verilmektedir. Metodoloji bölümü, evren ve örneklem seçimi ve etik ilkeler ile devam etmektedir. Bu bölüm araştırma etiğinde yer alan geçerlik-güvenilirlik ve sınırlılıklar ile sonlanmaktadır.

Üçüncü bölüm, verilerin ortaya koyulduğu bulgular ve tartışma bölümüdür. Burada, araştırma sırasında yapılan görüşmelere verilen cevaplar bazı ortak başlıklar altında toplanmaktadır. Bölüm, araştırmanın neden sosyal hizmet uzmanları ile yapılan görüşmelere dayandırıldığını, uzmanların yoksullukla mücadeledeki yerlerini anlatan bir veri analizi ile başlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının çeşitli rollerine değinmek suretiyle aktardıkları (dolaylı) yoksulluk algısını tartışan ilk aşamayı yoksullukla mücadele ve yoksulluk konularındaki direkt cevaplarla elde edilen verilerin analizi takip etmektedir. Böylece uzmanlardan beklenen yoksulluk ve yoksullukla mücadele anlatıları direkt ve dolaylı anlatımlarla birbirini kontrol

etmektedir. Bulguların değerlendirildiği son bölüm ise sosyal politika anlatılarını içermektedir.

Tezin üçüncü bölümü oluşturulurken ilk bölümdeki alan yazın aktarımlarıyla örtüşen verilerin yanı sıra, alan yazında (sık) rastlanmayan anlatıların da değerlendirmeye katılması söz konusudur ki böylece yoksulluk çalışmaları literatürüne naçizane katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Üç ana bölümün ardından tez, sonuç ve değerlendirme bölümü ile bitirilmektedir. Sonuç ve değerlendirme bölümü tez bulgularının ve öncesinde elde edilen literatürün kısaca ele alındığı bir bölümdür.

Sosyal bilim alan yazınında araştırmaya dayalı literatür katkısı amaçlayan bu çalışma sosyal hizmet uzmanlarının bakış açılarıyla yoksulluk meselesini değerlendirirken, uzmanların bir memnuniyetsizlik halinde sözel olarak tartıştıklarını yazıya dökmeyi hedeflemektedir. "Yazı sözün karşıtıdır. Yüzyılların önünde ve yüzyıllar için yazdıktan sonra, Tanrı susar" (Lefebvre, 2010: 170). Ayrıca, Neuman'ın (2009: 707) söylediği gibi "toplumsal araştırma kusursuz olmayabilir, fakat nihai hedefleri bilgi üretmek, dünyayı daha iyi anlamamızı sağlamak ve hakikatı aramaktır". Bu tez de yoksulluk alan yazınında mücadele ve sosyal politika bakışıyla bir araştırma bulgularını paylaşma çabasındadır.

BÖLÜM I:

YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUKLA MÜCADELE ÇALIŞMALARININ ÇIKTILARI

1.1. Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Kavramlarının Sorunsallaştırılması

Bu bölümde yoksulluk ve yoksullukla mücadele kavramlarının çıkış noktalarına, tartışılma boyutlarına ve farklı dinamiklerle değerlendirilmelerine dair genel bilgiler yer almaktadır.

1.1.1. Sosyal Bilimlerde Bir Çalışma Alanı Olarak Yoksulluk

1.1.1.1. Yoksulluğun İcadı

Yoksulluk, zamanın neresinde, nasıl bir yöntemle, neden ihtiyaç duyularak, kim/kimler tarafından ve tam olarak "ne" olarak icat edilmiştir soruları içeriğinde yoksulluğa dair 5N1K sorgulaması olmaktan öte anlamlar taşıyan cevapları barındırmaktadır. Bu tez, yoksulluğun ve yoksulluğu daha iyi anlayabilmek adına uygulayıcıların gözünden yoksullukla mücadele programlarının 5N1K'sini sosyal bilim çerçevesiyle tartışmaktadır.

Toplumların ve bireylerin, zamanın uzun olmasındaki gizli hiyerarşik gücü içten içe benimsediği düşünülürse öncelikle yoksulluğa biçilebilecek bir milat olup olmadığı konusuna değinilebilir. Denilebilir ki yoksulluk bireylerin bireysel ve toplumsal var olma mücadelelerinin bir sonucu olarak ne zaman ve nasıl başladığı tam olarak bilinemeyen, farklı göstergelerle tanımlanabilen bir sosyal bilim sorunsalıdır. Hablemitoğlu (2006: 352) yoksulluğun, insanoğlunun yeryüzündeki en eski yol arkadaşlarından biri olduğunu söylemektedir. Şenses (2009: 32), yoksulluğun yeni bir sorun olmadığı ve bu konuya karşı ilginin çok eskilere dayandığının, herhangi bir yoksulluk çalışmasının başlangıç noktası olması gerektiğini söylemektedir.

Bu bölümde yoksulluğun çıkış noktasına dair görüşler çerçevesinde yoksulluğun ele alınış biçimlerinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda öncelikle emek ve gelir bölüşümü meselelerine değinilmektedir.

1.1.1.2. Emek İlişkilerinin Sürdürülebilirliği İçin Bir Buluş Olarak Yoksulluk

Bireylerin yoksulluğu nasıl ve neden başlattığına ve yaşayıp/yaşattığına bakarken akla gelen ilk konu gelir bölüşümündeki adaletsizlik, ikinci konu ise bu adaletsizlik üzerine kurulan emek ilişkileri olmaktadır. Yılmaz (2011: 147), yoksulluğun ne olduğu ya da bilgisinin nasıl elde edilebileceği sorunundan hareket etmek yerine, süreçlere dayalı olarak nasıl işlediğini göstermek için, yoksulluğun eşitsizleştiren süreçler bütünü olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Şüphesiz yoksulluğun ne olduğuna/olmadığına dair kavramsal açıklamaların da ele alınacağı bir tartışma ilerleyen bölümlerde yer alacaktır fakat öncesinde yoksulluğu çıkış noktası bazında değerlendirmek uygun görülmektedir.

"Her şey aslında emeğin, Karl Marx ve Karl Polanyi'nin üzerinde durduğu gibi, alınıp satılan bir metaya dönüşmesiyle başlar" (Cordonnier, 2014: 11). Şüphesiz farklı sistemler de yoksulluğu barındırmaktadır fakat bakış açısının merkezine emek ilişkileri koyulduğunda bu dönüşüm yoksulluğun tanımı için bir milat olarak kabul edilebilir. Emek sömürüsü bireylerin yoksulluk yaşantısını giderek artar şekilde tecrübe etmelerine neden olmaktadır.

Yoksulluk genellikle sosyal yapıdaki en temel eşitsizliklerden birinin, gelirin bölüşümündeki eşitsizliklerin yansıması olarak değerlendirilir (Kümbetoğlu, 2006: 29). Şüphesiz yoksulluk sadece gelir bölüşümündeki adaletsizlikle tarif edilebilecek bir kavram değildir fakat gelirin adaletsiz paylaşımı diğer birçok dinamiğin yoksulluk tarifindeki yerini belirleyebilmektedir. Bu sebepledir ki genel itibariyle bir yoksulluk çalışmasındaki yoksulluk tarifi gelir dağılımını baz alarak, temel ihtiyaçların karşılanması/karşılanmaması durumuyla özetlenen mutlak yoksulluk anlatısıyla başlamaktadır.

“İstatistiklerin gizlemeye çalıştığı en önemli gerçek “toplam varlıktaki” artışın derinleşen sosyal eşitsizliğe paralel giderek, sosyal piramidin üstü ile altının varoluşsal güvenliği ve genel refahı arasındaki kapatılamaz farkı daha da genişlettiğidir.” (Bauman, 2014: 37). Bu piramidin en üst kısmı yıldan yıla daralırken, geriye kalanı aşağı indikçe önlenemez şekilde genişlemektedir. Yoksulluğun ortadan kalkmasının yolu emek sömürüsünün ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi bir diğer deyişle kapitalist sistemin çözülmesi gibi görülebilmektedir.

İlerleyen bölümlerde yoksulluğa dair yapılan tanımlar ele alınırken daha rahatça gözlemlenebileceği üzere yoksulluk sadece kapitalist sisteme özgü ve başka bir sistemle ortadan kalkacak bir olgu değildir, aksine her dönemde görülebilecektir. Bu sebepledir ki yoksulluk birçok farklı dinamikle açıklanabilen genel itibariyle soyut bir kavramdır. Bu dinamiklerden biri yukarıda bahsi geçen emek ilişkileri ve gelir dağılımındaki adaletsizlik iken buna da sebep olan durumu gözden geçirmekte fayda görülmektedir. Emek ilişkileri ve gelir bölüşümü modern sistemde devletin düzenlediği sosyal politikalarla ele alınmaktadır. Bu durumda yoksulluğun çıkış noktasına modernist bir bakış yapılacaksa devlet ve piyasa karşıtlığı meselesine odaklanılmalıdır. Zira yoksulluğun önemli nedenlerinden biri piyasaların görünmez eli yani -emek sömürüsünün önünü açan ve gelir dağılımındaki adaletsizliği körükleyen- devletin serbestleştirme politikasıdır. Bu politika ile yoksulluk bir taraftan yaratılan bir diğer taraftan mücadele edilen bir olgu halini almaktadır. Bu nedenle yoksulluğun var olma sebeplerine emek ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gözünden bakmakta fayda görülmektedir. Ek olarak yoksulluk bireysel ve toplumsal bağlamlarla da ele alındığında çıkış noktasına dair sağlam bir zemin oluşturulabilir.

1.1.1.3. Yoksulluğun Sürdürülebilirliğine Zemin Hazırlamak: Bireysel ve Toplumsal Bağlamda Yoksulluk

Bir olgunun toplumsal boyutta konuşulabilir ve aynı zamanda deneyimlenebilir hale gelmesi meselenin sosyolojik incelemeye elverişli olması anlamına gelmektedir ki bu bölümde yapılması planlanan da budur.

Bireysel ve toplumsal bağlamlarla yoksulluğu tartışmak yoksulluk pratiklerine bakılmak suretiyle daha anlamlı olabilecektir. Bu nedenle yoksulluğun çıkış noktasında etkili olan gelir dağılımındaki adaletsizlik ve emek ilişkileri konularının sosyolojik dinamiklerle detaylandırılması uygun görülmektedir.

Yoksul olmak kişinin bireysel olarak yüklendiği bir sorumluluk olarak düşünülemez. İnsanların birbirleriyle ilişki halinde bir yaşam sürmeleri toplumsal bir olguya işaret etmektedir. Çeşitli toplumsal dinamiklerden ötürü bazıları hayatta kendini yoksul bazılarıysa zengin olarak konumlandırmaktadır. Yahut toplumun kendisi kişilere hayatın belli alanlarında yer göstermektedir. Genel anlamda, yoksul olmak kişinin tek başına sebep olduğu bir durum olarak görülemez, sosyal bir sisteme dâhil edilme durumu söz konusudur. Tam da bu işin bireysellikten çıktığı noktada, bazen bireysel bazen aile bazlı sosyal politikalar geliştirilerek giderilmek istenen yoksulluk durumuna sosyolojik açıdan bakmak gerekmektedir.

Bir de şu vardır ki, "kavramlar bağlam bağımlıdır ve ister istemez belli toplumsal koşulların ürünüdür" (Işık, Pınarcıoğlu, 2005: 37). Yoksulluk da belli bağlamlar içinde açıklandığı takdirde sözlük anlamının ötesinde anlamlara sahip olur. "Şimdiye kadar yoksulluk bireysel ya da toplumsal olarak açıklanmıştır. Oysa yoksulluk, özünde bireysel ve sosyal olduğu kadar, politik bir süreçtir. Bu nedenle yoksulluğun ya da yoksulluğa neden olan yoksunlukların neler olduğu oldukça önemlidir" (Sallan-Gül, 2002: 108).

Nedensellikler üzerinden bir kavramın açıklaması yapıldığında, zıttı olarak görülen başka bir kavram da işin içine girer.Yoksulluk, yoksul olmadığını düşünen veya zengin olduğuna inanan insanların gözünde bir risk olarak ele alındığında bireylerin kendini koruması gereken bir durumu ifade ederken gerçekten yoksul olduğunu düşünenler açısından bireylerin kendini kurtarması gereken bir durum halini almaktadır. Yoksula bakarken, kimin hangi nedenlerle, neleri ölçü alarak yoksul olduğuna bakabilmek gerekmektedir. Yoksulu anlatırken zengine vurgu yapılması nedensellik ilişkisindendir. Kişi, yoksul olmama nedeniyle zengin, zengin olmama nedeniyle yoksuldur. Burada, bir taraftan yoksulun neden zengin olma

statüsüne geçemediğine, diğer bir taraftan bu geçiş isteğinin sebebine odaklanılmalıdır.

Tıpkı bağlamlar gibi, insanların sahip oldukları ideolojik yaklaşımlar da onların kavramları açıklamalarında etkilidir. İdeolojinin de bağlamda kısmen bağlılığı göz önünde bulundurulduğunda her bağlam ve ideoloji kavramlara yaklaşımda örtüşen yönlere sahip olmaktadır. Denebilir ki, liberal düşünceye sahip bir kişi için zengin olmanın şartlarından biri bireysel anlamda gayret göstermektir. Diğerleriyle araya mesafe koyarak ilerlemek zenginliğe doğru gitmektir. "Zenginliği, çabanın karşılığı olarak gördüğünüz oranda, yoksulluğu da başarısızlığın kanıtı olarak görürsünüz-ama başarısızlığın cezası, başarısız olmanın doğuracağı sonucun gerektirdiğinden fazla olabilir" (Buğra, Keyder, 2006: 27). Bu bakışta ise bireysel gayretin referans alınması halinde ortaya çıkabilecek sonuçların yoksul olanları oldukça güç duruma sokacağı belirtilmektedir. Zengin ve yoksul diskur olarak birbirlerinin karşıtı anlamları barındırmaktadır ve birbirlerini doğuran kavramlardır. Her ikisinin de varlığının dayandırıldığı noktalar bu sebeple oldukça önemli olmakla birlikte çalışmanın içeriği gereği yoksulluk tanımlamalarının ele alınması gerekli görülmektedir.

Yoksulluk tarihsel arka planı çerçevesinde değerlendirildiğinde, ağırlıklı olarak ekonomik göstergelerle ölçülebilen bir olgudur. Fakat yoksulluğun kültürel, sosyal ve politik dinamiklerden bağımsız düşünüldüğünde mücadele edilemeyen bir sosyal sorun olarak ele alınması faydalı olacaktır.

Yoksulluğun tanımlanmasına dair kavramsal sınırların çizileceği bölümde bu sosyal sorunun ne gibi sosyolojik dinamiklerle nasıl pratik edildiğine değinilmektedir. Söz konusu kavramsal çatıyı oluşturmadan evvel bu pratikleri yaşayanların -yoksulların- kimler olduğuna dikkat çekilmesi gerekli görülmektedir.

1.1.2. Yoksul Olmanın Sosyal Şartları: Kimler Yoksuldur?

Yoksul olmak her şeyden önce emek ilişkilerinde avantajsız konumda olmak, aynı zamanda da gelir dağılımındaki yetersiz/küçük payıyla, adaletsizliği yaşayan olmaktır. Bunların yanı sıra zengin olmamak ve refah seviyesine eriştirilebilmek için bir mücadele alanının parçası halinde, net bir ifadeyle bir sosyal sorun olmaktır.

Bütün bunların (European Commission, Joint Report on Social Inclusion 2004, akt. İçağasıoğlu-Çoban, 2014: 17-8) şu maddelerle sıralanması söz konusudur:

> "Yoksul olmak demek,
> Aile ve arkadaş çevresinde izole olmak,
> Umutsuz ve güçsüz hissetmek ve günlük yaşantıyı etkileyen önemli kararlar üzerinde kontrol sahibi olamamak,
> Toplumdaki hizmetler ve kaynaklara ulaşım konusunda bilgi sahibi olamamak,
> Beslenme, barınma, eğitim ve yaşam boyu öğrenim gibi temel ihtiyaçların karşılanması konusunda sorunlar yaşamak,
> Güvenli olmayan, yüksek suç oranlarının olduğu, kötü çevresel koşulların içinde, izole edilmiş biçimde yaşamak,
> Temiz su, ısınma, elektrik, sağlıklı yiyecek, giysi gibi temel ihtiyaçlara erişimde sorunlar yaşamak, ulusal veya bölgesel ulaşım ağının dışında kalmak,
> Sağlık ihtiyaçlarını karşılayamamak,
> Yasal olmayan durumlara maruz kalmak veya bunları gerçekleştirmeye zorlanmak,
> Irkçılık ve ayrımcılığa maruz kalmak,
> Günlük yaşam içindeki sosyal olanaklara ulaşamamak,
> İşsizlik, hastalık, borçlanma gibi krizlerle sürekli başa çıkmaya çalışmak nedeniyle kişisel kaynakları biriktirememek,
> Bireysel potansiyelini kullanamamak, demektir."

Görüldüğü üzere yoksul olmak hem bireylerin kendilerine bağlı hem de toplumsal dinamiklerle anlatılabilen bir durumdur. Yoksul olmanın bireysel görünümü, bireyin bedeni ve ruhsal durumu üzerinden tartışılarak özetlenebilir. Yukarıdaki maddelerde geçen "umutsuzluk ve güçsüzlük" ruh hali özdeşleşmektedir. Bu, mutlak ve göreli yoksullukla bağlantılandırılabilir.

Beden olarak odaklanılan yoksul konusunda yoksulluğun somutlaşması söz konusudur. "Bedene kazınmayan yasa yoktur. Yoksulluk da bedene kazınır ve bedende cisimleşir. Yoksul bedeni tahakküm ve sömürü şiddetinin asıl nesnesidir" (De Certeau, 1984: 139; akt. Erdoğan, 2011: 61). Burada yoksulluğun somutlaşmasından, bedende görünür olmasından bahsedilmektedir.

"Yoksul bedeni, kimlik ve mülkiyetin nosyonları ile de eşitlenemeyen bir organsız bedendir; zira organsız beden "her şeyi aldığınızda geriye kalan şeydir" ve "asla senin veya benim değildir. Daima bir bedendir" (Deuluze ve Guattari, 1988: 151,164; akt. Erdoğan, 2011: 63).Yoksullar, kendilerine zarar verecek duruma bu şekilde gelmektedirler, onların kaybedecek bir şeyleri yoktur ve bunun yerine başka şeyler koymaya çalışmaktadırlar.

Toplumsal dinamikler noktasında şu aktarım dikkat çekmektedir:

> "Yoksulluk üzerindeki tartışmaların asla göz ardı etmemesi gereken bir nokta, daha yüz yıl önce, bugünün gelişmiş ülkelerinden bazılarında bile yoksulların 'kötü alışkanlıklar içinde ve isyana hazır, tehlikeli sınıflar' olarak nitelenerek 'toplumsal düzen için bir tehdit oluşturduklarından, toplumdan hapishaneler, özel yoksul evleri veya yetimhaneler yoluyla tecrit edilmeleri'nin ve toplumdan tümüyle dışlanmalarının öngörülmüş olmasıdır" (Berkowitz, 1994, Şenses, 2013: 57-8).

Burada yoksul "kötü"yü çağrıştıran "tehlikeli" ve mutlak surette "korunulması" gereken bireydir. Asıl olan yoksuldan kurtulmaktır. Tehlike, toplumsal düzeni tehdit eden bir durum arz ettiğinden ve herhangi bir aşağılamayı alenen yapmamak adına yoksul olana farklı bir kimlik de verilmektedir. Madun olmak yoksulun en belirgin özelliklerinden biri olarak gösterilmekte, böylece yoksula verilen madun kimliği ile tehlikeli olma durumu yumuşatılmakta ve toplumsal düzen için yoksulu kontrol etmeye dair yapılan düzenlemeler meşrulaştırılmaktadır.

"Yoksul aynı zamanda madun olandır. Aslında, madun olmak, başka şeylerin yanı sıra, "önemli olmamak", "dinlenmeye değer bulunmamak"tır" (Beverley, 1999: 66; akt. Erdoğan, 2011: 57). Bu açıdan, "madun konuşamaz ve konuştuğunda da artık madun olmaz" önermesi, madunun konuşmaktan (talk) aciz olmasını değil, dinlenmeye layık görülecek şekilde konuşma (speech) imkanının ona tanınmamasını (Spivak, 1996), psikoanalitik terimlerle, sembolik düzende –psikozla özdeşleştirilerek- susturulmasını ve dışlanmasını anlatır (Carr, 2001; akt. Erdoğan, 2011: 58). Sosyal hizmet alanı da madun denilen yoksulların dinleyici, çözüm üretici arenasıdır.

Yoksul olmaya veya olmamaya ilişkin algı yoksulluk tanımlarının da farklılaşmasının bir göstergesidir. Bu araştırmada yoksulluğa dair algının yoksullukla mücadele eden meslek grubu çerçevesinde ele alınması söz konusu iken görüşülen meslek elemanlarının kendilerini yoksul olarak görüp görmemeleri üzerinde de durulmuştur. Bu duruma dair veriler, bulguların tartışıldığı bölümde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Çünkü yoksulluk algısı bireylerin daha çok kendilerine referans vererek şekillendirebilecekleri bir yerde durabilmektedir. Yoksulluk algısı ile ilgili yapılan alan araştırmalarından önemli bir tanesi Erdoğan'ın (2002) üstlendiği

Yoksulluk Halleri'ni konu alan çalışmadır. Bu çalışma gelir grubuyla tanımlanmayan ölçütlerle belirlenen, kendilerini yoksul hisseden 160 görüşmeci ile gerçekleştirilmiştir. Buradaki alan araştırması, yoksulların hayat hikayelerini, kişisel tanıklıklarını ve düşüncelerini öğrenmeye yönelik yarı yapılandırılmış mülakatlara dayanmaktadır (Erdoğan, 2011: 21).

Yoksulluk Halleri çalışması aynı zamanda yoksulluğu karşıt kavramı olan zenginlikle de açıklayan anlatılara yer vermektedir.

Zenginlerin yoksullara dair imgelerinin yoksulların kendi anlatılarında hayvan benzetmeleriyle tanımlanması, her ne kadar bu çalışmada doğrudan ele alınmasa da yüksek tahayyül biçimlerine veya onlarla yoksulların kurduğu ilişkiye dair ipuçları vermektedir. Köpek-yoksul özdeşleşmesine dayanan metaforik dil, zengin-yoksul ilişkisinin yüksek tahayyüldeki kuruluşunu tanımladığı ölçüde, toplumsal-sınıfsal hiyerarşinin bir iğrenme ve aşağılama ilişkisi olarak yaşandığını göstermektedir (Erdoğan, 2011: 64). Bu durumda yoksulluğun aynı zamanda aşağılanacak bir gösterge olduğu anlaşılmaktadır.

Zenginlerin nasıl insanlar olduğuna dair sorulara çoğu durumda verilen yanıt "iyisi de var, kötüsü de"dir; "hepsi bir değildir" ve "beş parmağın beşi de bir olmaz". Ancak yoksulların zenginlere dair anlatılarında tartışmasız olarak hakim olan imge olumsuzdur ve "iyisi de var kötüsü de" diyenlerin "iyiliğin" nasıl bir iyilik olduğunu anlatan hikayeleri hemen hemen yok gibidir. (Erdoğan, 2011: 50-51).

Erdoğan (2002: 32) yoksulu bir toplumsal tip olarak ele alan Simmel'in söylediklerini aktarmaktadır: "Birinin yoksul olması gerçeği, onun özgül 'yoksul' toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez… [Yoksullar] ancak yardım edildikleri andan itibaren yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler. Bu grubu bir arada tutan şey, kendi üyeleri arasındaki etkileşim değil, bir bütün olarak toplumun ona karşı benimsediği kolektif tavırdır."

Yoksulun kim olduğunu açıklamanın ve yoksulu yoksul kılan etkenlere değinmenin ardından meselenin kavramsallaştırılmasına – "yoksulluk nedir" sorusuna- geçilebilir.

1.1.3. Yoksulluk Tanımları Çerçevesinde Bir Kavram Olarak Yoksulluk

Yoksulluk kavramının tanımlanmasında farklı bakış açıları ve farklı dinamiklerden kaynaklanan çeşitlilik yoksulluk çalışmalarının giriş cümlelerindendir. Yoksulluk etimolojik olarak bir şeylerin olmaması üzerine yapılandırılmış bir kelimedir. Yoksul ve/veya yoksulluk deyince homojen bir yapıdan bahsetmek mümkün değildir. Üretim ve tüketim ilişkilerinin ön planda tutulduğu reel bir yaklaşım temelde mevcut olmakla birlikte toplumsal, politik ve kültürel boyutlar da mühimdir. Dolayısıyla sosyal bilimlerde kült haline gelmiş bir yoksulluk tarifi yerine farklı göstergelere göre şekillenen yoksulluk anlatılarına yer verilir.

Bu bölümde yoksulluk üç aşamalı olarak ele alınmaktadır. İlk aşamada, alan yazının sıklıkla kullanılan yoksulluk tanımlamaları resmi kurumların tariflerine entegre edilerek sunulmaktadır. İkinci aşamada yoksulluk farklı sosyolojik konseptler içinde değerlendirilmektedir. Üçüncü aşamada ise bir ve ikinci aşamaların genel tahlili ile yoksulluğun ölçülebilir ve ölçülemez taraflarına değinilmektedir.

1.1.3.1. Alan Yazında Yoksulluk

1.1.3.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk kavramının sade ve net bir şekilde ifadesini Erdoğan (2002: 110) i*yi beslenememek, yoksulluğun odağında duruyor* diyerek yapmaktadır. Şüphesiz sadece iyi beslenememekle bir olguyu açıklamak yeterli olmaz. Fakat -aşağıda ayrıntılandırılan- mutlak yoksulluk tanımlarının odağında da yine temel ihtiyaçların bulunması dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

Mutlak yoksulluk kavramı bir kişinin veya hane halkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarının tanımlanmasının ardından, bu temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli gelirin belirlenmesiyle ortaya çıkan yoksulluk seviyesinin altındaki ayni ve nakdi geliri olanları içerir (İnsel, 2001:

64). İbrişim (2008: 8) ise yoksulluk tanımını hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyi ile ilişkilendirerek bireysel olarak hayatların idame ettirilmesi yaklaşımına ek olarak biyolojik üremelerle devamlılığın sağlanması için de gerekli olan şartların sağlanamaması durumunu mutlak yoksullukla ilişkilendirmiştir. Mutlak yoksulluk, ihtiyaçlar hiyerarşisinin tabanını göstermektedir. Sahip olunan ve/veya kazanılan paranın şekillendirdiği, üst sınırlarla belirlenen mutlak yoksulluk bireylerin toplumsal hayata katılımlarında ve kendi hayatlarını idame ettirmelerinde önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca mutlak yoksulluk mevzusunda yoksulluğun ekonomik göstergelerle ele alınan bir olgu olmasına da değinilmelidir. Topçuoğlu ve Aksan (2014: 131)'a göre son 200 yıllık süreçte 'ilerleme' ve 'güç' gibi öğeler ekonomik büyümeyle daha vurgulu biçimde ilişkilendirilmeye başlanmış; yoksulluğun devletin ilerlemesi, kalkınması ya da güçlenmesi önünde önemli bir engel olduğu fikri ön plana çıkmıştır. Bu durumda sadece temel ihtiyaçların karşılanması devletin ilerlemiş ve güçlü bir ekonomiye ulaşmasını kolaylaştırabilmektedir.

Yoksulluk tartışmalarındaki en yaygın yaklaşım gibi görülebilen mutlak yoksulluk, şüphesiz en safi anlamda yoksulluk anlatısıdır. Fakat sadece temel ihtiyaçlar bazında yoksulu ve yoksulluğu tartışmak yeterli olmayabilir. Çünkü yoksul olmanın temel ihtiyaçlardan başka dinamiklerden de yoksun olmakla bağlantısı vardır. Bu bağlantıyı göz ardı etmeden yoksulluk analizi yapabilmek toplumdaki diğer birçok noktayı da yakalayabilmeyi sağlayacaktır.

1.1.3.1.2. Göreli Yoksulluk

Yoksulluğun ekonomik açıdan ele alınmasına toplumsal bazı değişkenler de eklendiğinde yoksulluk üzerinde çalışan akademik yazın mutlak yoksulluk kavramının yanına bir de göreli yoksulluk kavramını eklemektedir. Göreli yoksulluk genel anlamda biri diğerinin ayrıntılı tasviri olacak şekilde iki aşamalı tarif edilir. Bağdadioğlu (2006: 79)'na göre, göreli yoksulluk, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Gelir dağılımındaki adaletsizlik burada önemli bir yere sahiptir.

İkincisi ve biraz daha detaylısında ise göreli yoksulluk, bir kişinin veya grubun yaşam düzeyini, kendisinden daha yüksek gelire sahip bir referans grubunun geliriyle karşılaştırması sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Streeten, 1994: 18; akt. Şenses, 2009: 91).“Ötekilerle” karşılaştırmalı olarak bireylerin kendilerini yoksul veya zengin olarak betimlemeleri söz konusudur.

Mutlak yoksulluk hayatın devamını sağlayabilmek adına gerekli olan ihtiyaçlara ulaşamayan ya da ulaşmakta güçlün çeken insanların içinde bulundukları durum iken göreli yoksulluk ulaşılamayan ihtiyaçların temel ihtiyaçlar yerine toplumsal ihtiyaçlar olduğu durumdur. Bir insanın (minimum seviyede) temel ihtiyaçlarının evrensel çetelesi hazırlandığında evrende kaç kişinin mutlak yoksul olduğu öğrenilebilir fakat toplumsal ihtiyaçlara bağlı göreli yoksulluktan mustarip kişi sayısını bilmek oldukça zordur.

Yoksulluğa mutlak ve göreliyi bağlantılandıracak şekillerde de bakmak elbette mümkündür. Aynı mekânı paylaşan insanlardan birinin bir mala sahip olması ve diğerinin olmaması, sahip olmayan kişinin o maldan yoksunluğunu bir diğer deyişle diğerine göre yoksulluğunu gösterir. Çok basit bir şekilde yorumlandığında yoksulluk, mülkiyet (sahiplik) söz konusu olmadığında ortaya çıkan bir durumdur denebilir. Fakat sahip olmanın öylesine geniş sınırları vardır ki bu durum yoksulluğun anlatılması ve ölçülmesini zora sokmaktadır. Yoksulluk algısı toplumsal pratiklerle birlikte değişmektedir. Durağan olan bir şey varsa o da şudur ki her zaman yoksul ve zengin çatısının altını dolduracak kişiler bulunmaktadır ve yine her zaman bu iki kavramdan yoksul olan daha çok bir yerlerde konuşulmaktadır.

“Sahip olmak” meselesini “ihtiyaç” kavramıyla ayrıntılandırmak da mümkündür. Gerek insani kapasiteler gerekse ihtiyaçlar açık uçludur. Fakat bu, insan ihtiyaçları hakkında değişmez ya da nihai bir liste sunmaya yönelik her girişimin eksik ya da keyfi kalmaya mahkum olduğu anlamına gelir (Buğra, 2010: 32).

Buğra ihtiyaçlar yaklaşımından bahsederken insanların ihtiyaçlarında hiyerarşik bir sıralama yapılamayacağını şu şekilde aktarmaktadır: “Bazı toplumsal sistemleri paternalizme ya da ‘ihtiyaçlar üzerinde diktatörlük’e götüren, yani zorunlu ya da temel olmayan ihtiyaçların karşılanmasının ertelenmesine ya da bastırılmasına

yol açan ön varsayım budur" (Feher ve diğerleri, 1983; akt. Buğra, 2010: 31). Şu durumda mutlak yoksulluk yine ön planda tutulabilmekte ama yoksulluğun tartışıldığı alana göre ihtiyaç bazlı yoksulluğa bakış göreli hale de gelebilmektedir.

Mutlak yoksulluk ve göreli yoksullukta bireylerin ekonomik durumlarına kendilerine ve ötekilere göre karar vermeleri söz konusudur. Fakat Tufan ve Karataş (2006: 16)' a göre yoksulluğun yalnızca bir gelir dağılımı sorunu olmadığı, onun çeşitli sosyal göstergeler ile görünür hale geldiği bilinmektedir. Yoksulluğun politik ve kültürel açılardan ele alınmasında ise farklı yoksulluk tanımlarının yanı sıra başka bazı kavramlar da ortaya çıkmaktadır. Akademik alanda yoksulluk yazını, mutlak ve göreli kadar köklü bir yere sahip olmasa da önemli bir noktaya değinen nöbetleşe yoksulluk kavramı ile devam ettirilebilir.

1.1.3.1.3. Nöbetleşe Yoksulluk

Yoksulluk tanımlamalarında özellikle ilerideki bölümlerde ayrıntılandırılan zaman ve mekan sorunsalını bir arada tutarak uzun dönem, kısa dönem, kırsal, kentsel yoksullukların göç etkisiyle birleştiği başka bir tarife daha rastlanmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk olarak belirlenen bu yoksulluk biçiminde hak ve emek sömürüsü aynı anda gözle görülür biçimde ele alınmaktadır. Pınarcıoğlu ve Işık (2001: 37)'a göre nöbetleşe yoksulluk, esas olarak kente önceden gelmiş göçmen grupları ile kentte imtiyazlı konumda bulunan bazı grupların, kente daha sonrada gelen kesimler ile diğer imtiyazsız gruplar üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını bu gruplara devredebilmeleri sonucunu doğuran bir ilişkiler ağıdır. Bu bakımdan nöbetleşe yoksulluk, toplumun özellikle enformel kesimlerinin kendi aralarında kurdukları ve birbirlerinin üzerinden zenginleşebilmelerini sağlayan eşitsiz güç ilişkileridir.

Nöbetleşe yoksullukta yoksul olma hali kültürel aktarımla bir başkasına devredilmekte ve aktaran bireyin refahı artmaktadır. Burada denebilir ki emek sömürüsünün aktarılması yoluyla bir yoksullaşma gözlenmekte ve durum kültürel formlarla şekillenmektedir.

Nöbetleşe yoksulluk gibi akademik yazında trend olan ve resmi kurumlarca da yoğurulan bir başka yoksulluk da insani yoksulluktur.

1.1.3.1.4. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kriterlerinden bahsederken Sapancalı (2001), çocuk sağlığı, bulaşıcı hastalıklar, sağlığa erişim, sağlıklı içme suyuna sahip olma, eğitim gibi meselelere değinmektedir. Sapancalı'ya göre insani yoksulluğu ölçebilmenin yolu insani gelişme göstergeleri ve sosyal göstergeler diye adlandırılan kriterlerdir (2001:134). İnsani yoksulluk Sapancalı'nın tarifi doğrultusunda barınma beslenme gibi en temele oturtulan ihtiyaçların eğitim ve sağlık ile desteklenmesini ve genel anlamda insan onuruna yakışırlığı içermektedir. Nitekim insani gelişme endeksleri de bu konuya değinmektedir.

2014 İnsani Gelişme Raporu'ndaki İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Değerlerine dair Türkiye Notu olarak hazırlanan dosyada İGE değerlerinin yanı sıra Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)'nden de bahsedilmektedir. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) aynı zaman zarfında insanların yüz yüze kaldığı ciddi yoksunlukları göstermek için tasarlanan yeni bir ölçüdür. ÇBYE çok boyutlu yoksunluğun hem etkisini hem de yoğunluğunu yansıtmaktadır (insanların aynı anda kaç yoksunluk yaşamakta olduğu). Bu ölçü yoksulluk içerisinde yaşayan insanların kapsamlı bir resmini çıkarmak amacıyla kullanılabileceği gibi hem ülkeler ve bölgeler arasında ve dünya çapında hem de etnik grup, kırsal/kentsel konumlar ve diğer kilit hane halkı ve toplum özellikleri açısından ülkeler içinde karşılaştırmaya olanak vermektedir. (http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_mpiTR_ece%20FU.pdf, Görüntülenme Tarihi: 23.01.2014).

Çok boyutlu yoksulluk endeksi insani yoksulluğu açıklamanın iyi yollarından biridir fakat sistem olarak oldukça ayrıntılı bir bakışı içerdiğinden uygulanması ve istatistiki sonuçlar vermesinin zaman alacağı düşünülmektedir. İnsani yoksulluğun bu şekilde incelenmesi, yoksulluk kavramının içine yoksunluğun fazlaca dahil edilmesine ek olarak etnik farkları da göz önünde bulundurmak koşuluyla karşılaştırma imkanını da gündeme getirmektedir.

Akademik yazının resmi literatür ile kaynaştırılarak anlatıldığı bu bölümden sonra aşağıda yoksulluğu sosyolojik dinamiklerle açıklayan diğer aşamaya geçilmektedir.

1.1.3.2. Sosyolojik Dinamiklere Göre Yoksulluk

Yoksulluğun genel anlamda gelire odaklanan mutlak, göreli, nöbetleşe, insani tanımlarının dışındaki tariflerine bakıldığında yoksulluğun devam ettiği sürece ve yaşandığı mekana göre farklı göstergelerle literatürde yer aldığı görülmektedir.

Değinilmesi gereken ilk nokta coğrafi konum-mekan dinamiğidir. Coğrafi konum veya mekanın yoksulluk üzerine etkilerine bakıldığında yoksulluk kırsal ve kentsel alanda gözlemlenen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Mekanın koşullarına göre bireylerin yoksul olma(ma)sına karşılaştırmalı bakıldığında bu durum göreli yoksulluk olarak ele alınabilir. Kırsal alanın ve kentsel alanın bireylere sunduğu fiziki ve psikolojik şartlar doğrultusunda gelir elde etme ve hayatını idame ettirme süreçleri bireylerin yoksul olarak tanımlanmalarında farklılıklar doğurmaktadır. Bunun yanı sıra kır ve kent yaşayanlarının tecrübe ettikleri mutlak yokluklardan kaynaklanan yoksullukları da mevcuttur. Kırsal ve kentsel alandaki yoksulluğun sınırları birbirlerini refere etme yoluyla göreli bir şekilde ele alınabileceği gibi her bir alanın kendine özgü alt belirleyenlerinden de bahsedilir. Kırsal alan yoksulluğu daha çok ayni yollarla ele alınırken kent yoksulluğu iş, çalışma koşulları, barınma koşulları, eğitim, sağlık hizmetlerinden yararlanma şartları gibi çeşitlendirilebilecek temel ihtiyaçlar bağlamında tartışılmaktadır.

Atılgan (2014), kentte suça karışan çocuklarla ilgili yaptığı araştırmasında görüşme yaptığı çocuklardan birinin "Çinçin'den subay, polis mi çıkmış ki ben olayım?" sözü doğrultusunda mekansal damgalamadan bahsetmektedir. Suç olgusunda olduğu gibi, mekanın bireyler üzerine yerleştirdiği etiketler yoksulluk mevzusunda kendini çok net gösteren bir durumdur. Mekan yoksulluğu süreklileşmiş ve korunaklı bir kültür haline getirebilmektedir.

Burada bir başka sosyolojik dinamik olan kültür/kültürleşme devreye girmektedir. Yoksulluk tariflerinde değinilmesi gereken bir diğer boyut da bir kültür

olarak yaşanan yoksulluktur. Erdoğan (2001: 12) Türkiye kültürel tarihi açısından yoksulluğun, bir yaşam standardı veya maddi-ekonomik gösterge olmanın ötesinde bir hissetme yapısı olduğuna da işaret etmiştir. Yoksulluğun kültürel tanımlanmasında diğer yoksulluklara ek olarak toplumsal hafıza veya alışkanlıklar da önemli bir yere sahiptir. Bir başka boyuttan ele alındığında da Kümbetoğlu (2006: 39)'na göre yoksulluk kültürü, üretilen bir şey olmaktan çok, inşa ettiğimiz bir gerçekliktir. Bu durumda inşa edilme sürecine yani sosyal politikalar ve yoksulluk arasındaki ilişkiye bakılmalıdır. Bu bağlamda çalışma kapsamında yoksullukla mücadele adına yürütülen sosyal politikaların mantığından bahsedilecektir fakat öncesinde vurgulanması gereken başka bir nokta daha bulunmaktadır. Sosyal politika devletin yerel veya merkezi aygıtları ile ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerince planlanmakta ve yürütülmektedir. Bu sebeple sosyal politikayı yürüten bazı resmi kurum ve kuruluşların yoksulluk tanımlamalarına da yer vermek gerekmektedir. Bu tanımlamalar yoksulluğun ölçülebilirliği tartışmasında kısmen anılmaktadır.

Bir diğer önemli sosyolojik dinamik ise zaman/süreç meselesine göre yoksulluğun değerlendirilmesidir. Yoksul konumda kalma süresini dikkate alarak, yoksulluğu, uzun dönem veya kalıcı yoksulluk ve kısa dönem veya konjonktürel yoksulluk olarak ikiye ayırmak gerekir (İnsel, 2001: 69). Yoksulluğun devam ettiği süreç ilerleyen bölümlerde değinilecek olan yoksullukla mücadele politikaları kapsamındaki sosyal yardımlar başlığında ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

Yoksulluğun yukarıdaki iki bölümde değinilen tanımlarının ardından ölçülebilir/ölçülemezlik durumu aşağıda değerlendirilmektedir.

1.1.3.3. Ölçülebilir (mi) Yoksulluk

Yoksulluk ve yoksullar, orada bizim doğru denklemimizi ya da kavram setimizi ve onları temsil edecek olan modelimizin üretilmesini beklemektedir. İşte bu varsayımdan hareketle yoksulluk çalışmalarına hakim olan eğilimler, yoksulluğun bilgisini yoksullardan çekip çıkartacak olan uygun sayısal teknikleri bulmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2011: 131).

Yoksulluğun ölçülebilir olup olmadığı sosyal bilimin uzlaşı sağlayacağı (uzlaşı sağlama zorunluluğunun sorgulanması bir yana) zor konulardan biridir. Şenses (2013) çalışmasında yoksulluğun ölçüm yöntemi olarak gösterilen çeşitli endeksleri ele almıştır.

Yoksulluk ölçümünde en yaygın kullanılan endeks, yoksulluk çizgisi altındaki kişilerin toplam nüfusa oranını gösteren 'kafa sayım oranı' (KSO) dır (Şenses, 2013: 65). Şenses KSO'nun kapsayıcılığına dair sorgulamasını yoksulluk sınırının altındaki kişilerin yoksulluk derecesine bakılmaksızın aynı kefede tutulması üzerine inşa etmektedir. Yoksulluk sınırının altında olan bir kişinin daha da yoksullaşması KSO'da herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır. KSO yoksulluk oranı konusunda sıkıntılı bir endeks olarak görülmeye başlanmıştır.

Yoksulluğun derinliğini ölçebilmek ve yoksulluk oranının yoksulluk çizgisine duyarlılığını azaltabilmek için yoksulların gelirlerinin/tüketimlerinin yoksulluk çizgisinden uzaklığının ortalamasının yoksulluk çizgisine oranı olarak belirlenen yoksulluk açığı endeksi geliştirilmiştir (Şenses, 2013: 66). Şenses yoksulluk açığı endeksinde de yoksulluk oranı probleminin bulunduğundan ve problemin giderilmesi için Sen endeksinin öne sürülmesinden bahsetmektedir: "Sen endeksinin en önemli katkısı, 'yoksul bir hanehalkının geliri düştüğünde yoksulluk endeksinin artması gerekir' ve 'yoksul bir hanehalkından daha yüksek gelirli yoksul bir hane halkına gelir transfer edildiğinde yoksulluk endeksinin artması gerekir (Huppi ve Ravallion, 1991: 1656 ve Tsakloglou, 1990: 383; akt. Şenses, 2013: 66)."

Şenses yukarıda bahsedilen üç endeksin de üstünde bir değere sahip olan (Foster Greer Thorbecke) FGT endeksi bulunduğunu, FGT endeksinin diğerlerinin aksine yoksulluk oranı için ayrı ayrı alt gruplar oluşturduğunu anlatmaktadır.

Görüldüğü üzere yoksulluğun ölçülebilirliğine dair Şenses örneğinde olduğu gibi çeşitli endeksler oluşturulmaktadır. Birbirini tamamlayan veya zaman zaman çürüten bu endeksler ile istatistiklerin tahmini göstergeleri ön kabulü dahilinde yoksulluğun ölçülmesinde faydalı olabilmekte fakat toplumsal, kültürel ve politik boyutları da olan yoksulluk olgusuna dair keskin çizgiler sunamamaktadırlar.

Bu çizgiler ile ilgili uğraş veren daha önce insani yoksulluk başlığı altında tartışılan ÇBYE ise farklı bir ölçüm sunmaktadır. ÇBY tespitinde kullanılan yoksunluklar aşağıdaki gibidir (Alkire ve ark, 2010; akt. Doğan, 2014: 20):

- Eğitim: Eğitim Süresi, Çocukların Eğitime Devamı
- Sağlık: Çocuk Ölümlülüğü, Beslenme
- Yaşam Standardı: Elektrik, Kanalizasyon, Temiz İçme Suyu, Konut Zemini, Mutfakta Kullanılan Yakıt Türü, Varlıklar.

Görüldüğü üzere burada odaklanılan konu yoksulluğun ölçümüne yoksunluğun da dahil edilmesidir.

Yoksulluğun ölçülmesi konusunda geliştirilen endeksler şüphesiz iktisadi alanın daha derin inceleme yapabilmesine açıktır. Bu çalışma kapsamında yürütülmesi muhtemel ölçülebilirlik tartışması için yukarıda bahsedilen endeksler yeterli görülmektedir.

1.2. Yoksulluğun Yönetilmesi Veya Yoksullukla Mücadele Anlamında Sosyal Politikalar

Sosyal politika bir tarafıyla somutlaştırılmış bir kavramı ifade ederken diğer tarafıyla da dönem politikalarından türeyen ve üzerine politik oluşumlar oturtulan, kapitalist sistemin uzantısı ve gereği olan bir kavramı işaret etmektedir. Burada, sosyal politikaların sosyal sorunları çözmeye mi yoksa katlanılabilir kılıp sürdürülebilir hale getirilmesine mi hizmet ettiği, bir diğer deyişle mücadele alanı mı yönetim mi olduğu sorgulanarak bir sosyal politika tartışması yapılmaktadır. Refah devletlerinde ve neo-liberal sistemde meselenin nasıl yer aldığının altının çizildiği bu tartışmanın akabinde sosyal politikaların uygulanma alanına -sosyal hizmetlere- ve uygulama biçiminde karşılaşılan sosyal sorun çözüm önerilerine verilen şekillere değinilmektedir.

1.2.1. Refah Devleti Modeli Ve Neo-liberal Sistem Kurtarıcısı Olarak Sosyal Politikalar

Daniel Dorling eşitsizliğe, onun göstergelerine ve nedenlerine ilişkin çalışmasında, "zengin ülkelerdeki sosyal eşitsizliğin, eşitsizlik doktrinlerine inancın sürmesi sayesinde hayatta kalabildiğini ve yaşadığımız toplumun ideolojisinin büyük

bölümünde yanlışlıklar olabileceğini fark etmenin insanları hayrete düşürebileceğinin" altını çiziyor (Dorling, Injustice, s.13; akt. Bauman, 2014: 23). Sosyal politikaya eşitsizlik doktrinlerine inancın ve dolayısıyla eşitsizliğin de sürmesi olarak bakmak yoksulluk ve sosyal refah eleştirisi bağlamında anlamlı bir giriştir.

Toplumsal düzenin bozulmasına neden olan çatışmanın kapitalist toplum üzerine etkilerini minimum dereceye düşürmek oldukça önemlidir. Marksist bakış açısına göre yoksulluk etki alanı geniş birçokluğu yansıtmaktadır ve yoksullar mülkiyet ve sahiplik gözetmeksizin toplumsal üretim mekanizmalarının birer parçasıdır. Geniş çoklukların, kalan azınlık zengini etkilememesi ve üretim ilişkilerinin devam etmesi kapitalist toplum düzeninin temel becerisidir. Kapılar yine sosyal politikalara açılmaktadır. Çünkü çatışma yoksul ile zengin arasındaki uyuşmazlıktır ve sistemin bekası için her türlü uyuşmazlık kontrol altına alınmalıdır.

Bireyler kapitalist toplumda sadece birbirleriyle ilişki kurmamaktadırlar. Küresel kapitalizm, kapitalizmin en gelişmiş hali olarak bireyleri devlet kapitalizminin içine hapsetmektedir. Böylece sınıfa dair politikalar, devlete ve devlet içinde odaklanmış sınıf gücüne yönelen bir politika haline gelmektedir. Bu durumda devlet, küresel kapitalizmin maşası haline gelmektedir. Devletin kapitalizmdeki rolü üretim sürecini doğrudan örgütlemek değil, o sürecin özel ellerde kapitalist yöntemle örgütlenmesinin koşullarını dışarıdan yaratarak yaptırımını sağlamaktır (Wood, 1981: 81-2; akt. Gülalp, 1993: 15). Bu sebeple, ilkel olmayan bireyler bu kapitalist sistemde, bireysel ve toplumsal özgürlükleri için devlet ile bir uğraş halindedir. Devlet, insanoğlu ile insanoğlunun özgürlüğü arasında aracıdır; ya da devlet şu ya da bu engelden sıyrıldığı zaman insan ile kendisi arasında bir dolayımdan başka şey değildir; yani, insani varlığın gerçekleştirilmesinde bir ara dönemdir (Lefebvre, 1996: 116). Devlet dolaylı işleyen bir ayna gibi, kapitalizmin hak sömürüsünü görünmez ve aynı zamanda kurumsallaşmış yollarla bireye yansıtmaktadır. Modern devlet iktidarı bütün burjuva sınıfının ortak işlerini yürüten bir kuruldan başka bir şey değildir (Engels, Marx, 2000: 10). Modern devlet yoksulu da zengini de yöneten ve bunu zenginin aklıyla sosyal politikaları kullanarak yapan bir sisteme sahiptir.

Bireyler dahil oldukları toplumun gerçeklikleri ile o toplumun birer parçası haline gelmektedirler. Sosyal pratiklerin sunduğu gerçekliğe uyum sağlayamayanlar için ise sosyal politikalar devreye girmektedir. Şüphesiz her birey toplumsal birey haline gelebilecek fiziki ve psikolojik standartlarda değildir. Eksiklik(!)leri olan bireyleri toplumsal hayata katma işi kapitalist devletin sosyal politikalarıyla ve görünen yüzüyle sosyal hizmetlerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Bir diğer deyişle sosyal politika kesin bir tarihi verilememekle birlikte bireylerin toplumsallaştıkları andan itibaren bir aradalıklarını sağlamak üzere uyguladıkları bir sistemi işaret etmektedir. Toplumların sahip oldukları sosyal, kültürel, ekonomik ve politik konjonktüre bağlı olarak kurumsal, yasal, yasal olmayan, resmi veya gayri resmi boyutlarla ele alınabilmektedir.

Sosyal devlet anlayışına bağlı olarak gelişen bir sosyal politika denilince, yasal ve kurumsal gelişmelerden önce ve ötede sosyal ve siyasal anlamını alan bir sosyal politikadan söz etmek gerekir (Koray, 2007: 29). Buradan yola çıkıp ters bir okuma yapıldığında, kapitalist sistemin sosyal politika uzantısının kurumsallaşmış ve resmileşmiş bir çizgiyi ön planda tuttuğu söylenebilir.

Sosyal politikaların uygulama alanı sosyal hizmetler Türkiye'de "dezavantajlı" gruplar üzerinden ilerlemektedir. Bireylere yapıştırılan dezavantajlılık etiketi psikolojik ve fiziksel farklılıklar üzerinden ele alınmakta ve bu farklılıkların modern refah sistemine eklemlenmeleri sosyal politikalarla yapılmaktadır. Bora (2012: 22-3)'nın, *hiçbir farklılık bir iktidar dolayımından geçmeden var olamaz*, iddiası Türkiye'deki sosyal hizmet anlayışının "farklı" kılınanlara ilişkin duruşunu göstermektedir.

Genel bir görünüm belirlemek adına sosyal hizmetlerin öncelikle (çoğunluğu dine dayalı) insancıl düşüncelerle sonrasında ise değişen sosyal, ekonomik ve politik nedenlerle üretim ilişkisinin sağlıklı devamlılığını sağlayabilme düşünceleriyle ortaya çıkmış olabileceği söylenebilir. Bunun yanında şunu da belirtmek gerekir ki sosyal hizmet sistemi farklı ülkelerde değişen dinamiklerle ortaya çıkmıştır. Bu süreç, gelişme düzeylerine göre ülkelerde farklı ayrıntılar içermektedir. Fakat sosyal

hizmet sisteminin temelinde yoksullara yardım edebilmek ya da onları kontrol altına alarak üretim ilişkilerini sürdürmek vardır.

Gerek yoksullara yardım gerekse üretim ilişkilerinin devamlılığını sağlama amaçlı ortaya çıkan sosyal hizmetler insanlar arası eşitsizlik olgusunu sorunsallaştırmaktadır. Tüm insanlar, herkes için eşit bir biçimde var olduğunu söylediğimiz haklardan eşit şekilde yararlanamamaktadır. Bu nedenledir ki ancak ve ancak var olan farklılıkları dikkate aldığımız takdirde kelimenin tam anlamıyla eşitlikten ya da adaletten bahsedebiliriz. (Uyan-Semerci, 2010: 2) Hâlihazırda temel ihtiyaçlarını karşılayabilenler ile herhangi bir hazırlığı olmayanların yasalar önünde eşit olması onların sosyal ve kamusal alanda da eşit değer gördükleri anlamına gelmez. Sosyal arenadaki bu eşitsiz durumun gidişatını bir nebze azaltabilmek için, yasalar önünde zaten eşit kabul edilen bireylerin sosyal hizmet proje ve programlarıyla toplumsal olarak da eşit konuma getirilmesi söz konusudur.

Kısaca sosyal politika, eşitsizliği yokmuş gibi göstermenin ve bir taraftan da varlığını meşrulaştırmanın bir yoludur. Koray (2012: 25)'a göre sosyal politika, bir arada yaşayabilmenin yalnız ahlaki boyutunu kurmakla kalmaz, toplumu bir arada tutan veya bütünleştiren bir harç görevi görür. Bir kişi ihtiyaçlarını ve kapasitelerini, ancak belirli bir yaşam biçimine katılmak yoluyla, bir toplum içinde başkalarıyla etkileşim ve iletişim kurarak karşılayabilir ve kullanabilir. Bu anlamda her kişi doğası gereği toplumsal bir varlıktır (Buğra, 2010: 29). Sosyal politika modern devlet sınırları içinde toplumsal bireylerin bir aradalığını sağlayacak bir unsur olarak ele alınmaktadır. Sosyal politika makro anlamda devlet hâkimiyetinin mikro anlamda ise hükümetlerin sürdürülebilirliklerini sağlama amacı taşımaktadır.

1.2.2. Mücadeleden Yönetime Sosyal Politikalar

Sosyal politikaların yoksullukla mücadele alanı sosyal hizmetlerden geçmektedir. Yoksullukla mücadele konusunda sosyal hizmet uzmanlarının mesleki formasyonlarının teorik yanından bahseden İçağasıoğlu-Çoban (2014: 20-1) alanda en sık kullanılan yaklaşımların, sosyal hizmet uzmanlarına, yoksulluğun nedenleri ardındaki yapıları görmeleri konusunda kavramsal bir çerçeve sunan eleştirel yaklaşım; sosyal hizmet uzmanına yoksul müracaatçıların durumlarını anlamak,

yoksulluğun nedenleri ve sonuçlarını bir bütün olarak görebilmek ve müdahale odaklarını belirleyebilmek için bir uygulama rehberi olan sosyal sistem ve ekolojik sistem teorileri; bireylerin, grupların sorunlarının bireysel yetersizlikten değil, onu etkileyen ve kendisinin de etkide bulunduğu kişisel, kişiler arası ve daha geniş çevresel alanlardaki kaynakların yetersizliği ya da bunların kullanılamaması nedeniyle ortaya çıktığını ifade eden güçlendirme yaklaşımı; yoksullukla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sorunu yalnızca kişisel boyutta nitelendirmemesini, sosyal sorun olarak değerlendirmesi gerektiğini gösteren baskı karşıtı uygulama olduğunu belirtmektedir.

Yoksulluk ve yoksullukla mücadele sosyal hizmetin varoluş sebeplerindendir. 1935'te kurulan Çocuk Esirgeme Kurumu, yoksullara ve muhtaçlara bakma noktasında devlet seviyesinde harekete geçildiğinin ilk örneklerinden birisidir (Tekeli, 2000: 21; akt. Topçuoğlu, Aksan, 2014: 133). Şüphesiz kurumsallaşmış sosyal refah ve sosyal hizmetler 1935 öncesinde de vardır. Burada dikkat çekilmek istenen nokta ulus devlet çatısı altında Türkiye'de sosyal politikaya atılan adımın en köklü örneğini gösterebilmektir. Bu örneğin çizgisinden yol alarak 2000'li yıllara gelindiğinde (mutlaka yaklaşık 70 senelik zaman diliminde farklı isim ve donanımlarla gündeme gelen) Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ile daha da kurumsallaştırılması söz konusudur. ASPB, SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün kapsayıcılığını artıran bir yapı olarak 2011 yılında kurulmuştur. ASPB'nin yoksullukla mücadele anlamında farklı müdürlüklerce yürütülen programları mevcuttur. Ayrıca yoksullukla mücadele sadece ASPB bünyesindeki programlardan ibaret değildir. Bu bölümde yoksullukla mücadele bağlamında sosyal politikalar, ASPB ve diğer kurum ve kuruluşlar nazarında üç başlıkla ele alınmaktadır. Öncelikle sosyal yardımlar ve hayırseverlik ilişkisi, ikinci olarak toplumsal cinsiyet bağlamı ve üçüncü olarak iş-çalışma-işsizlik ve yoksullukla mücadele konularından bahsedilmektedir.

1.2.2.1. Sosyal Yardımlar ve Hayırseverlik

Yoksullukla mücadelenin sadece temel ihtiyaçları gidermek şeklinde yapılmasının bilinen ilk örneklerinden biri 1795 Speenhamland Yasası'dır.

Speenhamland sosyal güvenliğe odaklanmakta ve bunu yoksullar üzerinden formüle etmektedir. Akyüz (2008: 60)'e göre, bugün çağdaş anlamdaki sosyal güvenliğin bir hak olarak toplumdaki herkesi kapsama mantığının ilk nüvesi Speenhamland Yasası'nda görülebilir. Çok sonralarda yine yoksullukla mücadele anlamında ortaya atılan ve daha çok sosyal güvenliğe atıfta bulunan Beveridge Raporu da yoksullukla mücadelede değinilmesi gereken bir öneme sahiptir. Biraz daha ülkemiz kapsamında bakıldığında (Fakir Fukara Fonu) FAKFUKFON yapılanması, yeşil kart uygulaması vb. gibi sosyal yoksullukla mücadele kurgularında sosyal yardım vurgusu dikkat çekmektedir. Bu bölüm ise biraz daha güncel sosyal yardım yaklaşımları ile konuyu hayırseverlik bağlamında ele almaktadır.

Cordonnier (2014: 68),*inanmakta zorlanabilirsiniz ama: yoksulların sefaletinin nedeni, onlara yapılan yardımlardır*, diyerek yoksullukla mücadelede yardım yaklaşımının yerini özetlemekte ve bu bölümde tartışılacak konuya giriş yapmaktadır. Yoksullukla mücadele anlamında öncelikle değinilmesi gereken konulardan biri sosyal yardımlar, Türkiye'de birçok farklı kurum ve kuruluş çatısı altında yürütülmektedir.

Sosyal yardımın içeriğine sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik kanunu çerçevesinde bakmaya başlanabilir. 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amacı; fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir (www.aile.gov.tr/mevzuat/3294-sayili-sosyal-yardşmlasma-ve-dayanisma-tesvik-kanunu, 06.12.2014). Bu amaç doğrultusunda odaklanılan, sosyal adalet ve gelir dağılımı meseleleridir. Kanuna göre sosyal yardımın kapsama alanı oldukça geniştir ve uygulanması konusunda yardımlaşma ve dayanışma vurgusu yapılmaktadır. Yoksullukla mücadele alanında değerlendirilen bir sosyal politika çıktısı olan sosyal yardımların, gelir adaletsizliğini, dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik etmek yoluyla gidermeyi amaç edinmesi söz konusudur. Şüphesiz sadece kanun kapsamında hukuki bir değerlendirme yapmak yerine kültürel ve ekonomik formlarla şekillenen toplumsal yapı gözünden konuya

yaklaşıldığında kanuna dair farkındalık yaratmak ve böylece daha iyi anlaşılır olmasını sağlamak daha mümkün olabilmektedir.

Kültürel ve ekonomik formlar sosyal yardım mantığına entegre edildiğinde Türkiye'de uygulanan sosyal politikalarda hayırseverliğin dile pelesenk olan bir kavram haline geldiği gözlemlenmektedir. Hayırseverlik, bireyleri mübarekleştiren, kutsallaştıran bir durum olarak yaşanmaktadır. Varlığını sürdüren sosyo-politik sistem içerisinde hayırseverlik tartışmasının sosyal politika tartışması ile iç içe anlatılması gerekli görülmektedir.

Sosyal politika, temelde modern devlete ait bir politikadır ve varlığını, insan hakları ve demokrasi gibi siyasal gelişmelerle, liberal devlet anlayışını değişime zorlayan sınıfsal mücadelelere borçludur (Koray, 2005: 29). (Fakat) Sermayenin küresel hareketliliği karşısında manevra alanı daralan ulus devletin artık emek ya da toplumun yoksul kesimlerini koruma gücü pek kalmadığından, birçok ülkede sosyal devlet anlayışının kabulüne karşın, sosyal politika anlayışında "hak" temelinden "yardımseverlik ya da merhamet" anlayışına doğru bir değişim ortaya çıkmaktadır (Koray, 2012: 33). Bir sosyal politika olarak yoksullukla mücadelede Türkiye'nin izlediği yol da, mücadelenin temeline -hak yerine yerleştirilen- hayırseverliktir.

Hayırseverlik kültürünün yoksulluğun sürdürülebilirliğinde ve bir kültür haline gelmesinde önemli katkıları (!) bulunmaktadır. Hayırseverlik neo-liberal politikalar bağlamında tartışılması gereken önemli konulardandır. Neo-liberal politikaların sosyal politika anlayışı sadece devleti ilgilendirmemektedir. Buğra (2010: 128)'ya göre din temelli geleneksel hayırseverlik, modern gönüllülük biçimlerine eklemlenerek özellikle liberal ideolojinin güçlendiği ortamlarda önem kazanmaktadır. Biraz detaylı bakmak gerekirse, devlet, şirketlerle veya STÖ'lerle resmi ya da gayri resmi şekillerde işbirliği içindedir. Devletin, halkı, devlete ya da kişilere ait tüm kurum ve kuruluşları, bütün sistemleri, her türlü örgütlenmeyi içinde barındıran bir yapı olduğu kabul edilirse, kendi içinde hâlihazırda barındırdığı kişi, kurum ya da örgütlerle işbirliği halinde olma durumu eleştirel biçimde incelenmelidir. Çünkü neo-liberal politikalar, şirket ve STÖ'lerin sosyal politikalar üzerindeki etkilerini artırmakta ve böylece devletin bir sosyal politika olarak

yoksullukla mücadele anlayışını ise bu etkinlikleriyle şirket-STÖ ortaklığına bağlamaktadır.

Hayırseverlik kurumsallaşmış ortak zeminden öte bireysel olarak da yoksullukla mücadele platformunda yer almaktadır. Ortak zemin oluşturularak yoksullukla mücadele etme çalışmalarında bireysel dokunuşları açıklarken Bourdieu'nun habitus kavramını es geçmemek gerekir. Habitus, kişinin eylemini var olan iktidar yapılarının sürebileceği biçimde şekillendirir (Bourdieu, 1997; akt. Bora, 2012: 27). İktidar hayırseverliği bir sosyal politika haline getirmektedir. Bu sebeple hayırsever bireyler olma/olabilme erdemine ulaşabilmek habitusun bir diretimi haline gelmektedir. Hayırseverlik yoksullukla mücadelede önemli bir sosyal politika aracı halindedir.

Profesyonelleştirilememiş bir sosyal politikaya aracılık eden hayırseverlik bazlı sosyal yardımları Koray (2005: 346), *her şeyden önce, bu ülkede yaşanan yoksulluğun da temel olarak gelir dağılımındaki adaletsizliğin bir sonucu olduğunu düşünmek ve yoksullukla mücadeleyi bu çerçevede ele almak gerekirken, Türkiye'de gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltan değil artıran politikalar uygulanmaktadır*, şeklinde yorumlamaktadır. Yoksullukla mücadele hak temelli olmaktan öte hayırseverlikle ilerlerken bunu sosyal yardım adı altında ekonomik desteklerle yapmaktadır ve ekonomik desteğin temeli çalışmıyor olmaya dayandırılmaktadır. Çalışan ve aynı zamanda yoksul olan bireyler bu program çerçevesinde, hakları olsa dahi, destek alamayacak olan grubu oluşturmaktadır. Bu durum bireyleri üretim mekanizmalarının içinde bulunmamaya yönlendirebilirken aynı zamanda da devlet ile iletişime geçtikleri tek yöntemleri olan yoksulluklarını korumalarında önemli bir yere sahiptir. Yardım alan bireyler bir sonraki yardım için gerekli koşulları hazırlamalarına yönelik manipüle edilmektedirler.

Sosyal yardımların yoksullukla mücadele anlamındaki sosyal politikalar konusunda sürdürülebilir yoksulluğu nasıl geliştirdiğine de bakmakta fayda görülmektedir.

Sosyal yardımların yoksulluğun sonuçlarını hafifletme anlamında önemli olduğu yapılan çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yardımların amacı, neye

hizmet ettiği, sosyal politika araçları içindeki yeri konusunda karışıklıklar bulunmaktadır (Şener, 2012: 63). Yanardağ (2014: 69-70) bu karışıklığın bir boyutunu şu şekilde açıklamaktadır: "Planlı bir müdahale sürecinin bir parçası olarak sosyal yardım alan kişi, sisteme entegre olarak yaşamını devam ettirebiliyorsa, kişi bulunduğu durum içinde daha az baskı hissederken, planlı bir müdahale sürecinin bir parçası olmayacak şekilde yürütülen, geçici veya süreli, kişiyi bağımlı hale getiren, kamu hizmeti vermekten daha farklı bir politik amaç güdülen, kişinin siyasi veya sosyal haklarından vazgeçmesi önkoşuluyla yürütülen sosyal yardımlarla kişi bulunduğu durum içinde daha fazla boşluk hissedecektir."

Hayırseverlik öngörüsüyle yürütülen sosyal yardımlar kişiyi bağımlı hale getiren bir sisteme sahiptir. Yardımlar "geçici ve süreli" görülmekte fakat çoğu müracaatçıda bu durum yardımın adının değişmesi şeklinde sürmektedir. İçağasıoğlu-Çoban'ın (2014: 18) belirttiği gibi, artık sosyal yardım ve sosyal hizmete ihtiyaç duyan bireyler, gruplar, topluluklar "müracaatçı" olmaktan çıkıp "tüketici" olarak adlandırılmaktadır.

Refah seviyesine erişmede bireylerin mutlak yoksulluğu aşmaları yani ekonomik anlamda kendilerini idame ettirebilmeleri oldukça elzemdir. Bu durumda büyük ölçüde elde edilen gelir devreye girmektedir. Fakat refah seviyesi sadece gelirle ele alınamaz. Devlet tarafından sunulan birtakım hizmetler ile yurttaşlık hakları da refahı etkilemektedir. Şenses (2013: 69), devlet tarafından sağlanan gelir dışında tutulan parasal olmayan yardımların gelişmiş ülkelerde daha fazla olduğunu az gelişmiş ülkelerde ise bu yardımların farklı dinamikleri olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca az gelişmiş ülkelerde bu yardımlar çok olsa dahi hane içinde adil bir dağıtım yapılamadığını öne sürmektedir.

Sosyal yardımlar konuşulurken değinilmesi elzem görülen bağlantılı başka bir durum daha vardır. Türkiye'de yoksullukla mücadele alanında incelenebilecek çok sayıda program, proje, etkinlik veya girişim bulunmaktadır. Çalışma kapsamında değinilmesi gerekli görülen ise yoksullukla mücadelenin ana akım devlet politikası şeklinde ASPB kapsamında yürütülen Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği (ekte tam metin halinde sunulmaktadır) dir.

Sosyal politikaların uygulama alanı olan sosyal hizmetlerde sosyal ve ekonomik desteklerin hangi şartlar altında yapılması gerektiğine dair bilgilerin olması beklenen bu yönetmelik daha ziyade ekonomik yardımların şekillendirildiği maddelerle doludur. Türkiye'de ASPB tarafından yürütülen ekonomik desteklerin ayni veya nakdi olabildiğini gösteren bu yönetmelikte yoksullukla ilgili elle tutulur bir gösterge bulunmamakta bireylerin ihtiyaç durumu muhtaçlık kavramıyla ölçülmektedir. Yoksulluk, geçimini sağlamak için emeğe başvurmak zorunda kalan herhangi birinin durumu iken, muhtaçlık insanın bu nitelikten yoksun olması ve geçimini sağlamak için emeğini kullanamaması durumudur (Bentham, 2001a: 2; akt. Yılmaz, 2012: 129). Ekte de verilen yönetmeliğe göre muhtaçlık ise, kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını, anne ve babasını, bulundukları mahalin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama hali şeklinde tanımlanmaktadır.

Sosyal ve Ekonomik Destekte bir başka vurgu yapılması gereken nokta ise ailenin refahının birey refahından önde tutulmasıdır. Aile, modern devletlerde devlet parçalarının kurulum noktasıdır ve sosyal sorunların çözülme kaynağı aileden geçmektedir. Bu konu ASPB'nin konuya ilişkin tutumunun incelenmesi yoluyla ele alındığında çizilen şemalar daha net görülebilir.

ASPB, 2011 yılında SHÇEK'in yerine kurulmuş, Türkiye'nin önemli politik yapılanmalarından biridir. SHÇEK'in eksik veya hatalı görünen birçok probleminin çözüme kavuşturma hedefi ise yüksek bir bütçeyle işe girişen ASPB'nin hem sosyal politika yürütücülüğü hem sosyal hizmetleri yönetimi ve bütün bunları "aile" bazlı yapması söz konusudur.

Aile odaklılığı daha net gösterebilmek adına yoksullukla mücadelenin toplumsal cinsiyet boyutunu değerlendirmek gerekir. Toplumsal cinsiyet bazındaki değerlendirme, kadın ve kadın emeğinin yoksullukla mücadelede ne tür bir etkiye sahip olduğunu tartışmak üzerine odaklanmaktadır.

1.2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Pekiştiren Yoksulluk

Yoksullukla mücadele bağlamında bir sosyal politika tartışması yaparken toplumsal cinsiyet vurgusu yapmamak konunun yetersiz değerlendirilmesine neden

olabilir.Yoksulluk tartışmalarında gelir dağılımındaki adaletsizlik ve emek ilişkileri üzerinde durulmasının hane içindeki toplumsal pratiklerde odaklandığı noktada toplumsal cinsiyet meselesi kendini göstermektedir.

Toplumsal gerçekliğin üretim ve yeniden üretimi sürecinde yoksul nüfusun büyük çoğunluğunu çocuklar ve kadınlar oluşturmaktadır (Yılmaz, Şeker, 2006: 338). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin yoksullukla mücadele politikalarında dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta yoksullukla mücadele adına geliştirilen politikaların toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici yönüdür. Her şeyden önce ailenin ön planda tutulması yolu ile aileyi oluşturan bireylerin yoksullukları örtbas edilmektedir. Burada da yine hayırseverlik miti özellikle aile kadınını yeniden üretim ilişkileri bağlamında toplumsal cinsiyet rolüyle meşgul etmektedir. Kadının insan haklarını gözeten bir yoksullukla mücadele programından bahsedilemeyeceği gibi çocuklar için de hak temelli uygulamalar görülmemektedir. Ayrıca aileye çocukların eğitimi için kullanılmak üzere ekonomik destek veriliyor olmasıyla, çocukların da, sistemin alt amaçlarının uygulanmak üzere kullanıldığı gözlenmektedir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin yoksullukla mücadeleden şekillenen ve mücadeleyi şekillendiren boyutları bulunmaktadır. Her iki noktada da hane içinde çocuğu nesneleştiren ve yok eden ve daha çok kadın üzerinden ilerleyen bir tartışma söz konusudur.

Yoksulluğu, yoksulluğun nasıl yaşandığını anlamaya çalışırken öncelikle haneye bakmak, mağduriyetin boyutlarını anlamamızı kolaylaştırırken aynı zamanda insanları birlikte ve ayrı ayrı mağduru oldukları koşullarla başa çıkmak için çeşitli yollar üreten, güç koşulları kendi lehlerine değiştirmeye, hiç olmazsa hafifletmeye çalışan toplumsal özneler olarak görebilmemizi de sağlar (Erdoğan, 2011: 99). Yoksullukla mücadeleyle şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri noktasında mücadele programlarının bu rolleri pekiştirici yönleri ele alınabilir. Aile, hane ve toplum içinde kadına yüklenen roller kadının iç işler olarak görülen geçinme stratejilerindeki pratik yöneticilikleri ile başlamaktadır.

Geçinme stratejileri bağlamında kadınların rolü genellikle enformel toplumsal ağların yeniden ve yeniden örülmesiyle ilişkili olarak kavramsallaştırılır. Böylece hanenin geçiminin sadece nakit gelire değil, büyük ölçüde kadınlar tarafından ulaşılabilir kılınan pek çok kaynağa bağlı olduğu hesaba katılabilir (Erdoğan, 2011: 101). Bu doğrultuda kadın haneden kendisi dahil herhangi birinin emeği ile elde edilen geliri hanenin refahı için kullanmakla yükümlüdür. Emek sarfedilerek elde edilecek bir gelir yok ise de yine kadın hane halkının refahı için o gelirin kaynağına ulaşmakla yükümlüdür. Bu bakışla, birey olarak kendisinden önce düşünmesi gereken diğer aile ve/veya hane bireyleri bulunmaktadır. Hanenin geçiminde tehdit var ve gelir için emek sarfedil(e)miyor ise kadın sosyal yardımlara yönelmektedir.

Kadının toplumsal cinsiyet rolünün sosyal yardımlar ile pekişmesi yardımlara bir göz atmayı gerektirmektedir. Bu açıdan verilebilecek örneklerin başında şüphesiz kadını ev içine yerleştiren, hasta-yaşlı-engelli ve çocuk bakımında görevlendiren sosyal politikalar gelmektedir. Erdoğan (2002: 145)'ın da belirttiği *gibi evde hasta ve bakıma muhtaç kişilerin olması durumunda kadınlar kendiliğinden bakıcı haline gelmekte ve evin mahkumiyet mekanı olma durumu ağırlaşarak sürmektedir.* Bu durumda kadının bireyselliği bir çeşit görünmezliğe bürünmektedir.

Yoksullukla mücadelenin, teorik olarak maskülen söylemler içinde değerlendirilse de pratik olarak feminize edilmiş bir yapıda vücut bulduğunun en önemli göstergelerinden biri sosyal yardımlara yönelimin kadınlarca olmasıdır. Erkeklerin olmamaları/çalışmamaları yoksulluğu gösterirken bu durumla mücadele eden kadının toplumsal cinsiyet rollerine bürünmüşlüğü olmaktadır. Toplumsal cinsiyetin dağıttığı roller gereği kadının yokluğu yoksulluk göstergesi olmadığı gibi ücrete tabi olarak çalışmayan kadın da yoksulluk çatısına girmemektedir. Öyle ki erkek yokken kadın yine çalışmıyor ise devreye girebilecek unsurlardan önemli iki tanesi geleneksel dayanışma ağları ve sosyal yardımlardır.

Kadınlar Bora'nın yaptığı çalışmaya göre *devleti olmayan babanın yerine* koyabilmektedir (2002: 107). Şener'e göre (2012), yoksul ailelerde çocuk bakımı, beslenmesi, çocukların giydirilmesi, yaşlı bakımı, elde edilen az gelirle temel ihtiyaçların karşılanması ve aileyi rahatlatacak sosyal yardımlara erişim çabaları

çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Sosyal yardımlar ev içine hapsolan kadının bireysel bir amaç uğruna olmasa da bir kurumla iletişime geçmesinin yolunu açmaktadır. Sosyal yardım için başvurmak, kadınların daha önce bilmedikleri bir çevreye, yeni ilişkilere girmelerine de vesile olabilmektedir. Bu durumda işleyebilecek etkin bir sosyal hizmet ile kadının dezavantajlı duruma düşmesine neden olan toplumsal cinsiyet rolü üzerinde dönüştürücü çalışmalar yapılabilecekken ASPB'nin eğilimi bu yönde görünmemektedir.

ASPB'nin toplumsal cinsiyet duyarlılığı (!), yoksullukla mücadele konuşurken, yoksulluğun kadınlaşması ve/veya kadın yoksulluğu çalışmalarına değinmeyi gerekli kılmaktadır. Bu çalışmalar genel itibariyle kadın yoksulluğunu kadınların iş gücü piyasasındaki yerlerine göre değerlendirmektedir. Kadınlar, formel ve reel sektörlerde çalışabildikleri gibi toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde hane içinde, enformel sektörlerde ve/veya kayıt dışı olarak da çalışmaktadırlar. İş gücü piyasasından yola çıkılarak yorumlanan kadın yoksulluğu, çalışan yoksulluğu kavramıyla da birleşmektedir.

Yoksulluğun kadınlaşması üzerine yayınladığı çalışmasında Ulutaş (2009:27),*ILO verilerinin (2004: 29), kadınların tüm dünyada istihdamın %40'ını oluşturmalarına rağmen, çalışan yoksulların %60'ını oluşturduklarını ortaya koyduğunu* aktarmaktadır. İş gücü piyasasında nicelik olarak var olmanın kadınların yoksulluğunu azaltmadığını, çalışan yoksulluğu formuna dönüştürdüğünü gözler önüne seren bu veriye ek olarak Ulutaş kadınlara toplumsal cinsiyet bağlamında yüklenen işlerden de bahsetmektedir. Bu bağlamda Ulutaş (2009: 27)'a göre, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, güler yüz, el becerisi, cinsel cazibe gerektiren işler; toplumsal konulara ilişkin işler veya kadınların ev sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen eğitim, bakım, temizlik işleri çoğunlukla "kadın işleri"dir.Bu işler kadınların toplumsal cinsiyet yüklenmeyen kendi bireysel kapasitelerinin gelişimi önünde engel olmaktadır, farklı sorumluluklarla kadını bağlamaktadır. Yoksullukla mücadele anlamındaki politikalar da kadının bu bağlılığını "bakım" hizmetleri yükümlülüğüyle artırmaktadır. Kadının emeği birçok feminist söylemde bahsedildiği üzere görünmezleştirilmekte ve sosyal yardımlara bağlılık kadın üzerinden ilerletilmektedir.

Yoksullukla mücadelenin toplumsal cinsiyet teması bu koşullarda ele alınırken değinilmesi gereken bir diğer nokta da iş-çalışma-işsizlik bağlantıları kapsamında değerlendirilen politikalardır.

1.2.2.3. Çalışmanın Kutsallığı ve İş Kavramı ile Yoksulluk İlişkisi

Yoksullukla mücadele yoksulluk var olduğundan beri süregelen bir politik alandır fakat yoksulluğun kavramsal olarak tarihi kökeni bir kenara bırakıldığında yoksullukla mücadele kapitalist sistemin ve paralelinde gelişen refah modellerinin çıktısı olarak sosyal politikanın çalışma alanı haline gelmiştir.

Yoksulluk, önemli siyasal yansımaları da olan bir konu olduğu için konuya karşı ilgi, farklı amaç ve gerekçelerle birçok değişik unsurdan kaynaklanabilir. Bu nedenle, yoksulluğa karşı ilginin hangi dürtülerden kaynaklandığını anlamak ve ilgiyi bunlara göre ayrıştırmak anlamlı bir çaba olacaktır (Şenses, 2009: 44). Yoksulluğun bir sosyal sorun olmasının yoksulluk çalışmalarında önemli bir nokta olduğunun üzerinde daha önce durulmuştu. Yoksulluğa karşı ilgi aslında bir sosyal sorunla baş etme mücadelesini elbette destekleyen bir bakışa sahiptir. Fakat bu mücadelenin sürdürülme şekli mücadele mantığının içeriğini dolduran veya boşaltan bir güce sahiptir. Yoksullukla mücadele programlarının neler olduğundan ziyade yürütülme mantığı üzerine odaklanan bu çalışma kapsamında öncelikle yoksulluğun nedenleri üzerine aşağıdaki aktarımı paylaşmak gerekli görülmektedir:

> Yoksulluğun nedenleri, yoksulluğu, kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışı, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri çaba gibi kendi kişisel özellikleriyle ilişkilendiren ve yoksulları 'yoksulluğun hem kurbanı ve hem de nedeni' olarak gören yaklaşımla, yoksulluğu, yoksulların dışında, başta ekonomi politikaları olmak üzere, düşük ücretler, yetersiz eğitim ve istihdam olanakları ve ayrımcılık gibi yoksulların kendi denetimleri dışındaki 'yapısal' etmenlerle ve bütünüyle sosyoekonomik sistemle ilişkilendiren yaklaşım olarak iki başlık altında değerlendirilebilir (Wilson, 1996: 413-4; akt. Şenses, 2009: 145-6).

Yoksulluğun sistem sorunu olması yoksullukla mücadele bakışını bugün uygulanandan çok daha farklı bir noktaya taşıyabilir. Liberal düşünceye göre ise bireylerin kendi hayatlarından sorumlu olmaları yoksul veya zenginliklerinde de

kendi kaderlerini tayin ettikleri sonucunu doğurmaktadır. Yoksullukla mücadele politikası bu görüş ekseninde değerlendirildiğinde bireylerin çalışma hayatında yer alışlarıyla elde ettikleri gelirlerce değerlendirilmeleri söz konusu olmaktadır. Çalışma koşullarının bireylerin hayatlarını idame ettirmeleri üzerindeki etkisi zenginliğe bir çeşit dokunulmazlık vererek, yoksulluk üzerinden değerlendirilmektedir. Zenginlik yine dokunulmazlığına devam ederken, aynı zamanda yoksulluktan da beslendiği için yoksullara yönelik hazırlanan çalışma koşulları, çalışmama teşvikiyle mücadelenin bir parçası olmaktadır ki bu durum işsizlik olarak vuku bulmaktadır. İşsizlik ve yoksulluk arasındaki bağlantılar farklı bakışlarla kurulabilmektedir.

İşsizliğin yoksullukla kesiştiği noktada duran T. Atkinson, M. Glaude, L. Olier, T. Piketty'nin (2001: 77) iktisadi eşitsizlikler üzerine kaleme aldıkları rapor şöyle yazar: "Eğer işsizliğin yoksulluk durumlarının yarısı ile uzaktan yakından ilgisi varsa, yoksulların büyük kısmı iş bulamadıkları için değil, çalıştıkları takdirde aldıkları ücret ailelerini geçindirmek için yaptıkları harcamalara yetmediği için yoksuldur (akt. Cordonnier, 2014: 9-10)." Burada tezin başlangıcında değinilen emek ilişkileri ile gelir dağılımındaki adaletsizlik tartışması tekrar gündeme gelmektedir. Bir işte çalışıyor olmak yoksul olunmadığının göstergesi olamamaktadır. Çünkü çoğu zaman var olan iş bireyleri refah seviyesine taşıyamamaktadır.

Ayrıca, Cordonnier (2014: 77) *iş aramayı işsizliğin bir sonucu sanan saf zihinlilere iktisat bilimi tekrar ortopedik bir takla attırır: Hayır, bunun tersidir. İşsizlik, iş aramanın bir sonucudur,* savıyla da yoksullukla mücadelenin iş boyutuna değinmektedir. İş aramak; biri işe duyulan ihtiyaç, diğeri yapılabilecek bir işe duyulan ihtiyaç olmak üzere iki yönlü değerlendirilebilir.

İş aramak veya iş bulmaya çalışmak eğer bir ihtiyaç ise burada var olan bir yoksullukla mücadele etmek söz konusudur. Kapitalist toplumsal ilişkiler, kişisel bağımlılık ilişkilerinin yerine, soyut bağımlılık biçimleri tarafından yönetilir (Bonefeld, 2014: 73). Yoksulluk bireyleri birtakım ekonomik tercihler yapmaya zorlar. Bauman ekonominin bireylerin tercihleri üzerindeki etkilerini anlatırken Bill Clinton'ın 1992'de "It's the economy, stupid" (asıl olan ekonomidir, gerisi

teferruattır) (2014: 92) sloganından bahsetmektedir. Bauman Clinton'ın bu sloganını şu şekilde açıklamaktadır: "Makul şüpheden çok ortak deneyimle kanıtlanan, hayatın apaçık bir gerçeği olan bu ifade şu anlama gelmektedir: Halkın duyguları, sevgisi veya nefreti, seçim müdahalesindeki taraflara desteği veya karşı duruşu, seçmenlerin seçim zamanı çıkarlarını tanıma eğilimleri ve sloganlar tamamen ya da çok büyük ölçüde "ekonomik büyüme" tarafından belirlenir. Seçmenlerin diğer kriterleri ve tercihleri ne olursa olsun, seçimlerini belirleyen şey diğer etkenlerden ziyade, "ekonomik büyüme"nin varlığı ya da yokluğudur. Bunun neticesinde, ekonomik büyümenin derecesini yansıttığı söylenen rakamlar iktidara giden yolda adayların seçilme şanslarının en güvenilir göstergeleridir" (Bauman, 2014: 33). Bu sebeple ekonomik büyüme ve ekonomik değeri olan rakamsal veriler yoksullukla mücadelenin önemli bir göstergesi olmaktadırlar. İş bulmak ekonomik göstergelerdeki işsiz oranını düşüren yapısıyla sosyal politikaya dahil olmaktadır.

Yapılabilecek bir iş bulma meselesi ise yoksulluğun yanı sıra yoksunluğun da göstergesidir. Yoksulluk kendi başına bir sosyal dışlanma unsuru iken yanına bir de yoksunluk eklendiğinde veya zaten var olan yoksunluk gün yüzüne çıktığında fark edilen sosyal dışlanmanın ve yoksulluğun boyutu büyümektedir. Nemli havada hissedilen sıcaklığın artması ama ortada güneşten başka ısıtıcı bir nesnenin olmaması metaforunda olduğu gibi bireyler yapabilecekleri iş alanları kısıtlandığında daha fazla yoksul olmaktadırlar.

Yapılabilecek iş konusunda Sen'e vurgu yapmak gereklidir. Sen'in yetenek yaklaşımı "daha yoksul" ve "yoksul" bireylerin yoksullukla mücadele alanında ferahlık sunabilmektedir. Burada önemli olan yapabilmektir. Buna göre bireyleri yapabilme noktalarına yaklaştırmak önemli bir mücadele unsuru olabilmektedir.

İş ve çalışma vurgusuna yukarıda bahsedilenler doğrultusunda son olarak bireylerin iş gücü piyasalarına dahil olma(ma) durumlarının değerlendirilmesine yönelik tartışmayla devam edilecektir.

Sosyal politikadaki dönüşümü tartışan Ergüneş (2012), pasif ve aktif yurttaşlık kavramlarına vurgu yapmaktadır. Sosyal politikaların pasif yurttaşlıktan aktif yurttaşlığa geçişi öngördüğünü söyleyen Ergüneş aktif yurttaşlığı şu şekilde

açıklamaktadır: Aktif yurttaşlık modeli yurttaşların yükümlülükleri yerine getirdiği, hak kavramının yerini çalışma yükümlülüğünün aldığı modeldir. Bu durum refah devletinden (welfare state), istihdam devletine (workfare state)[1] geçiş olarak ifade edilmektedir (Ergüneş, 2012: 6).

Aktif yurttaş, iş gücü piyasasına daha çok katılmasının yanı sıra işsiz kalma ve sosyal yardımlardan yararlanma süresini de kısaltan yurttaş olarak ele alınmaktadır. Bireylere yöneltilen aktif yurttaşlık, sosyal politikaların formunu ve sosyal hizmet uzmanlarının görev tanımlarını değiştirmektedir. Bu değişimi ve sonuçlarını Ergüneş (2012: 13) şu şekilde yorumlamaktadır: "Günümüzde, insanları atıl hale getirdiği, pasifleştirdiği için sıklıkla eleştirilen hak temelli sosyal politika anlayışının yerini "yükümlülüklerin" öne çıktığı bir sosyal politika anlayışı almaktadır." Kamunun alanı daralırken sosyal hizmetler metalaşmaktadır. İnsanları uzun süreli işsiz ve sosyal yardımlara bağlı kalmaması için eğitim vb. yollar ile yeniden aktive eden, aynı zamanda da esneklik ve mobilitesini arttıran politikalar olarak tanımlanan aktivasyon politikaları ise hem emek hem de sosyal politikaya yönelik uygulamaların bir diğer adı olmaktadır.

Yukarıda, sosyal yardım, hayırseverlik, toplumsal cinsiyet, iş, çalışma, işsizlik gibi etmenlerle yoksulluğun kültürel, toplumsal, politik ve ekonomik dinamikleri iç içe anlatılmaktadır. Yoksullukla mücadele anlamındaki sosyal politikaların hak temellilikten uzak bir yardım anlayışı içerisinde toplumsal kontrolün devamlılığını sağlayabilmek üzere belirli kesimler ve belirli cinsiyetler üzerinde yoğunlaşarak sürdürülmesi söz konusudur.

Sosyo-ekonomik hakların birileri tarafından uğruna mücadele etmeye gerek kalmaksızın sunulması söz konusu değildir. Bu durumda kontrol mekanizması azalan devlet, kazanılan hakları kapitalizmin önceliklerine göre sistematize etmektedir. Yoksulluğuyla mücadele eden bir sosyal refah devletine sahip olmak bireyler için bir hak iken kelimenin tam anlamıyla bu işin "lütuflaştığı" gözlenmektedir. Kazanılan haklardan ziyade sunulan hizmetlerden bahsedilmekte ve devlet böylece kurumlar ve

[1] *ABD kökenli bir kavram olan Workfare veya work-for-your welfare ABD'de 1960'lardan beri kullanılmakla birlikte 1981'de politika niteliği kazanmıştır. (Kildal, 2001: 3; akt. Ergüneş, 2012: 6).*

bu kurumlarda çalışan (tez kapsamında) sosyal hizmet uzmanları yoluyla sürdürülebilir bir kapitalizm için çaba göstermektedir. Uzmanlardan toplanan veriler doğrultusunda "ne öldüren ne yaşatan" yoksullukla mücadele programlarının değerlendirilmesi bölümünde, yukarıda literatürle aktarılan konular, görüşmelerden çıkarılan alıntıların yorumlanması ile desteklenecektir.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Tipi ve Yöntemi

Genel itibariyle bu araştırma bir yorumlayıcı sosyal bilim çalışması örneğidir. Çünkü toplumsal eylemlere ve bu eylemler doğrultusunda belirlendiği varsayılan sosyal politikalara odaklanmaktadır. Yorumlayıcı sosyal bilim Neuman (2009: 131)'ın belirttiği üzere çoğunlukla nitel araştırma yöntemi olarak adlandırılır ve yorumlayıcı araştırmacılar genellikle katılımcı gözlem ve saha araştırması kullanır. Bu çalışma da nitel ağırlıklı ve yarı yapılandırılmış mülakatlarla yürütülen saha araştırmasının sosyal politikalara yansımasına dayanmaktadır.

Yorumlayıcı sosyal bilim araştırması idiografik (betimleyici) olmasının yanı sıra bir sosyal politika tartışması içerisinde nomotetik (yasalaştırıcı) özellik de taşıyabilmektedir. Bu araştırmada da görüşülen uzmanlarca aktarılan bilgilerin çeşitli kavramsal arka planlar dahilinde idiografik olarak verilmesi söz konusudur. Ayrıca sosyal bilim gözüyle nomotetik olmak, bu araştırmada olduğu gibi, işin içine sosyal olguları, olayları, tartışmaları da katmayı gerektirmektedir. Gulbenkian Komisyonunca (Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılandırılması Üzerine Rapor Hazırlayan bir ekiptir. Sırasıyla şu isimlerden oluşmaktadır: Wallerstein, Immanuel. Juma, Calestous. Keller, Eveleyn. Kocka, Jürgen. Lecourt, Dominique. Mudimbe, Valentin. Mushakoji, Kinhide. Prigogine, Ilya. Taylor, Peter. Trouillot, Michel. Lee, Richard.) hazırlanan raporda (2009: 87) bahsedildiği üzere, bilginin sosyal olarak kurulmuş olduğu gerçeği, daha geçerli bilgiye ulaşmanın da sosyal olarak mümkün olduğu anlamına gelir.

Değinmek gerekir ki, yorumlayıcı yaklaşım bireylerin bir konu hakkında öz fikirlerini almak üzerine odaklandığından nesnel olma durumu sorgulanmaya açıktır. Fikirlerin alınmasının yanı sıra fikirlerin çıkış noktası olan toplumsal değerlerden bütünsel bir anlam çıkarmak noktasında eleştirel sosyal bilim yaklaşımı devreye girmektedir. Yorumlayıcı sosyal bilimi, bağlama bağlılık esasını toplumsal dinamiklerle ele almadığı gerekçesiyle yetersiz bulan eleştirel sosyal bilim makro hesaplar gütmektedir. Neuman (2009: 142)'a göre eleştirel sosyal bilim sosyal bilimi, insanların koşulları değiştirmesine ve kendileri için daha iyi bir dünya kurmasına yardımcı olmak üzere maddi dünyanın gerçek yapılarını açığa çıkarmak için yüzeydeki illüzyonların ötesine geçen eleştirel bir sorgulama süreci olarak tanımlamaktadır. Bu durumda eleştirel sosyal bilim bir değiştirme ve/veya dönüştürme hedefi ile araştırmalara yön vermektedir.

Bu araştırma yukarıda bahsedilen sosyal bilim yorumlarından beslenmekte fakat ağırlıklı olarak yorumlayıcı özellikler taşımaktadır. Araştırmanın olgusu yoksulluk olduğundan ve yoksulluk birtakım pozitivist şekillerle tarif edilebilir olduğundan, konuya dair literatür taraması bölümünde pozitivist sosyal bilim kapsamına girebilecek bilgiler sunulmuştur. Aynı şekilde araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının dönüşümajanıolma rolleri gereği görüşmeler sırasında

yer yer eleştirel sosyal bilim tartışmasına dahil olabilecek veri toplama konuşmaları geçmiştir. Uzmanların yoksullukla mücadele alanındaki etkinliklerinin artması veya etkin değillerse o tarafa bakmaları ve sosyal politikaların birer parçası olarak çözüm üretme sürecine dahil olmaları gerekliliğine olan inançla yola çıkan bu araştırma bu haliyle eleştirel sosyal bilimi yansıtmaktadır. Fakat uygulama ve analiz aşamasında ağırlıklı olarak yorumlayıcı sosyal bilim uygulanmıştır.

Yorumlayıcı bir araştırma tipi bir sosyal bilim muamması olan nesnellik tartışmasını akıllara getirmektedir. Sosyal bilimde, nesnelliğin var olamayacağı yönündeki görüşlerden, nesnelliğin sağlanabilmesi için gerekli pozitivist yaklaşımları öne süren görüşlerden ve/veya nesnelliğin farklı tanımlarından bahsedilmek yoluyla bu konu sürekli tartışmaya açık tutulmaktadır. Nesnel olmanın tarafsızlığı gerektirdiği yönündeki eğilim yorumlayıcı bir çalışmayı taraflı görerek geçerlilik ile güvenilirlik konusunda sorgulamaya sebebiyet vermektedir. Gulbenkian Komisyonu'nun raporunda (2009: 85) nesnelliğin anlamı bilginin a priori olmadığı, araştırmanın bize bilmediğimiz şeyler öğretebileceği, daha önceki beklentilerimize göre bizi şaşırtabileceği inancına sıkı sıkıya bağlıdır cümlesi dikkat çekmektedir.

Hazırlanma amacına göre değerlendirildiğinde bu tezin destekleyici bir araştırmaya dayandırıldığı söylenebilir. Destekleyici araştırmalar, Seyidoğlu (2003: 34)'nun bahsettiği üzere bilgilerin yorumuna dayalı araştırmalardır ve hükümet politikalarının analizinde kullanılabilirler. Tez, araştırmanın amacı sosyal hizmet uzmanlarının algıları üzerinden yoksullukla mücadele bağlamında bir sosyal politika yorumu yapmayı içerdiğinden keşfedici olmaktan öte destekleyici bir araştırma olarak gösterilebilir.

Araştırmanın yöntemi konusunda nirengi kavramından bahsetmek yerinde olacaktır. Nirengi bir şeyin farklı açılardan veya bakış açılarından gözlemlenerek onun gerçek yerine karar verildiği bir süreci kapsamaktadır (Neuman, 2009: 222). Bu araştırmada nitel taraf ağır basmakla birlikte yöntem nirengisi sürdürülmüş yani nitel ve nicel araştırmalardan elde edilen veriler birbirlerine destek olacak şekilde kullanılmıştır. Çünkü nitel ve nicel arasındaki ayrımın birbirlerini reddeder şekilde

sunulmasının ve araştırmacının ikilemde bırakılmasının sağlıklı verilere ulaşmaya engel olacağı düşünülmektedir.

Nitel araştırmanın objektifliği konusunda aşağıda Neuman'ın belirttiği hususa dikkat çekmekte fayda görülmektedir:

> Nitel araştırmacılar araştırma ortamına dair samimi, birinci elden bilgiyi vurgular; kendileriyle inceledikleri insanlar veya olaylar arasına mesafe koymaktan kaçınırlar. Bu keyfi biçimde kişisel fikirleri araya sıkıştırmak, veri toplama konusunda kaypak olmak veya kanıtları kişisel özyargıları destekleyecek biçimde seçici olarak kullanmak anlamına gelmez. Toplumsal yaşamı daha bütünsel olarak anlamak için kişisel anlayıştan, duygulardan ve insan perspektiflerinden yararlanmak anlamına gelir (2009: 226).

Bu araştırmada da bütünsel bir bakış söz konusudur. Görüşmeci öznelerin bireysel fikirleri bağlamında değerlendirme yapılması araştırmanın objektif olmadığı anlamına gelmemektedir.

Sonuç olarak araştırma en net tabiriyle bir saha araştırmasıdır ancak saha araştırması konusunda vurgulanması gereken bir nokta vardır. Bu araştırmanın bir saha ayağı bulunmakta ve veriler sahadan toplanmaktadır. Fakat saha araştırmalarının antropolojik arka planları kadar geniş bir araştırma dizayn edilmemiştir. Etnografik bir saha araştırmasında araştırmacının sahadaki bireylerle ve topluluklarla dirsek teması halinde olması araştırmayı sağlam kılan bir durumdur. Bu araştırma boyunca da uzmanların çeşitli ortamlarından kendileriyle dirsek teması sağlanmış fakat bu durum araştırma kapsamında değerlendirilmemiştir. Söz konusu temas mesleki ortaklıklardan birtakım işler çıkarabilmeye yönelik olup, bu sırada etnografik sayılabilecek gözlem ve değerlendirmeler yapılsa da araştırmanın veri toplama tekniğinin dışına çıkılmamıştır. Bu araştırmayı etnografik bir araştırma haline getirecek uygulamalardan biri görüşmelerin görüşmecilerin çalışma ortamlarında ve mesai saatlerinde yapılma talebidir. Bu talebin gerçekleştirilebildiği görüşmelerde uzmanları kendi ortamları sayılanyerlerde inceleme imkanı bulunabilmiştir. Sonuç olarak görüşmecilerin gündelik yaşam pratiklerine doğrudan veya dolaylı olarak bir ortaklık sağlanmamıştır.

2.2. Verilerin Toplanması

Bu tezde, yoksulluk alanında uygulamacı olarak yer alan sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadele bağlamında, sosyal politikalardaki etkilerinin yoksulluk algıları üzerinden araştırılması için çaba gösterilmiştir. Algı çalışmalarında sosyal bilimcilerin sıklıkla kullandıkları teknikler mevcuttur. Bu tekniklerden biri de bu çalışma kapsamında kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat uygulamasıdır. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kapsamında görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanları tez kapsamına kartopu yöntemiyle seçilerek dahil edilmişlerdir.

Tez kapsamında belirlenen sosyal hizmet uzmanlarıyla üç aşamalı bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen kavramsal bilgiler doğrultusunda araştırmanın uygulama aşamasında kullanılan soru formları oluşturulmuştur. Araştırmaya katılanlara öncelikle onların demografik ve mesleki bilgilerinin alınacağı kantitatif donanımlı bir anket uygulanmıştır. Hemen akabinde, yoksulluk algılarını şekillendiren mesleki, örgütsel ve sosyal deneyimlere ve ardından yoksulluğa bakışa dayanan etkenler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile veri haline getirilmiştir.

Literatür taraması bölümünde bağlam değerlendirmesi ve bütünleştirici değerlendirme uygulanarak yoksulluk konusundaki bilgi birikimi paylaşılmaya çalışılmıştır. Bağlam değerlendirmesinde Neuman (2009: 166)'a göre araştırmacı çalışmayı daha büyük miktardaki bilgiye bağlamaktadır. Bu araştırmanın literatür bölümü yoksulluğun ne ve yoksulun kim olduğuna dair bilgi birikimini yoksullukla mücadele tartışmasına mümkün mertebe zemin hazırlayacak biçimde ele almıştır ki bu haliyle bağlam değerlendirmesi yapmıştır. Ayrıca yoksulluk, yoksul ve yoksullukla mücadele anlamındaki sosyal politikalar konularındaki bilgilerin aktarımının farklı mevcut bilgiler arasında tartışmalar yürüterek hazırlanması söz konusudur. Bu anlamıyla da bütünleştirici bir değerlendirmeye imkan veren literatür çalışmasıyla, araştırmanın tartışmaya açmaya çalıştığı konuya sağlam bir temel oturtma çabasına girilmiştir.

Uygulama aşamalarına detaylı bakıldığında, öncelikle katılımcılara dair mesleki ve demografik bilgilerin alındığı kısa bir anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmaya anket uygulamasının dahil edilme nedeni yoksulluk algısının mesleki ve

demografik arka plandan beslenip beslenmediğini yorumlayabilmektir. Her ne kadar anket görüşülen kişiden doğrudan alınan bilgilere dayanıyor olsa da araştırma kapsamındaki anket çalışmasında gözlem de yapılmıştır. Uzmanların, anket sorularını cevaplama aşamalarında yapılan gözlem çalışma şartlarının odaklanılan işlerdeki etkisini görebilmek adına faydalı olmuştur. Uygulanan anketler sadece demografik bilgilerle sınırlı kalmayıp, mesleki tecrübelerin de sayısal veri olarak alındığı bir sistemle hazırlandığından görüşülen uzmanları görüşmeye hazırlayabilmek adına bir giriş niteliği de taşımaktadır. Bu sayede mesleki deneyimlerini daha ayrıntılı aktaracakları ve yoksullukla ilgili görüşlerini paylaşacakları sonraki bölümler için güven ilişkisi de oluşturulabilmiştir.

İkinci ve üçüncü aşama yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular kapsamında ses kaydı alınarak yapılmıştır. Araştırma sorularının hazırlanması sırasında konuya odaklanan direkt soruların yanı sıra anlatıları derinleştirecek dolaylı sorulara da yer verilmiştir. Direkt sorulan soruların cevapları görüşmecilerde doğru ifade etme, kurallı cümlelerle tanımlamalar yapma isteği uyandırmıştır. Bu durumda verilen cevapları esnekleştirebilmek adına konuya odaklanmak üzere rafine edilmiş sorular vaka örnekleri ile genişletilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde eldeki soru formu direkt veri toplama aracı olmasının yanında görüşme sürecini kontrol eden bir kılavuz niteliği de taşımıştır. Beklenen, görüşmecilerin sadece soruların cevaplarına dair görüş bildirmeleri değildir. Aynı zamanda değinmek istedikleri ve katkı sağlayabilecek farklı konular için de yeni sorular sorabilme fırsatını sunduğu için yarı yapılandırılmış görüşmelerle algı çalışması yapılmıştır. Formların diğer bir katkısı, formların birbirini tekrarlamayacak fakat sorulara verilen cevapları birbirine göre kontrol etme fırsatı sunacak şekilde hazırlanmış olmasıdır. Böylece yorumların analizleri yapılırken verilerin birbirini desteklemesi de sağlanmıştır. Görüşmeler sırasında anketlerde oluşturulmaya çalışılan güven ortamına samimiyet de eklenmeye çalışılmıştır. Çünkü bazı soruların daha detaylı yorumlanmasının istenmesi görüşmecide birtakım soru işaretlerinin uyanmasına sebep olabilmektedir. Tam da bu noktada araştırmacı sorduğu soruyla veya görüşmenin seyrinin gerektirdiği durumla ilgili kendi artalanını herhangi bir yönlendirme yapmaksızın görüşmeciyle paylaşmıştır. Karşılıklı bilgi ve görüş aktarımı gibi yansıtılmaya çalışılan bu ortamda

ölçülü samimiyet veri toplama sürecini kolaylaştırmıştır. İkinci ve üçüncü aşamada izlenen yollar aşağıda ayrıntılandırılmıştır.

Yorumlayıcı bir araştırmacı incelenen insanlar için neyin anlamlı ya da önemli olduğunu ya da bireylerin gündelik yaşamı nasıl deneyimlediğini öğrenmek ister. Araştırmacı, bunu belirli bir toplumsal ortamı tanıyarak ve içindekilerin bakış açısından görerek yapar (Neuman, 2009: 131). Araştırma, anketlerle kurulabilen güvenilir ortamın akabinde sosyal hizmet uzmanlarının gündelik yaşamlarına yansıdığı varsayılan mesleki deneyimlere dair verilerin toplanmasıyla devam etmiştir. Bu aşamada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır ve mesleki formasyonun yoksulluk algısına olan/olmayan etkileri üzerine bir tartışma ortamı hazırlanmıştır. Görüşülen uzmanlar mesleki deneyimlerini anlatırken aynı zamanda örgütsel ve sosyal deneyimlerini de çoğu zaman aktarmışlardır. Aynı zamanda yoksulluk ve yoksullukla mücadele algılarına dair de bazı alt metin okumaları yapmayı mümkün kılan görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Amaçsal rasyonel eylem uygun araçların kullanılması anlamına gelebilir; o zaman davranış, teknik kurallara uyar (Habermas, 2011: 161). Bu araştırmada da uzmanların yoksullukla mücadele amacı güderek sergiledikleri eylemlerin mücadele politikaları çerçevesince önlerine sunulan mevzuat temelli işlemleri yerine getirmeleri veya bu çerçeveye mesleki bilgileri dahilinde müdahale edip politikalara katkı sağlamaları hakkında veriler toplanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü aşama tez kapsamında odaklanılan asıl konuya dair verilerin toplandığı aşamadır. Burada uzmanların yoksullukla ilgili görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki sorulardan alınan cevaplar betimleyici ve yorumlayıcıdırlar; analiz aşamasında en çok kullanılan veriler bu aşamadan toplanan verilerle hazırlanmıştır. Görüşmecilerin konuya odaklandıkları bu aşamada onlardan, yaptıkları işin yanında kendi iç dünyalarını değerlendirecek cevaplar istenmiştir. Başka yoksul insanların hayatları üzerinde önemli kararlar veren sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk anlatılarının alındığı bu bölümde uzmanların zaman zaman ses kayıtlarının kapatılmasına dair isteklerinden ötürü kayıtlara geçmeyen bazı veriler de elde edilmiştir.

2.3. Veri Analizi

Analiz bölümü gözlem notlarının, anlatıların bulunduğu ses kayıtlarının ve bazı demografik verilerin raporlaştırılması yoluyla yürütülmüştür.

Görüşmeler kapsamında elde edilen ses kayıtları, görüşmelerin tamamlanmasının ardından deşifre edilmeye başlanmıştır. Görüşmelerin analizi de deşifrelerden uygun kategoriler oluşturulması yoluyla yapılmıştır. Kategorilerin hazırlanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formunun mesleki deneyimler ve yoksulluk yorumları şeklinde iki parça halinde sunulmuş olması kolaylaştırıcı bir katkı sağlamıştır. Bütün bunlar doğrultusunda, genel anlamda çalışma, deskriptif ve yorumlayıcı bir çalışma hükmü kazanmış, seçilen yöntem ağırlıklı olarak kantitatif ama aynı zamanda kalitatif olmuştur.

Anlatı analizi araştırma kapsamına dahil edilen yoksulluk, yoksul, yoksullukla mücadele, sosyal politika gibi kavramlara görüşmecilerden eklenen kavramları da dahil ederek uygun kategoriler oluşturma şeklinde temellendirilmiştir. Kavramsallaştırma nitel araştırmaların önemli bir ayağı olduğundan bu araştırmada da oluşturulan kategoriler kavramlar çerçevesinde sunulmaya çalışılmıştır. Kavramsal kategorilerin oluşmasını takiben kodlama işlemine başlanmıştır. Neuman (2009: 649)'a göre verilerin kodlanması, dağ gibi ham verilerin küçük, işlenebilir kümelere indirgenmesi şeklindeki zor iştir. Kodlamalar veri olarak kullanılabilecek anlatıların belirlenmesi ve yorumlanması şeklinde bu araştırmada yer almıştır.

Verilerin analizi sırasında gözlem notlarına da dolaylı olarak yer verilmiştir. Gözlem notları sosyal hizmet uzmanlarının mesleki jargonlarını birbirleriyle ve müracaatçılarıyla nasıl geliştirdikleri yönünde alınan notlara dayanmaktadır. Ayrıca çalışma ortamında ve mesai saatlerinde sergiledikleri baskın ve/veya çekingen tavırların konjonktürel olarak not edilmesi de söz konusudur. Çalışma ortamının fiziki şartlarına yönelik notlar da yine verilerin analizi bölümünde değinilen konulardan biridir. Gözlemlerin not haline getirilmesinde farklı teknikler kullanılabilmektedir. Bu araştırmada alınan notlar üst üste görüşmeler yapılmasından dolayı önce görüşmenin hemen sonrasında alınmış kısa notlar olarak uygun ve dikkat

çekmeyecek bir yere yazılmıştır. Notlarda somutlaştırılmış ayrıntılara yer verilmiştir ve bu durum analiz bölümünü güçlendiren veri desteği sağlamıştır.

2.4. Evren ve Örneklem

Bu araştırma yoksulluk meselesinin bireysel algılanışı ve yoksullukla mücadele arasında bir bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Evrenin ve örneklemin sosyal hizmet uzmanlarından oluşturulması bu durumda araştırma için oldukça elverişlidir. Araştırmaya görüşmeci özneler olarak yukarıda bahsedilen tekniklerle belirlenen örneklem doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarının dahil edilmesinin önemi aşağıdaki alıntı ile vurgulanmak istenmektedir:

> Anlama düzleminde bilimsel araştırma esas olarak, örneğin nesnelerin ölü olması durumunda tek yanlı bir süreç olsa bile, anlamlı bir iletişim sürecidir. Aslında, nesnenin, kendisiyle söyleşiler yapılmak üzere ulaşılabilir olması her zaman istemeye değer bir durumdur; kendisinin yazılı anlatımları, kendisi hakkındaki haberler her zaman ikinci dereceden uygundurlar – bu yüzden, Brütüs'le, Sezar'ın ölümü hakkında söyleşi yapma fırsatı, son derece değerli olurdu (Parsons, s.50; akt.; Habermas, 2011: 174).

Araştırmaya katılan kitle sosyal hizmet bölümünden en az lisans seviyesinde mezun olan, aktif olarak bir devlet/özel kurum ve/veya kuruluşunda ya da sivil toplum örgütünde çalışan veya çalışmış bireylerden oluşmaktadır. Türkiye'de sosyal hizmet meslek elemanları sosyal hizmet lisans programlarından mezun olmak koşulu ile alanda çalışmaya başlamaktadırlar. Alanda çalışmak sosyal hizmet meslek terimlerinden biri halindedir. Alan ile kastedilen kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, yerel yönetimlerin veya benzeri oluşumların sosyal servis bölümlerinde uzman olarak görev almaktır. Sosyal hizmet bölümü lisans mezunlarının birçoğu alana yönelmektedir fakat hem alan çok geniş tutulduğundan hem de mezunların alana alternatif oluşturabilecek yerlerde de bulunabilecek olmalarından kaynaklı uzmanların sayısına dair net bilgiye ulaşılamamaktadır.

Tez kapsamında toplamda 43 sosyal hizmet uzmanı ile görüşülmüştür. 43 görüşmenin ilk 2 tanesi pilot görüşme kapsamındadır. Pilot görüşmelerden elde edilen veriler ve görüşmelerin seyri doğrultusunda görüşme formunda bazı değişiklikler yapılmış ve kalan 41 görüşme yeniden düzenlenen form ile uygulanmıştır.

Pilot görüşmelerden sonra 41 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır fakat araştırmacının elinde 37 görüşmeye ait ses kaydı bulunmaktadır. Sayıyı 37'ye düşüren 4 görüşmeciden biri çalışmaya katılmak istediğini fakat ses kaydı vermek istemediğini bildirmiştir. Görüşmeci demografik bilgilerini paylaşmış, görüşmeye dair çeşitli notlar alınmasına rıza göstermiş ve verdiği bilgilerin tezde kullanılmasında bir sakınca görmediğini belirtmiştir.

Diğer üç görüşmeci ise çalışmaya katılmak istediklerini ve ses kaydında bir sakınca görmediklerini belirtip görüşmeler yapıldıktan sonra çalışmada yer almaktan vazgeçtiklerini ve kayıtlarla elde edilen verilerin kullanılmasını istemediklerini söyleyip ses kayıtlarını sildirmişlerdir.

Görüşme yapılan bireylerin çalışma durumlarına dair bilgi Tablo 1'de verilmiştir.

ÇALIŞILAN YERLER	ASPB	SB	Yerel Yönetim	STÖ	Eğitim Kurumu
SAYI	35	4	2	1	1

Tablo 1. Görüşmecilerin çalıştıkları kurum/kuruluşlar

Tablo 1'de görüldüğü üzere görüşülenler genel anlamda yeni kurulan bir bürokratik yapı olan ASPB'de çalışmaktadır. ASPB, SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün kapatılması sürecinde SHÇEK'in alanında bakanlık olarak var olmak üzere kurulmuştur. ASPB her ne kadar SHÇEK'in devamı ve gerek bütçe gerekse insan kaynağı açılarından daha çok fırsatlandırılmış şekli ve yapılan işin değişmediği yer olarak görülse bile yeni kurulan bir bakanlık olma sıkıntılarını henüz atlatamamıştır. Oluşum ve gelişme süreçlerine devam eden bu bakanlığın çalışanları olan sosyal hizmet uzmanları kendilerini bakanlığın temel taşları olarak görmekte veya bu kanıya sahip olmaları sağlanmaktadır. Uzmanlar reel anlamda bakanlığın uygulama ayağının temsilcileri olma özelliği taşımaktadırlar. Bu sebeple ASPB'ye bağlı uzmanlarla görüşmeler yapılmış devletin yoksullukla mücadelede uygulama alanına girmiş olmayı da sağlamıştır.

Görüşmelerin yapıldığı sosyal hizmet uzmanlarının evren sayısına dair net bir veri bulunmadığı yukarıda da belirtilmiştir. Kalitatif çalışmalarda evrene dair

sorgulamalara çok yer verilmiyor olması bir kenarda tutulduğunda, uzman sayısına dair kamusal alanda resmi makamlarca paylaşılabilen bir sayı bulunmamaktadır. Burada sosyal hizmet uzmanlarının istihdam alanlarının henüz oluşum sürecinde olmasının etkisi kadar sosyal hizmet eğitimi veren lisans programlarının azlığının da etkisi vardır. Fakat meslek örgütü gayri resmi olarak, mezun sayısını göz önünde bulundurarak tahmini bir sayı sunabilmektedir. Flick (1998: 41; akt. Neuman, 2009: 320)'in de belirttiği gibi nitel araştırmacılar için incelenecek insanların seçilme biçimini belirleyen, temsil güçlerinden çok araştırma konusuyla ilgileridir. Ek olarak bu tarz çalışmalarda evren ve örneklem sayılarından öte yapılan görüşmelerde araştırmanın doygunluğa ulaşmasının hedeflenen nokta olduğu üzerinde durulmalıdır. Gerekli görülmesi ihtimali göz önünde bulundurularak evren ve örnekleme dair sayısal verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda devreye araştırmanın yapıldığı dönem itibariyle sosyal hizmet uzmanlığı mesleği için en yetkin meslek örgütünün bünyesindeki gayri resmi sayılara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda dernek başkanından alınan bilgi, kendi anlatısıyla aşağıdadır:

> "Bizim tespitlerimize göre 6437 mezun var, bu yılki mezunlar hariç. Aşağı yukarı 630 civarında mezun bekliyoruz. Gelecek yıl buna açık öğretim eklenecek. Yani ordan kaç kişi mezun bilmiyom ama ilk 1050 kişi alınmıştı, yani onun işte 700ü ya da 800ü iyimser rakamla mezun olsa 1400-1500 kişi eklenecek seneye. Ondan sonra her yıl bir sonraki yıl 2000e çıkardılar şeyi. Ondan sonraki süreçte yılda 7000e kadar çıkacak, katlana katlana. Çünkü yeni açılan bölümler de mezun verecek. Ve şu an bakanlıkların hiç birinin bu konuyla ilgili master planları yok, şu an şeyde şikayetçiler, sizin sayınız yetmiyor etmiyor diyorlar ama yarın bir gün bu rakamları istihdam etmek konusunda sıkıntı yaşanacak" (Altuğgil, 2014, Ankara).

Altuğgil'in evrenin belirlenebilmesi için sorulan 'alandaki uzman sayısı' sorusuna yaptığı yorumdan da anlaşılacağı üzere kalitatif çalışmanın evrenine odaklanmak çok da doğru bir teknik olamamaktadır.

Bütün bu evren ve örneklem karmaşası içinde görüşme yapılan 43 sosyal hizmet uzmanına ulaşım öncelikli olarak meslek örgütü bağlantılarıyla ve kartopu tekniğiyle sağlanmıştır. Kartopu veri toplama tekniği olasılık dışı bir tekniktir ve araştırmada görüşmecilerin aynı tarzda bir görüşme için yönlendirdiği başka uzmanlara ulaşmak şeklinde uygulanmıştır. Kartopu tekniğinin uygulanması görüşmeye gidilen bireye onun tanıdığı birinin referansıyla gitmeyi ve dolayısıyla anlatılar için gerekli

samimiyetin kolayca kurulabilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda değinilmelidir ki görüşülen uzmanların mutlaka birbirleriyle direkt veya indirekt bağlantısı olması birtakım etik kaygılara da yol açmıştır. Farklı bir meslek grubunda gözlemlenmesi beklenen durum kartopu örnekleme ile seçilen görüşmecilerin hepsinin bağlantısının ilgilendikleri ortak alan olması ve genelde birbirlerini tanımıyor olmalarıyken sosyal hizmet uzmanlarında durum biraz değişmiştir. Uzman sayısının azlığı ve uzman yetiştiren üniversitelerin sayısındaki (araştırma sürecinde mezun verme durumlarına göre) azlık görüşmecilerin genel itibariyle birbirlerini yakından tanımalarına sebep olmuştur. Fakat burada araştırmayı etik açıdan sınırlayan herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır.

İnsanlardan veri toplamaya yönelik yapılan araştırmalarda yaş ve cinsiyet dağılımları önemli göstergeler olabilmektedir. Türkiye'de sosyal hizmet meslek elemanları, uzunca bir süre sadece birkaç üniversite bünyesinde eğitim görebilmişlerdir. O üniversitelerden birinde mesleki formasyonunu alan dernek başkanının cinsiyet dağılımı hakkında paylaştığı bilgi şöyledir:

> "Yani kontenjanın yarısı kız yarısı erkek. Hacettepe yıllarca onu yaptı bence de doğru yaptı. Çünkü alanda her iki cinse de ihtiyaç var" (Altuğgil, 2014, Ankara).

Görüşmelerdeki cinsiyet ve yaş dağılımına dair bilgiler (Tablo 2) doğrultusunda yarı yarıyalık cinsiyet dağılımına tam anlamıyla ulaşılamadığı görülmektedir. 28 kadın görüşmeci toplamın yaklaşık %65'ini oluştururken, 15 erkek görüşmeci %35'lik bir yer kaplamaktadır. Altuğgil'in de belirttiği üzere %50'lik bölüm kotasından mezun olamayanlar ve/veya alanda çalışmayı tercih etmeyenler cinsiyet dağılımında etkin olabilir. Diğer bir taraftan sosyal hizmet mesleği, bilinçli bir tercih olup olmaması sorgulanmaksızın, Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak 'kadın işi' şeklinde değerlendirilmeye oldukça açık bir meslektir. Görüşmelerdeki bu cinsiyet dağılımı bunu da gösterebilmektedir. Fakat alanda çalışan uzmanların, Altuğgil'in anlatısına binaen, cinsiyet dağılımı konusunda birbirine yakın sayılarda olduğu görüşünü tamamen reddetmemek için araştırmanın bazı özelliklerinden bahsetmek gereklidir. Öncelikle araştırmayı yapan kişinin cinsiyetine ve araştırma tekniğinin kartopu olarak sürdürülmesine değinilebilir. Araştırmacının kadın olması, kartopu ile yönlendirildiği uzmanların da kadın olarak

seçilmesine sebebiyet vermiş olabilir. Veyahut araştırmacının cinsiyetinden bağımsız bir şekilde, kartopu tekniğinin kullanılması da kadınların kadınlara yönlendirmesi eğilimiyle tek başına bir sebep olarak gözlemlenebilir.

	20-29 yaş aralığı	**30-39 yaş aralığı**	**40-49 yaş aralığı**	**50+ yaş**	**TOPLAM**
KADIN	10	7	8	3	28
ERKEK	6	4	3	2	15
TOPLAM	16	11	11	5	43

Tablo 2: Görüşülen Kişilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

Tablo 2'de ayrıca yaş dağılımlarına da yer verilmektedir. Görüşmeyi kabul eden uzmanların çoğunlukla 20-29 ve 30-39 yaş gruplarında olmaları dikkat çekmektedir. Burada da yine araştırmacı etkisi olduğu söylenebilir. Görüşmeciler araştırmacıyı araştırmacının yaşını yakın buldukları uzman arkadaşlarına yönlendirmişlerdir. Buradaki alt metin yaş grubu hiyerarşisi vurgusudur. Görüşmelerde araştırmacı ile görüşmecinin jenerasyon farkının az olması aradaki ilişkiyi daha samimi tutmaya yardımcı olmaktadır.

Evren ve örnekleme dair bilgilerin verilmesinin ardından araştırmanın etik ilkelerinden de bahsedilmelidir.

2.5. Araştırma Etiği

Etik ilkeler bölümü üç basamakla aktarılmaktadır. Öncelikle etik ilkelere, ikinci olarak geçerlik ve güvenilirlik ve üçüncü olarak araştırmanın sınırlılıklarına değinilmektedir.

2.5.1. Etik İlkeler

Araştırmada dikkat edilen etik ilkeler, toplumsal araştırma yürüten çoğu kişinin gerçekten başkaları için kaygılandığı göz önüne alınırsa, bir araştırmacı neden etik olarak sorumsuzca davransın ki? (Neuman, 2009: 192) sorusu kapsamında ele

alınabilir. Bu soru etik meselesinin araştırmanın ne kadar merkezinde olduğunun bir göstergesidir.

Sosyal hizmet uzmanları yoksullukla mücadele programları kapsamında hazırlanan sosyal politikaların alandaki uygulayıcıları olarak direkt yoksul bireylerle çalışmaktadırlar. Bu sebeple araştırmada değerlendirilmeye alınan görüşler birincil kişilere aittir.

Tezin verilerinin tartışıldığı bölümde görüşme yapılan uzmanların anlatılarından alıntılar aktarılmaktadır. Burada görüşmecilerin gerçek isimlerinin kullanılması etik ilkelere karşı görüldüğünden isimlerinden farklı harflerle kodlama tekniği kullanılarak alıntıların aktarımı sağlanmıştır. Kartopu tekniği kullanıldığı için görüşmeciler birbirlerini tanımaktadırlar. Herhangi bir deşifreye yer verip etik bir ihlal yapmamak adına görüşmeciler isimleri dışındaki harflerle kodlanmışlardır. Ses kaydı alınarak yapılan bu tarz araştırmalarda kod adı kullanmak da deşifreyi önlemek için faydalı bir tekniktir. Fakat bu araştırmada görüşülen kişi sayısının takma isim kullanmak için biraz fazla olduğu düşünüldüğünden takma isimlere yer verilmemiştir.

Etik açıdan dikkat edilen bir başka unsur görüşmecilerin kendilerini rahat ve güvende hissedecekleri bir ortamda görüşmelerin yapılmaya özen gösterilmesi olmuştur. Görüşmecilerin kendilerini ifade ederken özgüvenlerinin yüksek olabileceği ve/veya özgüvenini tehlikede hissetmeyeceği ortamların seçilmiş olması etkin ve verimli görüşmeler yapabilmek adına önemlidir. Yer ve zaman konusunda keskin sınırları olmayan görüşmecilerin ise çalışma alanlarında ve zaman ayırabildikleri ölçüde mesai saatlerinde görüşmelerin yapılması için uğraşılmıştır. Bu durum görüşme sırasında gözlem tekniğinin yarı katılımlı olarak sürdürülebilmesini de sağlayabilmektedir.

Etik olarak dikkat edilen başka bir unsur da görüşmecilerin soru formuna dair kaygılarının olmaması için uğraşılmış olmasıdır. Soru formunun görüşmecilere görüşmenin başında tanıtılması ve formun içeriğine uygun bir sohbet tarzıyla görüşme planlanması görüşme sırasında herhangi bir anksiyete yaşanmasının önüne geçmiştir. Ayrıca istedikleri anda kaydı durdurarak görüşmeye devam etmek veya

görüşme sırasında cevap vermek istemedikleri soruları cevaplamaları için onları zorlamamak da etik ilke ihlali yapılmadan ve tedirginlik yaşanmadan görüşmelerin yapılmasını sağlamıştır.

Görüşmecilere istemedikleri bilgilerin veri olarak araştırmaya dahil edilmeyeceği garantisi verilerek görüşmelerin derinleşmesi de sağlanmıştır. Görüşmecilerin birer araştırma öznesi olarak belirttikleri yasal olmayan etkinlikleri de araştırmacının herhangi bir alanda paylaşmayacağı konusunda görüşmeciler ikna edilerek araştırmacı-özne güven ilişkisi oluşturulmuştur. Gizlilik esası konusunda herhangi bir taviz verilmemiştir.

Araştırmaya dahil edilen görüşmeciler ağırlıklı olarak sorulara kendi mesleki deneyimleri üzerinden örnekler vererek veya o örnekleri anımsayarak cevaplar vermişlerdir. Bu durumda görüşmecilerin kendilerini kötü hissetmelerine sebep olacak örnekler konusunda hassas davranılmış ve bu tarz örneklemelerde sohbet derinleştirilmemeye çalışılarak görüşmeci öznelerin anksiyete hissetmeleri engellenmeye uğraşılmıştır.

Araştırmanın etik olarak uygun olması için dikkat edilen birincil durum görüşmeci öznelerin görüşme ayarlanmadan önce ses kaydı konusunda bilgilendirilmeleri ve izinlerinin alınmış olmasıdır. Ses kaydına veya görüşmeye rıza göstermeyen uzmanlar herhangi bir şekilde görüşmeye zorlanmamıştır. Yahut ses kaydı olmadan görüşmek isteyen bir uzmanın fikirleri yazılı olarak not edilmiştir. Başka bir durum da araştırmanın sınırlılıklarında bahsedilen görüşme sonrası kayıtların ve bilgilerin silinmesi yönündeki talep olmuştur, bu talebe de saygı duyulmuş ve kayıtlarla demografik olmayan bilgiler silinmiştir. Sadece demografik bilgilerin veri olarak kullanılması için de görüşme kayıtlarını sildiren uzmanların onayı alınmıştır.

2.5.2. Geçerlik ve Güvenilirlik

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği konusunda belirtilmesi gereken ilk nokta geçerlik ve güvenilirliğin nitel araştırma esaslarına göre ele alınmasıdır. Bir nitel araştırmayı güvenilir kılan şey gerek uygulama gerekse analiz sırasında tutarlılığı

sağlamaktır. Hem uygulamada hem de analizde tutarlı bir şekilde verilerin kaydedilmesi (ses kaydı yolu ile) ve kullanılması (kayıt deşifresi yolu ile) tutarlılık ve sağlamlığın, dolayısıyla da güvenilirliğin sağlandığı düşünülmektedir. Diğer taraftan geçerlik doğruluğu temsil ettiğinden ve nitel araştırma sadece bir doğru üzerinden ilerlemediğinden bu araştırmada nicelden farklı bir geçerlik algısı mevcuttur. Doğruluk çarpıtılmamış bilgilerin aktarılması ve aktarılan bu bilgilerin veri haline dönüştürülmesi şeklinde ele alınmıştır ve tek bir doğruya bağlı kalmadan bireysel doğrular üzerinden bir geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının sürekli bir arada kullanılıyor sürekli birbirlerini destekliyor oldukları izlenimi bıraksa da bu kavramların da birbirleriyle çelişmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu araştırma kapsamında güvenilirlik yani tutarlı bir gidişat genel itibariyle sağlanırken, tutarlı bir uygulama tarzıyla elde edilen verilerin geçerlilikleri –tek doğruya odaklanmama durumundan kaynaklı- değişiklik gösterebilmiştir. Birbirlerine yakın verilerin alınması güvenilirliği artırırken bu verilerin değerlendirildikleri platformların farklılaşması verilerde "doğruluk" sorgulamasını doğurmuştur. Neticede bu araştırma bir algı çalışmasına dayandığından ve görüşme öznelerinin yakın iş alanları ve ortak mesleki formasyonları bulunduğundan verilen cevaplarda tutarlılık sağlanabilirken her görüşmecinin doğru olarak verdiği detaylara saygı duyulmuştur.

2.5.3. Sınırlılıklar

Yoksulluk üzerine araştırma yapmanın araştırmacılar için hem kuramsal hem pratik anlamda çeşitli zorlukları bulunmaktadır. Kuramsal anlamda, yoksulluk, birçok farklı disiplinin ana konularından biri olduğundan araştırmacının okuma alanı oldukça genişlemektedir. Ayrıca yoksulluk sadece farklı disiplinlerin değil aynı zamanda farklı dünya görüşlerinin ve farklı bağlamların içinde de yer alan önemli bir konudur. Dolayısıyla kuramsal ve kavramsal anlamda zengin bir metin verisine sahip olan bu konu çalışılırken yararlanılacak disiplinlerin, dünya görüşlerinin ve

bağlamların birbirleriyle alakalı bir bütün oluşturmaları ve ayrıca vurgu yapılmak istenen araştırma konusunun çatısı altına girmeleri için uğraşılması gereklidir. Araştırmanın alan yazınla desteklenen kuramsal ve kavramsal bilgisinin paylaşılmasında sınırlama gerekliliğinin getirdiği bu uğraş neticesinde çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntılar kuramsal ve kavramsal bilgilerin yoksulluk ve diğer bazı olgular/kavramlar ilişkisi ekseninde oluşturulması ile aşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca ses kayıtları konusunda bazı sıkıntılar olmuştur. Görüşmecilerden ses kaydı alma konusunda araştırmada yaşanan sınırlılık araştırmanın veri toplama dönemiyle ilişkilendirilebilir. Öncelikle belirtilmelidir ki, araştırma "hak ihlaline uğramış insanların yanında olma" konumlarından ötürü, kendilerini genel anlamda "herhangi" bir hükümete karşı "muhalif" gören bir meslek grubunun mensuplarıyla yürütülmüştür. İkinci olarak, araştırmanın, dönemsel anlamda ülkede "tape"ciliğin gündemde olduğu bir sürece denk gelmiş olması araştırmanın veri toplama tekniğinden dolayı çeşitli sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Son olarak seçim öncesi ve sonrası dönem olması da veri toplama sürecinde objektifliği negatif anlamda etkileyen önemli bir ayrıntı olmuştur. Bütün bu sebeplerle görüşmecilerin ses kaydı verdikleri için kendilerini "tehlikede" hissetmeleri araştırmayı sınırlayan bir durum olmuştur.

BÖLÜM III

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE BULGULARIN TARTIŞILMASI

3.1. Bulgular ve Tartışma

Sosyal hizmetlerin Türkiye'de 1950'lerin sonlarına doğru akademi bünyesine girdiği bilinmektedir. Akademinin yaklaşık 70 senelik bir geçmişi varken alana dair başlangıç noktalarını farklılaştıran konuyla ilgili dünya görüşü olmaktadır. Sosyal

hizmetlerin meselesinde alan ve akademi iç içe ilerlerken, alanın dokusunu oluşturan meslek elemanları ağırlıklı olarak sosyal hizmet uzmanları olmaktadır.

Uzmanlar bu alanda efektif işler yapabilmeye, alanın bilgisini gerektiğinde akademiye ve idareye aktarıp akademik kaynaklar ve sosyal politikaların oluşması ve gelişmesine zemin hazırlamaya yönelik mesleki formasyonlar edinmektedirler. Alanın nabzı olan uzmanlar "dezavantajlılık" üzerine odaklanan/odaklanması beklenen işler yapmaktadırlar. Genel anlamda, çeşitli sebeplerle sosyal dışlanmaya maruz kalan veya kalma ihtimali olan bireylerle, ailelerle ve gruplarla söz konusu dışlanmayı ortadan kaldırmaya yönelik birtakım mesleki müdahaleleri içeren bu işler oldukça geniş bir kitleye sunulan hizmetler bütünü halindedir.

Toplumun büyük bir kısmı ile içinde bulundukları –diğerlerine göre avantajsız- konumlarıyla ilgili çalışan uzmanların "işveren"devlet ve**"**hizmet alan"müracaatçı tarafından nasıl konumlandırıldığının, uzmanların gözünden yorumlanması bu çalışmada oldukça önemli verilerin elde edilmesine imkan sağlamıştır. Söz konusu meslek grubunun tez kapsamında yoksulluk algıları bağlamında yoksullukla mücadele için hazırlanan sosyal politikalardaki yerlerini analiz etmeden önce, onların "nasıl bilindikleri" üzerinden kendilerini tanımak mühimdir.

3.1.1. Sosyal Hizmet Uzmanı (SHU) Kimdir?

Türkiye'de sosyal hizmetler konusundaki karmaşa öncelikle meslek elemanının tanımlanmasında görülmektedir. Tez kapsamında sosyal hizmet uzmanı olarak değerlendirilen meslek elemanları alanda aynı zamanda (social worker) sosyal çalışmacı (SÇ) olarak da tanımlanmaktadırlar. İsimlendirme konusundaki kavram tartışması işin akademik, idari ve alan kısımlarının her birinde kafa karıştırıcılığını sürdürmektedir. Sosyal hizmet uzmanı kavramının içindeki uzman sözcüğü Türkiye'de uzmanlık için verilen eğitim sisteminin dışında kalan bir uzmanlığı kastetmektedir. Lisans eğitimi ile uzman olunamayacağına yapılan vurgu nedeniyle sosyal hizmet uzmanı yerine SÇ kavramının kullanılmasına özen gösterilmektedir. Şüphesiz bu kavramsal farka sebep olan sadece bir eğitim sistemi problemi değildir. Bu konu ayrıca sosyal politika ekseninde de tartışılmaktadır. Sosyal hizmetler

alanında çalışan meslek elemanları sadece sosyal hizmet bölümü lisans mezunlarından ibaret değildir. Sosyolog, psikolog, öğretmen, çocuk gelişim uzmanı, pedagog gibi meslek grupları da alanın meslek elemanı olmakla birlikte kendi mesleki isimlerini yok eden bir çatı isimle "sosyal çalışma görevlisi" olarak lanse edilmektedirler. Sosyal çalışma görevlisi kavramı konusunu sosyal hizmet lisans mezunu meslek elemanları mesleğin vasıfsızlaştırılmasına yönelik bir politik hareket olarak görmektedirler ki ilerleyen bölümlerde görüşmelerden alıntılarla bu konu tartışılmaktadır.

Meslek elemanının yukarıda anlatılanlar dışında tanımlanması, bünyesinde çalışılan bakanlığın çizdiği iş tanımına bağlı olarak da (içerik olarak) farklılaşabilmektedir. Örneğin çoklukla uzman istihdamı sağlaması öngörülen ASPB'nin meslek elemanına dair yaptığı iş tanımı şöyledir:

> "Sosyal çalışma görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını, ifade etmektedir." (http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf, Güncelleme Tarihi: 30.04.2015).

Bütün bu kavramsal kafa karışıklığının tezin alan çalışmasında çeşitli karmaşalara sebep olmaması ve sosyo-politik arkaplanlı mesleki tartışmadan uzak kalıp objektif yaklaşabilmek adına tez konusunda belirtilen sosyal hizmet uzmanı şeklindeki kavram görüşmeler ve analiz boyunca sabit tutulmaya çalışılmıştır.

Sosyal hizmet uzmanı, uzman veya görüşmeci olarak analizde bahsedilen meslek elemanlarının yorumlarıyla devletin ve müracaatçıların kendilerine bakışı ile analize başlamak önemlidir fakat devlet ve müracaatçı gözündeki uzman farkını baştan bilerek ilerlemek daha etkili olacaktır. Bu doğrultuda bir görüşmecinin "Benim hocam hep şey derdi, biz sosyal hizmet uzmanıyız biz insanı ipten de alırız ipe de götürürüz." (G.28, 2014)sözlerini aşağıdaki iki bölüm boyunca bir kenarda tutmak yerinde görülmektedir. Bu bakış açısı genellenebilen bir durumu ifade ediyor olsa da aslında esas olanın sosyal politika belirleyiciliğinde uzmanların rollerinin yeniden düzenlenerek hak temelli bir sosyal devlet seviyesinde konuşlandırılması gerekliliği olduğunun altı çizilmek istenmektedir.

Çünkü bu bakışların arka planında genelden özele sosyal politikalar, yoksullukla mücadele ve yoksulluk algısı yer almaktadır.

3.1.1.1. Devletin Nezdinde SHU: "657"

Bu bölüm devletin uzmanı nerede ve ne şekilde sosyal politikanın bir parçası yaptığına dair tartışmaları ve uzmanın mesleki müdahalesine çizilen sınırları içeren bir analizden oluşmaktadır. Görüşmelerde devletin sosyal hizmet uzmanına bakışına dair yorumların, aracı, muhalif, vasıfsız ve bütçeye zarar başlıkları altında şekillendiği görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanını, devletin, paydaş olarak görmesi ise uzmanların hissettiği bir durum değildir. Aşağıda bu başlıklar ayrıntılandırılarak anlatılırken paydaş olamama mevzusu da alt metin olarak okunabilir.

3.1.1.1.1. Devlet ile Müracaatçı "Ara"sında Bir Meslek Elemanı

Yoksullukla mücadelenin oldukça önemli bir kısmını yük edinen ASPB burada devleti temsil eden nokta olarak değerlendirilmektedir. ASPB'nin bu mücadele kapsamında ortaya atılan sosyal politikalar konusundaki yeri ve önemi bir görüşmeci tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

> "Şeyde biz sosyal hizmetler olarak bir genel müdürlüktük ve şeye devlet bakanlığına bağlıydık, burda tamamen aile bakanlığına. Tabi bakış açısı farklı. Biraz daha politika üretmeye yönelik bir bakış açısı. Bizim sosyal hizmetlerde biraz daha farklıydı. Politikadan çok uygulama ağırlıklıydı. Sorun çözücü. Şimdi biraz daha politika üretmeye yönelik bir şey oldu." (G.17, 2014).

Bakanlığın bakışı ve misyonu böyle görülürken devletin, uzmanları, iktidarın ve neo-liberal sistemin gücünü koruyabilmek adına ürettiği sosyal politikaların uygulayıcısı olarak bireyler ile devlet arasındaki bağlantıyı kurmaya yarayan birer aracı olarak gördüğünü savunan görüşmecilerin değindikleri oldukça önemlidir. Mesleki formasyonun devlet lehine 657'leştirilmesi ve uzmana biçilen aracılık rolü burada tartışılmaya çalışılmaktadır.

> "Sözde de bizi bu bakanlığın temel çalışanı olarak görüyor ama sözde. Amirler atamasını yaparken başka şeylerden öğretmenlerden falan alım yapıyor. Normalde biz aslında en alt çalışan olarak görüyor mesleki anlamda. En altta görülüyor. Bunlar burda kalsın ben onların üstlerini ayarlarım zaten istediğim yerden getiririm şeklinde" (G.7, 2014).

Görüldüğü üzere devlet sosyal hizmet uzmanlığının meslek olarak konumlandığı noktanın arz ettiği önemin farkındadır. Yukarıda alıntısı aktarılan görüşmecinin altını çizerek söylediği temel çalışan olarak görülmenin aslında uygulanmak istenen sosyal politikanın zeminini oluşturmak olduğuna dikkat edilmelidir. Zeminin sağlam kurgulanması politikanın paralel yönde hizmete dönüşmesine imkan vermektedir. Aynı görüşmecinin sözlerine "Zaten geçmişte bir bakanın sözü de var biz sizi omurgası olarak görüyoruz bu bakanlığın. Nedeni de şey hani siz yükü taşıyın, biz yönetiriz" (G.7, 2014). cümlesiyle eklediğibilgiler zemin olmanın yanı sıra politikanın vücut bulmasında da devletin uzmanları kullandığını göstermektedir.

Yoksullukla mücadele altında sunulan ekonomik destek paketiyle devletin "aracı"sı olduğunu düşünen bir başka uzmanın söyledikleri de şöyledir:

> "Devlet maalesef sağladığı toplumsal yardımlara bir aracı olarak görüyor SHU ları, günü kurtarmak. Bence yapılan yardımlar kesinlikle yetersiz. Şartlara bakınca malum asgari ücret keza yetersiz. Yoksulluk sınırının çok çok altında, verilen yardımların da çok yeterli olduğunu düşünmüyorum. Devlet de bize bu yardımları sağlayıcı olarak görüyor. En azından şöyle inanmak istiyorum adaletli bir şekilde dağıtabilecek insanlar olarak bakmasını umuyorum" (G.27, 2014).

Ekonomik destek paketiyle yapılan yardımların sosyal hizmet uygulaması olarak sunulmasını yetersiz bulduğunu aktaran görüşmeci de müracaatçıyı refah seviyesine ulaştırma hedefinden yoksun bir sistemin "en azından" adaletli dağıtım yapan bir parçası olarak görülmeyi umması kayda değer görülmektedir. Mesleklerinin gereğini gerçek anlamda yapamadıklarını düşünen görüşmecilerin, devletin gözündeki aracı rollerini açıklayan anlatılarına devam etmek yerinde görülmektedir:

> "Yeterli uzman ihtiyacı karşılanamıyor. Karşılanmadığı için de devlet bizim mesleğin varlığı ve öneminden daha çok ihtiyacını gidermek amaçlı politikalar üretmek zorunda kalıyor. Veya tercih ediyor. Çünkü onlar için bir politik malzeme aynı zamanda. O yüzden de bizim mesleğimizi şu an anlama ihtiyacında değil. Çünkü zaten tarihselle gelen bir sadaka kültürü olayı da var. İhtiyaç sahiplerine genellikle hep yardımlar üzerinden, koruyucu veya önleyici tedbirler almaktan daha çok sorunun üzerini kapatmak üzere politikalar ürettiğimiz için bu da bizim genel bir alışkanlığımız olduğu için mesleğin algılanmasında biraz doğal olarak sıkıntı çekiliyor. Avrupa'daki gibi değil" (G.3, 2014).

Mesleğin öneminin farkındalığına değil, anlaşılmak istenmemesine vurgu yapan bir başka görüşmeci bunun altındaki sebebin de devletin uzmanı sadece geçici çözümlerin uygulayıcısı olarak gördüğünü anlatmaktadır:

> "E devletin işlerini yapıcaksın ama o işleri yaparken de çok senin mesleki görüşün aldığın eğitimin bir önemi yok. Yapılması gereken şey mevzuatla belirlenmiş onun üstüne çıkamazsın e sınırların var, senden beklentileri var insanların" (G.2, 2014).

Mesleki formasyonun öğreti ve gereklerinden ziyade var olan sosyal politikanın gerektirdiği mevzuatı uygulayan meslek grubu olarak sınırlandırılmalarıyla aracı rollerini aktaran görüşmeciye mesleğe katılan kişisel yorumların da önemsizleştirildiğini savunan bir başka görüşmeci "Senin sen olmanın bakış açının bir anlamı yok" (G.1, 2014) sözleriyle destek olmaktadır. Aynı görüşmecinin bu konuyla ilgili "Karanlık hep karanlık mı kalacak, yaşam felsefemi etkiliyor…Benim hayata olan inancımı azaltıyor" şeklindeki sözleri de uzmanların bu durumdan duydukları rahatsızlığın altını çizer noktadadır.

Mesleki formasyonun önemsiz hale getirilmesi bağlamında aracı olma konumlarını açıklayan uzmanlardan birinin aracılık meselesine getirdiği "Biz eskiden aracıydık, devletin kaynaklarıyla ihtiyaç sahiplerini buluşturan bir aracıydık. İnsanlar bilmiyordu, nasıl devletin kaynaklarından faydalanacaklarını öğrenmek için. Şu anda aracı değil ben bazen koruyucu gibi hissediyorum kendimi. Devletin kaynaklarını korumak için." (G.6, 2014) yorumu konuyu farklı bir boyuta taşımaktadır. Görüşmeci, aracı olmayı olması gerektiği gibi, devletin kaynaklarının hakkaniyetli dağıtımı sırasındaki görev olarak yapabilirken, farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları sürdüren bir donanımla mesleklerini uygulayabilirken, saf değiştirerek müracaatçıların değil devletin kaynaklarının koruyucusu haline getirildiklerini söylemektedir. Bu forma girmeyi reddeden uzmanların ise mesleklerini uygulamalarının önüne setler kurulduğundan bir diğer uzman şu sözleriyle bahsetmektedir:

> "Birçok meslek elemanıyla uzmanla konuştuğunuzda şunu ya yaptım da noldu, gerçekten de yaptıklarının karşılığında çoğunlukla ceza almışlardır. Çünkü daha çok çalıştıkları için daha çok dosyayla ilgilendikleri için mutlaka her teftişte bir uzmanlara dokunur. Diğerlerine dokunmayan bir sürü şey onlara dokunur. Hani daha öncesinde uzmanlık beklemeyen insanlar bir sorun çıktığında, e uzman çalışma yapmadı mı olur. Ama uzmana ne sağladın sen idare olarak ne yaptın hani, olaya öyle kimse bakmıyor." (G.5, 2014).

Siyasi otoritelerce belirlenen çizgileri –mesleki öğretileri uygulama sırasında- aşan uzmanların hem yaptıkları hem de yap(a)madıkları işleri nedeniyle sorgulanıyor olmaları yıpranmalarına ve hizmeti gerektiği gibi sunamamalarına yol açarken devletin kontrol isteğini de göstermektedir:

> "Devlet işte aslında SHU'lara çok ihtiyacı olduğunu söylüyor ama bunu da bir şekilde SHUnı da kullanmak istiyor. Bir şekilde bağımlı toplum yaratmak için SHU'ları bir aracı olarak kullanmak istiyor ama bunun yanında da SHU'ları kendisine karşı ee insanlar yetiştirdiği ya da kendisine karşı bir güç oluşturduğu için kontrol altında tutmak istiyor bence." (G.10, 2014).

"Aracı"larını kontrol altında tutma isteğinin iktidara özgü bir durum olmadığını iktidarı erkleştiren zihniyetin bir ürünü olduğunu ise "İktidarlar tamam sosyal demokratlar daha rahat gözükse bile o devlet zırhına bürünen her mekanizma kendi dediği olsun istiyor. Türkiye'de çünkü devlet hükümet yapısı arasında bir yamukluk var. Hani demokrasinin kılıcını kim eline geçirse ağa benim diyor." (G.18, 2014) sözleriyle aktaran uzman mesleğin güce hizmet eden bir yapısı olduğunun düşünüldüğünü söylemektedir.

3.1.1.1.2. Muhaliflik Rolü

Aracı olmalarının mesleki becerilerini köreltmesine ek olarak uzmanlar devletin kendilerini, kendisinin karşısında, muhalif olarak gördüğünü anlatmaları söz konusudur.

> "Aslında meslek olarak biz tarafız. Taraf olduğumuz için sürekli otoriteyle çatışan bir grup konumundayız. Biraz daha böyle toplumun sosyokültürel düzeyi altta kalan, çemberin dışında kalan kişilerle çalıştığımız için biraz öyle görünüyoruz. Kapitalizmin en büyük şeyi sosyal devletten kurtulmaktır. Ama biz de diyoruz ki 'hayır sosyal devlet gereğini yerine getirecektir! Bu ikilem içinde kaldığı zaman da muhalif görünüyorsunuz." (G.10, 2014)

Muhalif görünüşünün sebebini, sosyal devlet olma hedefinin bir parçası olmasıyla açıklayan uzman, aynı zamanda çalıştığı gruba dair bilgiler de vermektedir. Sosyal eşitsizliğin yoksulluk tarafından hayata katılan bireylerin tarafında olmaları uzmanların statükoya karşı dirençlerini içeren mesleki yaklaşımları, statükonun kendilerini çatışmacı olarak görmesine sebep olmaktadır. Devlet sistemi içindeki hiyerarşik yapının en altında olanları savundukları (!) için

devletin idari yapıları tarafında olmadıklarını ve o tarafça muhalif görüldüklerini belirten uzmanlardan bir diğerinin yaptığı "susamama" vurgusu da dikkat çekicidir:

> "Açıkları görüyorsunuz. İnsanlara yapılan haksızlıkları görüyorsunuz, ya da adaletsiz davranışları görüyorsunuz kişilere yapılan yardımlarda. Devlet olarak ya da meslek olarak bir şeyler yapılmasının gerektiğini hissediyorsunuz, dile getiriyorsunuz. Bu da tabi ister istemez muhalefet olmayı doğuruyor. Ama bunları dile getirmediğiniz zaman kabullenmiş oluyorsunuz. Bunu da göz göre göre en iyi gören, en iyi yaşayan, en iyi hisseden ve hatta paylaşan bir meslek grubu olarak da susamıyorsunuz." (G.8, 2014)

Görüşmecinin susamama ve bundan dolayı muhalif görülme nedenini anlatırken sosyal adaletsizliğe karşı duran bir meslek grubunun içinden seslenen aktarımı, uzmanların sosyal politikaların sosyal hizmet ayağında ne denli önemli olduklarının kendi dillerinden ifadesidir.

Görüşme yapılan uzmanların, devletin kendilerini muhalif gördüğünü aktarırken vurguladıkları diğer bir nokta ise muhalefet oluşturmalarının kendilerine devletçe verilen bir görev olduğu anlatısıdır: "Devlet bizi kendine karşı, bizi oraya gönderiyor. Gidin, bana karşı savaşın diyor." (G.15, 2014). Devletin kendine antitez oluşturmak amacıyla sosyal hizmet uzmanlarını alanın birer parçası olarak kullandığını ve bu durumdan beslendiğini aktaran görüşmeci, işini 'savaşma' şeklinde betimlemektedir. Aynı görüşmecinin ''Devlet kendine zarar versin diye bizi oraya atıyor.'' şeklinde devam eden anlatısı zararları gidermek üzere yapılandırılmış bir sosyal politika analizi yapmayı da mümkün kılmaktadır. Sosyal politikanın uygulama alanı sosyal hizmetlerin çalışabilmesi öncelikle bu meseleye ihtiyaç duyan ve bu ihtiyacıyla yönetime açık hale gelen bir kitle oluşturmaktadır. Thompson (2013: 26)'ın *sosyal hizmet disiplinin bulunduğu yer, toplumun sorunları ya da kirli işleriyle ilişkili olarak oynadığı rol ve yapısal konumlanışı dolayısıyla karmaşıktır*sözleri tam da bu noktada konuya yön vermektedir. Sosyal hizmet disiplininin alan uygulayıcıları olan uzmanların "yapısal konumları" ve uğraşmaları için ortada olan "kirli işler" devlet tarafından organize edilen bir sosyal politikanın yoksullukla mücadele bazındaki belki de en önemli parçasıdır. Kirli işlerin varlığıyla beslenen yapının bir tamamlayıcısı olmak suretiyle muhalif kimlikle donatıldıklarını

düşünen uzmanların hizmet sunduklarının müracaatçılar mı yoksa sistem mi olduğu sorgulamasını yapıyor olmaları konusunda gelen farklı bir yorum da şöyledir:

> "Yani aslında toplumun kendi içinde çözemediği dışarıya kustuğu bütün sorunlu kişilere biz bakıyoruz. Biz ilgileniyoruz onlarla. Öyle olunca da biraz toplumun vicdanı durumuna geliyor. Yani vicdanı rahatsız olan bize saldırıyor." (G.18, 2014).

Hizmet sunulan kitle müracaatçı yoksullar, sosyal sorun olarak toplumun çeşitli aşamalarında var olan bireyler olarak görülüyor olsa da, bu aktarımdaki "vicdan"vurgusuna dikkat edilmelidir. Toplumun vicdanı haline gelen yoksul bireyleri refah seviyesine ulaştırmaya çalışan uzmanlar, bir nevi vicdan rahatlatma üzerine oturtulmuş bir meslek icra etmektedirler. Uzmanların çalıştıkları kurum ve kuruluşların vicdana hizmet ettiğinin bir başka göstergesi de o kurum ve/veya kuruluşların gönüllülük yoluyla aldıkları yardımlardır. Uzmanın görev edindiği "toplumsal kaynakları aktive etme" meselesinin yapılabilirliğini sağlayan önemli kriterlerden biri vicdandır. Sosyal yardımlar ve hayırseverlik tartışmalarının yapıldığı bölümde sosyal hizmet mesleğinin vicdani boyutu daha ayrıntılı ele alınmaktadır. Fakat burada söylenmesi elzem görülen şey uzmanın hizmet ettiği realitenin sorgulanması gerektiğidir.

Görüşme yapılan uzmanların devletin gözünde kendilerini muhalif görmelerinin mesleki formasyon dinamiğini politik tehdit halinde yorumlayan uzmanların söylediklerine yer vermek gerekli görülmektedir. Tehdit unsuru olarak görüldükleri yönünde görüş bildiren uzmanlardan biri şunları söylemektedir:

> "İsmimizde bir sosyal bulunması direkt bir ideolojiyi bağdaştırıyor. Önyargı var insanlardan ve kurumlardan" (G.3, 2014).

Sosyal hizmetin bir sunucusu olarak ideolojik bazı tasarımların sadece sosyal vurgusuyla dahi önyargı sebebi olabildiğini anlatarak sözlerine başlayan uzman önyargının kaynağı konusunda politik tehdit oluşturduklarına dair varsayımların sebebini şu şekilde aktarmaktadır: "Siyasal önyargılar biz bir etiketlemeye götürüyor. Biz insan hakları olarak çalışma yapmak zorundayız. Ama işte oturmuş belli bu ataerkil yapı özellikle, kadın hakları konusunda çalışma yaptığında mesela siyasi bir çalışma yapıyorsun gibi." Mesleğinin muhalifliğini politik arenaya taşıyan görüşmeci, paternalist sistem

içinde hak savunuculuğu yapmanın devletçe sakınca olarak algılandığına vurgu yapmaktadır.

Politik tehdit olmayı "sosyal" vurgusu ve paternalist bakış açısı bağlamlarıyla açıklayan görüşmeciye konuya daha genel bakan bir uzman şu yorumuyla eşlik etmektedir:

> "İnsanla çalışan meslek grupları bir taraftan devlet tarafından tehdit olarak görülüyor. İnsanı ne kadar güçlendirirseniz yönetime dahil olabilecek kanalları oluşturacak." (G.12, 2014).

Muhalif ve aynı zamanda politik tehdit olmayı sadece uzmanlıkla değil insanın refahını artırmaya çalışan bütün mesleklerle bağdaştırarak genel bir yorum yapan uzmanın bu yorumu, daha önce bahsedilen kirli işler meselesiyle birleştirilerek analiz edilebilir. Şöyle ki devlet erkinin uzmandan ve dahi insan ile çalışan herhangi bir meslek grubundan beklediği refah seviyesinin maksimize edilmesinden ziyade uğraşılan kirli işlerin yüzeysel temizlikle üstlerinin kapatılması ve sürdürülebilir ve sürdürülebilirliğiyle yönetilebilir hale getirilmesidir. Bir güç olarak karşısına müdahale gücü yüksek başka bir güç çıkarmak istemeyen devlet bu sebepledir ki uzmanlara kendilerini muhalif hissettirmektedir.

3.1.1.1.3. "Vasıfsızlaştırılan" Meslek Profesyoneli

Görüşme yapılan uzmanların devletin gözünde kendilerini ve mesleklerini anlattıkları kayıtlarda dikkat çeken diğer önemli noktalar meslek elemanlarının vasıfsızlaştırılması, tanınmaması ve mesleğin içinin boşaltılması yorumlarıdır. Uzmanlar devletin meslek grubu olarak kendilerinin yaptığı işin her şeyden önce bir uzmanlık alanı olmaktan çıkarmaya yönelik çalışmalarını şöyle anlatmaktadırlar:

> "Devletin sosyal politikası var ve bu politika üzerinden belli ihtiyaç sahiplerine destekte bulunuyor. Oturmuş bir sistemleri var ve sosyal refah seviyeleri de yüksek olduğu için şu an ortaya çıkan sorunları kapatarak ilerliyorlar. Ama bizde hiç böyle bir gelenek olmadığı için, bu da anayasa gibi kanunlar gibi ithal edilen bir şey olduğu için ihtiyaç üzerine kurulmadığı için, yukardan, şimdi ayrıca Avrupa Sosyal Şartı için yapılan bir şey olarak görüldüğü için yurtdışında bu bir meslek olarak değerlendirilirken burda algıdan da zihniyetten de kaynaklı sanki herkesin yapabileceği bir hayırseverlik kurumu olarak görülüyor." (G.3, 2014).

Görüşmecinin aktardığı herkesin yapabileceği bir iş haline getirilme meselesine diğer uzmanların da şu şekilde destek olur cümleleri bulunmaktadır:

> "Özlük hakları anlamında değersizleştirdik. Onu hissediyorum ben. Bu da bilinçli yapılıyor. Mesela sosyal çalışma görevlisi diye bir şey çıktı. Duymuşsunuzdur. Bu mesleği öyle sıradanlaştırıyor ki bu mesleği herkes yapabilir konumuna getiriyor. Ve herkes yapabilir konumuna geldiği anda da bir insanın değeri ne kadar yüksekse aldığı ücret de o kadar yüksek ama o kadar değersizleştiriyor ki herkes yapabilir. Sıradanlaştırdığı zaman aldığı ücret ya da ödeyeceği maaş o denli değersizleşiyor o denli düşük oluyor. O nedenle de SHU'ların şu anda aldığı maaş 2600 2800 arasında. Yoksulluk sınırının altındadır. Bu meslekte çalışan insanların hakkaten diğer meslek elemanlarını da katıyorum ben bunun içine hiç hakkı olmayan, hiç hak etmediği ücretler alıyor." (G.10, 2014).

> "Yani artık uzmanlaşmış meslek elemanı istemiyor. Herkes her işi yapabilir, 6 aylık 3 aylık bir sertifika programı sonrasında herkes her işi yapabilir. Mesela burda sosyal inceleme raporu hazırlama şeyleri veriyorlar diğer meslek elemanlarına ama zaten sadece o raporu hazırlamak değil, o raporu herkese verseniz hazırlayabilir yani." (G.13, 2014).

> "Devlette de şu anda diyorum ya herkes herkesin işini yapmaya kalkıyor. Yani sizler için de bu geçerli psikologlar için de geçerli. Siyaset çok fazla şu anda. Onu hissediyorsunuz. Azınlık durumundasınız." (G.14, 2014).

Bir mesleği sıradanlaştırmak o meslek grubuna mensup bireylerin örgütlenme kültürü oluşturmalarının önünde engel ve böylece örgütlü mücadele yürütemeyerek sindirilmelerini ve yönetilmelerini kolaylaştırmanın da önünü açan bir durumdur. Herkesin yapabileceği bir "iş" olarak görülmenin rahatsızlığını ve bu bakışın vasıfsızlaştırma temelinde ilerlediğini aktaran görüşmeciler aynı zamanda mesleki tanınırlıklarının da olmadığını söylemektedirler. "Sosyal Hizmet Uzmanlarının ne iş yaptığını bile bilmiyor ki devlet bile bilmiyor. Bilmeyince de herkes bize bir şey yamıyor" (G.18, 2014).Ne iş yaptıklarının aslında yasal düzenlemesi belli olan sosyal hizmet uzmanlarının multi-disiplinerlik adı altında siyasi rüzgarın estiği yönde belirlenen başka meslek gruplarıyla çalışıyor olmaları "iş"lerinin içini ve anlamını boşa çıkaran bir sisteme dahil edilmektedirler. "Sosyal hizmet multi-disipliner bir alan. Ama multi-disipliner alan içerisinde ziraat mühendisi, metal işleri öğretmenleri, ya da elişi öğretmenleri yok" (G.24, 2014).

Boş ve vasıfsız hale getirilen meslek grubunun mensuplarından biri olan bir görüşmeci"Öğretmenlerle kavga ettik siz bizim işimizi yapamazsınız diye. Onlar üstte tepindiler zannettik ki biz mesleğimizi koruyoruz. Hiç alakası yok. Böldüler parçaladılar.

Birbirimize düşürdüler. Daha uzmanın ne iş yapması gerektiğini hayal bile edemeden 26 yıl sonra fark ettim ki devletin benim önüme koyduğu yönetmelik dışında hiçbir şey yapmıyormuşum ben. Ama sosyal hizmet uzmanı bu değil ki. Bu değildi." (G.18, 2014) sözleriyle bu işin aslının bir yönetim taktiği olduğunu anlatmaktadır.

Görüşmecilerin vurgu yaptığı bir diğer konu ise mesleki tanınırlıklarının olmamasıdır. Kendilerini anlatma çabalarını uzmanlar şöyle aktarmaktadırlar:

> "Türkiye'de bence ee sosyal hizmet uzmanı varlık savaşı veriyor, varlık mücadelesi sanki böyle var olma biz varız böyle bir meslek var ey dünya bak Türkiye tabi dünya biraz daha ilerde de, ey Türkiye!" (G.25, 2014).

"Varlık savaşı" aslında görünür olma/kabul edilme/değer verilme aşamalarını içermektedir. 1960'lı yıllardan beri eğitim sistemi ile resmileşen sosyal hizmet mesleğinin halen tanınır olmak için mücadele veriyor olması güçlü bir mesleki örgütlenmenin istenmiyor oluşuyla ilişkilendirilebilir. Şöyle ki "Yok bir öğretmen gibi, bir hemşire gibi hiçbir geçerliliği yok. Ben gittiğimde mesleğimizi bilmiyorlardı. Ben şuna şahit oldum bir hasta yaşlı bir caminin tuvaletinde yaşıyor, oranın temizliğini yapıyor. Kurum bakımına alınması için işlemler başlatmak istedim. Bana dendi ki ne gerek var biz ona zaten aylık para yardımı yapıyoruz. Hani bu noktada bende zaten her şey bitti. Kurumun bana bakışını gösterebilmişimdir herhalde size, mesleğime" (G.16, 2014)aktarımında görüldüğü üzere mesleki örgütlenmeleriyle güçlü bir irade sergileyebilen meslek grupları uzmanın gözünde dahi "geçerli meslek" kapsamındadır. Kendini ve "geçersiz mesleğini" ispat etme çabası bir öncekine nazaran mesleki tecrübesi daha fazla olan başka bir uzman tarafından şöyle bir ironiyle anlatılmaktadır:

> "Çok şanslı bir meslek grubu değiliz. Hep kendimizi ispat etmeye çalıştık maalesef. Yani ben 1982 yılında üniversiteye girdim, hala kendimizi ispat etmeye çalışıyoruz. O zaman otobüse dolmuşa binerken ne derlerdi, sosyal hizmet uzmanını anlatmaya çalışırdık anlatamazdık. Bir gün dedim ki psikoloğum dedim. Ondan sonra sorunlarını anlatmaya başladılar. Çocuk çiş kaçırıyor adamla kavga ediyoruz falan. O zamanlar ziraat fakültesinin yoluna giderdik ben derdim ziraat mühendisiyim. Böyle bir hep kendimizi ispat etmek hep anlatmak durumunda kaldık. Onun için zor. Devlet bize çok nasıl diyim bir de bize lüks gibi bizim şeyimiz." (G.17, 2014).

Tanınmayan ve var olma savaşı veren bu meslek grubu aynı zamanda fikirlerinin de alınmaması yoluyla bir kere daha vasıfsızlaştırılmaktadır.

> "SHÇEK ler çok profesyonel değildi, ahbap çavuş ilişkisi vardı ama daha samimiydi, aile yapısı vardı, köylü samimiyeti vardı. Şimdi işin içine

> bakanlıktaki kariyer uzmanları girdi. Bu uzmanlar alandan değil, alanı tanımıyorlar, süreci bilmiyorlar, sıkıntıları bilmiyorlar. Ve Sosyal hizmet uzmanları meslek olarak bir kenara itildi, hiçbir proje veya etkinlikte yer verilmemeye başlandı. İtibar edilmeyen bir meslek konumuna düştü. (G.19, 2014).

İşi bilmeyen, sürece hakim olmayanlarla bu işin yürümeyeceğini başka bir uzman da "keşke"lerinin içinde şöyle yansıtmaktadır:

> "Aslında bizi direkt etkileyen kanun ve yönetmelikler. Kanun ve yönetmelikleri bizim en azından uzmanlar derneğinin fikrini alarak yapsalar hiçbir problemimiz kalmayacak" (G.11, 2014).

3.1.1.1.4. Devlete Karşı Devlet Memuru

Devletin sosyal hizmet uzmanını nasıl gördüğüne dair uzmanlardan alınan görüşlerde dikkat çeken bir nokta da sadece sağlık alanında çalışan görüşmecilerin devletin kendilerini bütçeye zarar veren meslek elemanı olarak gördüğü yönündeki anlatıları olmuştur.

> "Senin bana bir getirin yok diyor mesela hastane sosyal hizmete, daha çok götürüyorsun benden diyor. Bakış açısı bu sağlık bakanlığının" (G.20, 2014).

Yine sağlık bakanlığında uzman olarak çalışan başka bir görüşmeci bütçeye zarar olarak görülme meselesini detaylandırmaktadır:

> "Devletin bundan maddi açıdan zararı var ama bence bu zarar değil olması gerekendir. Maalesef şu var anayasada da var, Türkiye sosyal devlettir yani Türkiye sosyal devletse ben bunu Türkiye için demiyorum bir ülke sosyal devlet geçiyorsa maddi duruma bakmadan insanlara bakması gerekiyor. Ben de sosyal devletten bahaneyle kişinin refahını düşünüyorum, sosyal refah sağlayıcısı. Çalışanlar da bana hastanede şey diyor sosyal doktor." (G.15, 2014).

Sosyal hizmet sosyal adaletin yerine gelmesinde devletin birebir kullandığı araçlardan birisidir. Çünkü kaynakların devlet eli ile yeniden dağılımı söz konusudur (Küçükkaraca, 2004: 21). Bir diğer deyişle devletin, sosyal refah ve sosyal adaleti hakkaniyetli bir biçimde sunabilmek için ayrılan bütçesinin uzmanlar eliyle hak sahiplerine ulaştırılmasından bahsedilmektedir. Hal böyleyken uzmanın yaptığı işin zarar olarak görülmesi sorgulanarak bakılması gereken bir durum olmaktadır. Bu konuda görüş bildiren uzmanlar Sağlık Bakanlığı çalışanlarıdır ve sosyal hizmet mesleğinin evi ASPB olarak görülmektedir. Uzmanın çalıştığı yerde tıbbi bir

hizmetten ziyade sosyal refah sağlama çabasından ötürü "sosyal doktor" olarak biliniyor olması da sağlık bakanlığındaki mesleki eğretiliği gösteren bir örnek olarak ele alınabilir.

ASPB'ye bağlı çalışan uzmanların yorumları ile karşılaştırma yapıldığında devletin sosyal hizmeti kaynakların refah seviyesine ulaşmak için yeniden dağıtılması yönünde değerlendirmesinde çalışılan çatının önemi kavranabilmektedir. Sosyal politika üretmek için bir çatı misyonu yüklenerek (SHÇEK'in yerine) kurulan ASPB'nin uzmanlarının yaptıkları ekonomik yardım, kendi aktarımlarıyla bağladıkları para yoluyla sosyal hizmet sunması devletin bütçesine zarar veren bir iş olarak görülmemektedir. Bu konuda sosyal hizmet uzmanına ve sosyal hizmetin işlevine devletin bakış açısını farklı yorumlarla açıklanmaktadır:

> "Kesinlikle. Çok büyük miktarlar gidiyor. Milyonlar gidiyor ayda. Yalnız yönetmelik çok açık. Verin diyor. Çocuk diyor bu durumdaysa eğer kuruluşa düşme şeyi varsa, bu durumda kuruluşa gitme durumu varsa kesinlikle kuruluşa gelmesin o parayı verin. Çünkü senin verdiğin para 650 lira en fazla. Ben kuruluşa geldiği zaman aylık 2000 lira harcıyorum" (G.7, 2014).

Burada görüşmeci, sosyal ve ekonomik destek paketinden bahsederken devlet bütçesine zarar verme meselesinin farklı bir boyutuna değinmektedir. Eklerin verildiği bölümde ayrıntılı haliyle sunulan paketin içeriği gereği, kurum bakımı desteğine ihtiyaç duyacak sosyo-ekonomik seviyeye sahip bir aile yanında kalan çocuğa eğitimi için verilen para yaklaşık 800 liradır. Bu para aynı zamanda ailenin geçinme stratejisinin de bir parçasıdır. Çocuğun kurum bakımına alınması ise hem çocuğun ailesinin geçinme stratejisinin şeklini değiştirmekte hem de devletin çocuk bakımı için bütçesinden harcadığı miktarı artırmaktadır. Bu şekliyle "esirgenmeyen" ekonomik desteğin bireylere ulaştırılmasını sağlayan uzmanın müracaatçının refah seviyesinden ziyade uğraştığı sistemin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Sürdürülebilirliğin iktidarın avantajı haline gelen bölümünü de bir uzman şu şekilde aktarmaktadır:

> "Ben biliyorum ki seçim zamanı bize dediler ki verin herkese, gelen müracaatçılara şey ayrım yapmayın" (G.14, 2014).

Görüşmelerin 2014 Yerel seçimlerinin öncesi ve sonrasında yapıldığı daha önce aktarılan bir bilgidir. Seçim sonrası yapılan bu görüşmede uzmanın özellikle

seçim döneminde ekonomik desteğin ayrım yapılmaksızın verilmesi yönünde gördüğünü iddia ettiği yönlendirme değerlendirilmelidir. İddia edilen bu yönlendirme göstermektedir ki iktidar sosyal hizmet uzmanının müracaatçıya belli kıstaslar çerçevesinde sunmaya çalıştığı ekonomik desteği kendi lehine kullanmaktadır. Uzmanı ise burada bu amaca hizmet eden bir aracı haline getirmektedir.

3.1.1.2. Müracaatçı Nezdinde SHU: Süper Kahraman

Sosyal hizmet uzmanlarının bu tezin alan çalışmasına katılmalarının, konuya olan katkılarının daha net gösterilebilmesi kendilerinin anlatımlarıyla yaptıkları işin hedef kitlelerinin gözünden nasıl göründüğünü aktarmak faydalıdır. Uzmanların mesleki hedef kitleleri mesleki jargonda -bazen farklı isimlendirilebilse de- genelde müracaatçı olarak geçmektedir. Müracaatçılar aynı zamanda sosyal politikaların da hedef kitlesi olan birey ve ailelerdir. Konuya bakış açısını genişletebilmek için müracaatçıların meslek profesyonelini nasıl gördüğüne dair uzman görüşlerini almanın önemliliğini göstermek adına bu bölümdeki tartışmaya bir uzmanın mesleki sıkıntılarından bahsederken değindiği şu aktarımla başlamak gereklidir:

> "Benim hayatımın tamamını aldı götürdü, 26 senemi aldı. Özel hayatımı. Beni bugüne kadar hiç lunaparka götürmedin dedi oğlum. Yanlış bir bakış açısıyla yetiştirildik ve sürüldük ortaya çünkü. Her şey müracaatçı içindi. Orda bir yanılgı yaşadık. Ben yaşadım mesela. Her şey müracaatçı içindi." (G.18, 2014).

Müracaatçının refahı için her yolun denenebileceğinden duyulan pişmanlığı anlatan 26 yıllık meslek elemanına, nispeten daha az deneyimli bir görüşmecinin, uzmanların müracaatçıyla kurdukları ilişkinin mesleki tekniğini aktaran sözleriyle şu şekilde devam edilebilir:

> "Hiçbir SÇ veya SHU, biz danışman veya yönlendirici değiliz. Aslında bizim vasfımız, kişinin kendi sorunlarını farkına varıp, kendi sorunlarını çözebilcek yolda ona sadece rehberlik etmek veya yardımcı olmak, onla yanyana yürümek. Biz her türlü farklı alandan gelen dezavantajlı grup veya ihtiyaç sahibiyle onun olduğu yere giderek yapmak durumundayız. Bu da doğal olarak aldığımız eğitim gereği iletişimimin iyi olmak zorunda olduğu için bizim müracaatçıya üstten bakma, bu da bizim görevimiz bu işi de hallettik gibi onlara bir nimet gibi sunmaktan daha çok biz onlara bunun bir hak olduğunu, varolan hakkını onlara aktardığımızdan dolayı genelde estağfirullah derken hani şey yapıyoruz. Nasıl söylim onların olduğu yerden başladığımız için bir sempati uyandırabiliyoruz." (G.3, 2014).

Asıl görevlerinin müracaatçıyla mesleki formasyona uygun bir ilişki kurmak yoluyla sosyal ve ekonomik desteği sağlamak olduğunu "Eğer müracaatçıyla ilişkiyi doğru kuramazsanız siz bir yaşlınızı değil bir amcanızı kaybetmiş olursunuz" (G.21, 2014)cümlesiyle de anlatmak mümkündür. Olması gereken ilişkinin kurulabilmesi için şüphesiz sadece uzmanın yaklaşımının değerlendirilmesi tek taraflı ve yetersiz olur. Uzmanın izlenimleriyle müracaatçılar "Gelelim derdimizi anlatalım, ya biliyorlar ki okumuş insansınız anlarsınız mesela diyorlar. Okumuş insan mesela bir öğretmen veya psikolog olunca biraz daha farklı yaklaşabiliyorlar. Sonuçta toplumda çok bilindik meslekler olduğu için bunlar. Biraz daha şey yaklaşabiliyorlar. Onlar daha profesyonel. Bize göre. Sosyal hizmet veya sosyal çalışmacılar için hani üniversite okumuşlar bilirler diye düşünüyorlar. Çok profesyonel olduğumuzu ya çok profesyonel derken en azından hani meslek elemanı olarak çok değerlendirildiğimizi düşünmüyorum." (G.22, 2014)alıntısının da gösterdiği gibi kendilerini tam olarak bir meslek profesyoneli şeklinde algılamamakta onun yerine "kurtarıcı" ve "devlet eli"üzerine yoğunlaşan bir algıyla uzmana yaklaşmaktadırlar.

Kurtarıcı olma vurgusunun farklı dinamikleri çalışma içinde gözlenmiştir. "Sosyal hizmet uzmanının elinde bir sihirli değneği yok her şeyi yapabilecek, ama maalesef bu bekleniyor." (G.12, 2014)diyen görüşmeci kurtarıcı olmaya yüklenen anlamı ve imkânsızlıkların görünmeyen yüzünü oldukça net ifade etmektedir. Kurtarıcılığın para vermek yoluyla yapılabileceğine olan inancı "Geçmişinden başlayıp anlatıyor müracaatçı ve seni kurtarıcı olarak görüyor, direkt çözüm istiyor. Diyelim ki para yardımı bağlayacaksın hemen ver cebinden ver. Sanki burada bir kasa var, o parayı ver diyor ben gideyim diyor." (G.23, 2014)anlatısıyla aktaran görüşmeciyi destekleyen bir başka görüşmeci de şunları aktarmaktadır:

> "Sosyoekonomik destekte şu oluyor. Şimdi tabi bu, kestirmece bir yaklaşım olabilir, daha çok ben yardım alabilmek için ne yapılabilir planıyla gelen bir müracaatçı toplumu var." (G.25, 2014).

Kurtarıcılık meselesi bu noktada işini görmek meselesiyle örtüşmektedir:

> "Yani şey benim müracaatçılarım beni kurtarıcı olarak görüyor. Yani beni artık bıkıyolar engelliden aynı şekilde yaşlıya da bakmaktan bıkıyorlar. Buraya gidelim burası son çare beni kurtaracak. Artık ilah gözüyle bakıyorlar. ama şey biraz gecikmişse bu sefer öldürücü kişi olarak bakıyorlar, cellat olarak bakıyorlar. Bu sefer elindeki tüm kozu kullanıyorlar." (G.11, 2014).

İşini görme meselesi bir açıdan da devlet tarafından aracı olarak görülebilen uzmanın müracaatçı tarafından da aracı role sokulduğu şeklinde değerlendirilebilir. "İşini görüyorsanız müracaatçı iyidir, işini görüyorsanız derken atıyorum çocuğunu almak istiyordur işini hızlandırmamışsınızdır kötüdür ama her iş acil bizim gözümüzde. Eğer bunu yaptıysanız eşitlikçi davranıyorsanız af edersiniz yemediğiniz küfür kalmıyor. Müracaatçılarda saygı yok çünkü devlet şunu söylemiş müracaatçı hepsinden üstün ama iş öyle yürümüyor. Alan öyle gitmiyor" (G.26, 2014).Buradaki aracılığın devletin kaynağı üzerinden yürüdüğünü "Şimdi gerçekten sömürmeyi bilen insanlar yaratıldı. Hepsi için diyemeyiz ama büyük kısmı devletin kaynağını sömürmeyi biliyor" (G.6, 2014) sözleriyle bir sömürüye aracılık etmek şeklinde yorumlayan uzman, sömüren bireylerin yaratıldığından bahsederken bu işin bir sosyal politika çıktısı olduğunun altının çizilmesine olanak sağlamaktadır.

Müracaatçıların meseleyi oldukça farklı bir yerden ele aldıklarının vurucu bir anlatısı da şöyledir: "Evlatlıkta, dilekçe istiyorsun farklı bir şey anlatıyorsun çocuğu satacaksın ya parayı ver de ben gideyim diyor" (G.23, 2014). Çocuk üzerinden para kazanmak minvalinde sosyal hizmete yaklaşan müracaatçı, uzmanı ve sosyal hizmeti gelir elde etmenin bir versiyonu olarak kodlamaktadır. Çocuğun satılması çocuk için "hüzünlü"bir dezavantajlılık durumunu ifade ederken, çocuğu üzerinden gelir elde etmenin planını yapan dezavantajlı müracaatçının bu algısı da yine sosyal politikalarca bu sefer "insanlık" anlatısıyla aşağılanarak şekillenen bir durum haline gelmektedir. Müracaatçı burada çift taraflı bir dezavantajlılık sergilemektedir.

Sosyal hizmeti ve uzmanı kurtarıcılık misyonuyla ele alan fakat parayı konunun dışında tutan müracaatçıların da varlığı söz konusudur.

> "Genelde yoksul aileler bir yatılı okul gibi görmeye başlıyorlar artık bizim orda çocuk kurtulsun diye. Bir bu var. İki çocuk yaşta tacize aile tarafından ensest ilişkiler var. Veya şimdiki artık çocuklar bir tokat dahi atsa anne ya da baba bizim orayı daha özgür olarak görüyorlar." (G.14, 2014).

Kurum bakımını da yine farklı bir kurtarıcılık gözüyle ele alan müracaatçıların da bu yaklaşımlarının altında refah seviyesine ulaştırma amacından ziyade günü kurtarmak, kendini gerçekleştirmeleri için müracaatçılara hizmet sunmayan sosyal politikaların yattığı söylenebilir.

Müracaatçı ve uzman ilişkisinde değinilebilecek ikinci önemli nokta ise uzmanın devlet veya hükümet tarafından müracaatçıya ulaştığını düşünen müracaatçıların olduğunu söyleyen uzmanların yorumlarıdır.

Bireylerin devlet erki karşısındaki duruşlarını anlatan şu iki anlatıyı aktarmak önemlidir:

> "Bir ihtimal size iyi davranıyorlar, sürekli muhtaçlıklarını ifade ediyorlar. Görüştüğümüz süre içerisinde biz çok kötü durumdayız çok sık kullanırlar. Ama bize iyi davranırlar. Ben kötü yanlarını hiç görmedim. Daha çok mahalle sakinlerinde olabiliyor. Devlet aracıyla girdiğiniz zaman içeri ne var, niye geldiniz sorusu olabiliyor. Ama diğer türlü müracaatçıların kendileri müracaat edenlerin hiçbir kötü tavrı yok. Olmaz da zaten." (G.7, 2014).

> "Biz eve gidince çok üzüldüğüm bir durum vardı, hazır ola geçiyorlardı bazıları ya artık bu bize yüklenen misyon mu ya da bizden önceki insanların onlara davranış şeklinden mi geliyor onu da bilmiyordum gerçekten. Ben rahatsızdım bundan." (G.15, 2014).

Devletten gelenin neden orada olduğuna dair şüpheli sorgulamalar ve devletten geleni saygıda kusur etmeden karşılamalar yoksul bireylerin devletle kurdukları ilişkinin analizi konusunda yeni ufuklar açmaktadır. Devlet, bir güç olarak, uzman vasıtasıyla girdiği hanelerde hegemonyasını uzmana hissettiren tepkilerle karşılanmaktadır. Devletin kaynaklarını kendilerine iletmek amacıyla eve gelen uzmanı müracaatçılar aynı zamanda saygın bir umut olarak görmektedirler. Burada uzmanın "yol gösterici"rolü devletin büyüklüğü olarak algılanmakta ve devlet erki uzman vasıtasıyla girdiği hanede kendini yeniden var etmektedir.

Devlet ve hükümet ayrımına çok nail olmayan müracaatçıların dilinden konuşarak "Devlet bize bunları yapıyor, Allah razı olsun" (G.14, 2014) aktarımı yapan görüşmeci ile kendisine yaklaşımı anlatırken "Bana çok dua ederler, ama sadece ben değil, Allah senden razı olsun Allah hükümetimizden razı olsun diye giriyorlar" (G.15, 2014) sözleriyle müracaatçı ile hükümet arasında kurduğu bağı aktarmaktadır.

> "Mesela ekonomik destek bizim yaptığımız, hep iktidara gidiyor. Baksanıza Erdoğan'ın hakkı diyor. Peşkeş çekilen paralar bunlar ve bu rolde olmak çok rahatsız edici" (G.19, 2014) ve "Ben sanki bakanlıktan gidiyorum ya ordan birisiymişim gibi oraya gidince çoğu evlere sırf yardım alabilmek için ben de sizin partiye oy veriyorum diyorlardı. Bundan çok rahatsızdım dedim ki ben partiden dolayı gelmedim buraya. Başvurmuşsunuz sizin başvurunuzdan dolayı geldim ve ihtiyacınız var mı yok mu onu tespit etmeye geldim. Varsa gereği yapılacak. Parti falan dedim öyle bir şeyden ben rahatsızım. Hatta biri

şey dedi bana ben dedi bu hükümeti sevmiyorum istersen bana para verme, rahatsız 50 yaşında hapisten çıkmış, konu bölünmesin de toplumda cezaevinden çıkan biri iş bulamaz, iş yok güven yok, dedi ki ben yine vermicem dedi o partiye. Dedi bana istersen yardım etme, dedim ne alakası var. Buraya partiden gelmedim. Sosyal yardımlaşmanın dezavantajı bu." (G.15, 2014).

Sosyal yardım eleştirilerine odaklanan bu anlatılarda da görüldüğü üzere, hükümetin güç gösterici rolünü üstlenmiş olmaktan rahatsız olan uzmanlar bu durumun ciddi bir mesleki deformasyona yol açtığının analizine imkan vermektedirler.

Nitekim uzmanların rolünü tekrar hatırlamak bu görüşmelerin niçin uzmanların yoksulluk algısı üzerine şekillendirildiğinin önemini bir kez daha gösterebilecektir:

"Bana gelen müracaatçıya şunu hissettiririm ben, ben sizin için burdayım. Sizin için ne yapabilirim. Bana müracaatçı geldiği zaman şöyle bir iletişim kurarım ben: buyrun oturun lütfen derim, sizin için en yapabilirim. Bu aslında bence anahtar kelime. Bu sözle ben senin yanındayım mesajı veriyorum kişiye. Bu zamana kadar da tepki aldığım vakalar olmamıştır." (G.10, 2014).

Bu anahtar kelimelerle yoksullukla mücadele adıyla piyasaya sürülen sosyal politikaların alandaki anahtarları olan uzmanların yoksulluk algılarını kendilerine dair devlet ve müracaatçı yaklaşımlarının verildiği bu bölümün ardından ele almak, onların ''anahtar'' olmalarının önemini görebilmek adına tasarlanmıştır.

3.1.2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Algıları

Yoksullukla beslenen bir alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk algıları önemlidir. Çünkü yoksul bireyler uzmanların hizmet ettiği kitleyi yani işlerini oluşturmaktadır. Bu hizmetin uygulanma biçimindeki 'refah seviyesine ulaştırma' ve 'insan hakları odaklılık' vurgularını etkileyen yoksulluk algısı görüşmeler sırasında uzmanların kendilerini ve müracaatçılarını göz önünde bulundurarak yaptıkları yoksulluk tanımlarından ve sohbetin diğer bölümlerinden elde edilen bir veri olmuştur. Yoksulluk algılarının görüşmenin farklı aşamalarında farklı sohbetler içinde alınmaya çalışılması cevapların yüzeysel kalmamasına da imkân vermiştir.

Bu bölüm görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk, yoksullukla mücadele, sosyal politikalara katılım ve sosyal-mesleki deneyimler bağlamında mücadelenin neresinde oldukları üzerine elde edilen verilerin analizini içermektedir. Bu verileri toplamak üzere hazırlanan görüşme formu demografik bilgiler, mesleki ve sosyal deneyimler, son olarak da yoksulluk algısı ve yoksullukla mücadele programları kapsamında yürütülen sosyal politikalara katılım süreçleri hakkında bir sırayı takip etmektedir.

Demografik bilgiler görüşülen uzmanların mesleki donanımları ve sosyal politikaya katılımları bağlamında tez kapsamına uzmanların dahil edilme nedenlerinin açıklandığı yöntem bölümünde analiz edilerek aktarılmıştır. Bu sebeple bu bölüm, yöntem ve alan yazın taraması ile entegre edilmek suretiyle görüşmelerin mesleki-sosyal deneyim ile yoksulluk algısı bölümlerinde elde edilen verilerin analizine odaklanmaktadır.

Sosyal bilimde insanlarla görüşmeleri içeren bir konu üzerinde çalışma yapılırken dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri görüşülenlerin çalışmanın ana konusu çerçevesindeki bireysel ve/veya toplumsal süreçlerini, bir diğer deyişle mesleki ve/veya sosyal deneyimlerinin konuyla olan bağlantısını kurabilmektir. Bu, görüşmeciyi görüşmeye ısındırdığı gibi çalışma konusuyla ilgili verilerin dolaylı yoldan alınmasına da yardımcı olmaktadır.

Uzmanların yoksulluk hakkındaki doğrudan ve dolaylı anlatıları temel ihtiyaçların karşılanmasından kültür haline gelen yoksulluğa kadar geniş bir yelpazeyi kapsamakta; alan yazındaki yoksulluk tartışmalarının aktarıldığı bölümle alakalı olarak da daha çok göreli ve insani aynı zamanda da mutlak ve nöbetleşe yoksulluk tanımlarına değinmektedir. Görüşmeler boyunca toplanan verileri kavramsal çerçeveyle ilişkilendirmeden evvel ‘yoksulluk neden var’ meselesine yaklaşımları genel bir sunumla daha sonra ayrıntılandırmak üzere toparlamak yerinde görülmektedir.

3.1.2.1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluğu Resmetmesi

Sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk meselesine yaklaşımlarını pekiştirmek, yaptıkları tanımlamaları sorgulamak ve sorgulatmak ve bu bölümün temel başlıklarını oluşturabilmek adına "yoksulluk neden var?" sorusuna verilen bazı cevapları paylaşmak yerinde görülmektedir. Yoksulluk algısına dair ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı analizler yapılmaktayken burada yoksulluğun temellendirildiği bazı noktalarla konuya giriş yapılmak istenmektedir.

Öncelikle yoksulluk ve para ilişkisine değinilebilir. "Parasal sistemde yoksulluğun olmaması mümkün değil. Hangi ideoloji olursa olsun." (G.3, 2014) diyen uzman sözlerine "Tükenebilen bir şey üzerine biz ekonomimizi yaratmışız" şeklinde devam ederken paranın ideoloji farkı gözetmeksizin yoksulluk sisteminin başında nöbette olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda, periferisinde temel ihtiyaçların karşılanamama durumuyla yoksulluk ilişkilendirilmesine de fırsat vermektedir.

Yoksulluğun neden var olduğuna dair diğer bir bakış konuyu temel ihtiyaçlar ve parasal sistem yaklaşımından insan hakları yaklaşımına doğru çeken, alan yazında daha çok insani yoksulluk ve aynı zamanda göreli yoksulluk olarak geçen bakıştır. "İşsizlik, yoksulluk sınırı. Bunlar bize gelişmişlik ama burda mesela bir haksız ölüm bile bir bebek ölümü bile aslında komple yani ülkenin titreyip kendisine gelmesi için yeterli bir neden. Olabilir kaza da olabilir ama ihmal olmaz. Hastaneye yetiştirilememiş bir çocuk ölemez, yani, ölebilir tabi ki ölüyor da görüyoruz ama işte bu bizim gelişmişlik düzeyimizi gösteren bir şey aslında." (G.9, 2014). İnsanın yaşam hakkına dair yaptığı savunuculuk açısından olaya yaklaşan görüşmeci alt metinde refah seviyesine ulaşmanın salt ekonomik göstergelerle sağlanamayacağına, (sosyal hizmet diline uyarlandığında) ekonomik destek paketiyle yoksulluğun kotarılamayacağına vurgu yapmaktadır.

Bir başka görüşmeci ise "Neden yoksulluk var, refah yok, alt yapı yok. Bizde insana değer yok en önemlisi." (G.14, 2014) sözleriyle mutlak, göreli ve insani yoksulluğun kesiştiği noktalara atıf yapmaktadır. İnsana verilmesi öngörülen değerden yoksun olmak ona sunulan hizmetin sınırlarını da bu minvalde çizdiğinden görüşmeci tarafından önemli bulunmaktadır.

Genel bakışta değinilmesi gereken bir başka nokta da kültürleşen yoksulluk meselesidir. Görüşmeciler yoksulluğun kültür haline gelip insanların hayatları üzerinde etkili olmasına iki farklı fakat birbirini besleyebilen açıdan yaklaşmaktadırlar. Bunlardan birincisi doğal koşullar olarak değerlendirilen bireyin dünyaya geldiği coğrafyanın etkisiyle yoksulluk kültürünün tahakküm uyguladığı coğrafyanın birebir ve/veya yakın örtüşen yerler olmasıdır. "Yoksullukta coğrafi durum da çok önemli, egenin Akdeniz'in bir köyündeysen oradaki topraklar daha verimli ve standardın ona göre ayarlanır mesela." (G.23, 2014). Bir diğer bakış ise yoksullukla mücadele adı altında verilen sosyal yardımların yoksulları yoksul kalmaya alıştırması yoluyla edinilen yoksulluk kültürüne değinmektedir. "Burdaki yoksulluk babadan çocuğa kalan bir kültür şeklinde yaşanıyor. Bir kültür." (G.1, 2014). Görüşmeci burada yoksulluğun yerleşikleştiği bir coğrafyada sosyal yardımlarla hayatlarını idame ettirmeyi saltanat geleneği haline getiren bireylerden bahsederken kültür olgusuna dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Bir de burada genel çerçevesi çizilmesi gereken yoksulluğa neden olarak sunulan "sistem" tartışması vardır. Burada "Neden bu kadar çok çözümsüzlük var? Bu kadar çok çözülemeyecek şey yok aslında, biraz da sistem bizi çözümsüzlüğe itiyor çünkü sistem çözümsüzlükle beslenen bir sistem." (G.6, 2014) sözlerinin, sistem tartışmasının kapsayıcısı olması adına genel çerçevede verilmesi uygun görülmektedir.

Bu bölümde sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluğa ve yoksullukla mücadeleye yaklaşımlarını yukarıda genel çerçeveleri çizilen ve alan yazında da sıklıkla başvurulan mutlak yoksulluk, göreli yoksulluk, insani yoksulluk kavramlarıyla zaman zaman ilintilendirmek suretiyle bir veri analizi yapılmaktadır. Sorunun ne olduğuna dair bakışa diyalektik yaklaşım getirebilmek adına çözümlerin de neler olduğuyla destek olan bir analiz tasarlanmaktadır. Bu sebepledir ki öncelikle görüşülen uzmanların yoksulluğun ne ve neden olduğuna dair yorumları, akabinde yoksullukla mücadele hakkında yürüttükleri daha çok sosyal politika eleştirisiyle beslenen tartışmaları ve en sonunda sundukları çözüm önerilerinin analiz edilerek verilmesi söz konusudur.

3.1.2.1.1. Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı

Görüşülen uzmanlar yoksulluk alan yazınındaki tanımlamaların ağırlıkla mutlak yoksulluğu aktarmasına benzer şekilde tariflerini temel ihtiyaçların karşılanmamasının yoksulluğun saf hali olduğu şeklinde yapmaktadırlar.

> "Yoksulluğu ve yoksulu tarif etmem isteniyorsa, en basit anlamıyla temel ihtiyaçlarını karşılamada dezavantajlı." (G.29, 2014).

Temel ihtiyaçlara direkt vurgu yapan diğer uzmanların söyledikleri temel ihtiyaçların neler olduğunu da anlatır şekildedir:

> "Tabi ki toplumdan topluma göre yoksulluk da değişir. Fakat yoksulluk benim kendimce eğitim hizmetlerinden, sağlık hizmetlerinden, ekonomik ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamayan aileler yoksuldur." (G.28, 2014).

> "Valla yoksul deyince bizim kurumlarda çalışan hizmetliler bile yoksul sınıfında bence. Onlar da yoksul. 1 milyar maaş alıyor. Bununla çocuk mu okutsun, kira mı versin, ailesini mi geçindirsin yedirsin mi içirsin mi. Toplumda birçok kişi yoksul. Yoksulluk, açlık. Çocuğuna mamasını tam verememe, buzdolabını açtığında içinin boş olması, çocuğunu okula gönderirken yanına beslenmesini koyamaması. Bunlar." (G.14, 2014).

Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hakları üzerine planlamalar yapan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bu yöndeki en etkili çalışması sosyal ve ekonomik destek paketidir. Uzmanın temel ihtiyaçlar olarak bu hakların karşılanmasına değinen uzman bakanlığın sosyal politika olarak öngördüğü bu paketle yoksulluk algısını şekillendirmektedir.

Sosyal ve ekonomik destek paketinin içeriği kapsamında bir temel ihtiyaç sıralaması yapan uzman, aynı şekilde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yaklaşımına paralel olarak "aile" vurgusu da yapmaktadır. Birey ekseninde yoksulluktan ziyade aile üzerinden konuya yaklaşmak ilerleyen bölümlerde de ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere sosyal politikaların bir ürünüdür.

İhtiyaç meselesine devam etmek gerekirse şu alıntı da önemli görülmektedir:

> "Yoksulluk deyince, sosyal-ekonomik-kültürel olabilir. Bu anlamda bireylerin, toplumların yaşadığı karşılanmayan ihtiyaçlarıdır. Karşılanmayan ihtiyaçlar sonucu insanların yaşadığı sorun.'' (G.22, 2014).

Bu aktarımda yoksulluğun temel ihtiyaçlar boyutunun biraz daha genişletilmesi söz konusudur. "Ücret aldıkları için yoksul gözükmüyorlar devletin gözünde, ama yoksullar." (G.6, 2014) cümlesinde de görüldüğü üzere yoksulluk algısı

para / ücret ile sınırlandırılmamakta, sosyal-ekonomik-kültürel kavramlarının içi aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere somutlaştırılmaktadır:

> "Şimdi bizim yoksulluk dediğimiz şey sadece paradan dolayı değil. Bu bazen barınaksızlık oluyor, bazen eğitimsizlik oluyor bazen açlık oluyor ve bu şehrin hemen hemen dört bir tarafına yayılmış oluyor… Sosyal, ekonomik, sivil haklarından genelde böyle mahrum ya da bir şekilde ulaştırılamamış, ulaşmamış insanlar görüyorum. Kafamda ilk oluşan tablo bu. Yoksul insan deyince o oluyor. Ee yaptığı işi seçmemiş, seçmek zorunda kalmış. Bir tür imkansızlık diye bakıyorum. Bir tür olanaksızlık diye bakıyorum, bir seçenek bir seçme şansı bile yok. Ya yapıcaksın ya yapıcaksın ya da yapmıcaksın. Naparsan yap bu durumdasın. O anlamda kırılması güç bir durum diye bakıyorum." (G.9, 2014).

Temel ihtiyaçların somut örneklerle bireysel yoksulluk bağlamında ele alındığı bu alıntının, uzmanların yoksulluk meselesinde daha tarif yaparken bile hissettikleri çözümsüzlüğü aktardığı görülmektedir. Çözümsüzlüğü muhtaçlıkla bağlayan bir başka uzmanın söyledikleri de uzmanların yoksulluk algıları bağlamında dikkat çekicidir:

> "Yoksulluk aslında umutsuzluk, çaresizlik, düşkünlük. Yoksulluk birçok şeyi içinde barındıran bir şey. Özellikle başkasına muhtaç hissetmeyi çağrıştırıyorsa bu durumda acizlik noktasına gelmiş oluyor. Böyle olan bir insan da hayattan ne bekleyebilir." (G.4, 2014).

3.1.2.1.2. Göreli Yoksulluk: "Yoksulluk, Yoksulluk İçinde"

Temel ihtiyaçlar bazında mutlak yoksulluk kavramıyla yoksulluk olgusunu ele almak yoksulluk deyince akla gelen ilk gösterge olsa da görüşülen uzmanların yoksulluk algılarının göreli yoksullukla ve/veya maddi ölçeklerle konuşulmayan yoksulluklarla da şekillendiği görülmektedir.

"Bir kere hepimiz çok çok yoksuluz. Ekonomik göstergeye göre böyle bir tarafı var, yoksulluk sınırına baktığımızda. Biraz insan hakları felsefesine göre yorumlamaya çalıştığımda yapabileceklerimi yapamamama neden olan her şey yoksulluğum." (G.12, 2014). Görüşmeci, ekonomik açıdan yoksulluğun kabul edilmesine ek olarak hayatı sadece minimum ekonomik refahla yaşamaya indirgemeyi bir yoksulluk olarak görmektedir. Buna benzer şekilde başka bir görüşmeci de "Evet, ben yoksulum, sosyal

ihtiyaçlarımı karşılayamıyorum." (G.13, 2014) diyerek yoksulluk algısını kendi hayatı üzerinden kurmak suretiyle ekonomik ölçekleri baz almadığını göstermektedir.

Sosyal hizmet uygulaması sundukları müracaatçılarının yoksulluklarına kendi hayatlarına referans vererek kendilerine bir yoksulluk tarifi çizen uzmanların aktardıkları şöyledir:

"Utanıyorum ben yoksulum demeye ya da böyle sıkıntılarım var demeye utanıyorum hakkaten. Çünkü gittiğimiz evler, gittiğimiz mekanlar çok şey çok kötü. O anlamda gerçekten bir insanın insanlaşmasını sağlayamıyacak kadar kötü hakkaten insan o evden çıkınca ben 1 saatliğine gidiyorum ya da yarım saatliğine gidiyorum. Hakkaten giremiyeceğin kadar şey var. O sağlıklı şartlarda koşullardan uzak yerler var. O yüzden ben şahsen utanıyorum. Öyle bir şey diyemiyorum." (G.9, 2014) sözlerinden de görüleceği üzere görüşmeci yoksulluğu sosyal inceleme için gittiği hanelerin durumu ile kendi durumunu karşılaştırmak yoluyla şekillendirmektedir. Burada uzmanın "utanma" ifadesi ise aslında kendi yoksulluğuna da vurgu yapmaktadır. Şöyle ki, bir tarafıyla kendini yoksul hisseden, birtakım yokluklar yaşayarak hayatını idame ettirmeye çalışan görüşmeci bu halini müracaatçılarına göre şanslı görmekte ve kötünün iyisi olduğuna inanarak kötü varken iyi olduğunu söylemeye çekinmektedir.

Kendi hayatını yine müracaatçılarına göre değerlendiren başka bir görüşmeci ise bu haline şükrettiğini ve daha iyisiyle ilgili herhangi bir girişimde bulunmayı ahlaki bir eylem olarak görmediğini şu şekilde ifade etmektedir: "Marjinal kesimle, yoksulluğun hissedildiği kesimle çalışıyoruz. İnsanlar evlerine eşya alamıyor, karınları aç falan. Sonra bakıyorsunuz kendi hayatınıza, şükretmeyi öğreniyorsunuz. Kendi üstünüzdeki hayatları görmüyorsunuz bile." (G.30, 2014).

Temel ihtiyaçlara erişimin sağlanamaması durumunda yoksullukla beraber gelen diğer sosyal sorunların bir tarafıyla yoksulluğu da gidermeye çalışmak için vuku bulduğunu söyleyen uzmanın yoksulluk algısı mutlak yoksullukla bağlantılandırılabilmektedir. Aynı zamanda bu işin bir çıktısı olarak yozlaşmanın görülmesi ve görüşmecinin deyimiyle değerlerin-kültürlerin yok edilmesi de yoksulluğu gösteren bir durum olarak ele alınmaktadır. "Temel ihtiyaçların karşılanmadığı noktada insan haklarına bir şey var burada, yok sayış var. İnsanlar öncelikle bunu karşılayabilmek için her türlü yöntemi deneyebiliyorlar. Yani ben bulunduğum şeyde

en azından bahsetmek gerekirse ee mesela hırsızlık olabiliyor, çeteleşme oluyor, suç işleme oluyor, ee bu gibi sorunlar çıkıyor ortaya yoksullukla birlikte. Toplumsal olarak e bir çöküş içerisine giriliyor, yozlaşmaya giriliyor. İşte hani e insan ilişkileri arasındaki güvensizlik, insanların birbirine güven dediğimiz şey tamamen çökmüş olduğu için zaten. Değerler kültürler yok ediliyor aslında." (G.22, 2014).

Başka bir görüşmeci de yine temel ihtiyaçlar ekseninde yoksulluğu tartışırken diğer bir taraftan da kendi hayatı üzerinde herhangi bir zaman diliminde söz sahibi olamamayı da yoksulluk olarak gördüğünü şu şekilde ifade etmektedir: "Yoksul deyince sadece ekonomik olarak belli bir gelirin altındaki kişileri düşünmüyorum o da bir şık olabilir ama kendi hayatıyla ilgili planlamayı yapamayan, geleceğe dair bir öngörüsü olmayan bir sarmal içerisinde kalan ama aynı zamanda en temel ihtiyaçlarını karşılamaktan bile yoksun bir grup" (G.31, 2014). Yoksulluğun her şeyden önce bireylerin düşünsel refaha erişmeleri, kendi kararlarını verirken temel ihtiyaçlar karmaşasında boğulmadan ilerleyebilmeleri üzerinde kurulu bu algı da yine göreli yoksulluğun bir yüzü olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde temel ihtiyaçların karşılanmasını da önemli görüp sosyal gereksinimlere ağırlık veren başka bir görüşmecinin söyledikleri ise şöyledir: "Yani şimdi bizde çok farklı yoksulluklar var. Sosyal yoksulluklar, psikolojik yoksulluklar. Ekonomik yoksulluklar falan yani bazen insanlara bakıyorum. Şeyi var ama parası var ama sosyal açıdan yoksul. Kimsesi yok. Yalnız. Ondan sonra parası var çevresinde insan da var ama kendini şey hissediyor mutsuz hissediyor. O da psikolojik yoksul. Yoksulluk yoksulluk içinde. Para harcayalım, bu yetmiyor. Ekonomik yoksulluk zaten çok belirgin bir şey böyle şak diye şey yapıyor" (G.17, 2014). Ekonomik anlamda refaha erişmenin yetmezliğine vurgu yapan görüşmeci sosyal çevre dinamiklerinden yoksun olmayı da kendi deyimince "psikolojik yoksulluk" şeklinde kodlamaktadır.

Yoksulluğun müracaatçının baktığı yere göre de farklılaşabilmesi söz konusudur. Sosyal hizmet uygulamasına ihtiyaç duyan bireylerin ihtiyaç duydukları gereksinimler üzerinden yoksulluğu anlatan bir görüşmeci de yoksulluğun göreliliğine vurgu yapmaktadır: "Kadını çocuğunu buraya bırakmamaya ikna edemiyoruz. O kadının söylemek istediği benim maddi yoksulluğum var o çocuğun söylemek istediği benim sevgi yoksulluğum var." (G.26, 2014). Bu durumda çocuk ve yetişkinlerin yoksullukları arasında da keskin bir fark olduğu çıktısını sunan görüşmecinin söyledikleri yoksulluk tarifi için oldukça önemli görülmektedir. Kadın ve çocuğu

arasında toplumsal cinsiyet rolleri kodlamasına sadık kalan bir ilişkiden yola çıkarak kadının çocuğundan vazgeçmesine neden olan yoksulluğu ekonomik gereksinimlerle, çocuğun kadından ayrılmak istemeyişine neden olan yoksulluğu sevgi ihtiyacıyla açıklayan görüşmeci müracaatçılarının oldukları yerden bakan bir yoksulluk açıklaması yapmaktadır. Görüşmeci, sosyal hizmet uygulamalarının ağırlıklı olarak ekonomik destekle sürdürülüyor olmasına eleştirel bakmaktadır. Sevgi yoksulluğu şeklinde dile getirilen yoksulluğun giderilmesini gerekli bulan bir başka görüşmecinin söyledikleri de şu şekildedir: "Çatı delik, içerde tavuklar horozlar, bi yatağın üzerinde bir sürü çocuk. Yırtık yatağın içerisinde ailece hepsi gülümseyerek ev de damlıyor, yoksulluk göreceli bir şey hakkaten." (G.24, 2014). Ekonomik yoksulluğa, insan onuruna yakışır yaşam koşullarına sahip olamamaya rağmen gülümseyebiliyor olmayı ele alarak yoksulluk hakkındaki fikrini beyan eden görüşmeci verdiği örnekle aile birlikteliğini de ön plana çıkarmaktadır.

Göreli yoksulluk olarak değerlendirilmesi uygun görülen bir başka yorum ise görüşmecilerden birinin vurguladığı insan haklarına uygun çalışma ortamlarıdır. Çalışılan işin ekonomik destek almaya gerek duyulmayan, ekonomik ihtiyaçları karşılamakta zorluk çekilmesine sebep olmayan bir iş olmasının hak temelli sosyal hizmet bakışına göre yeterliliğini sorgulanması söz konusudur: "Ya da gelip çalıştıkları işler önemli. Evet iş buldu çalışıyor ama taş kodlamaysa bu çalışmıyor bu intihar ediyor." (G.9, 2014). Görüşmecinin, yoksulluk ölçütünde yaşanılan hayatın kalifiye ve insan onuruna yaraşır olması gerektiğine olan inancını gösteren bu alıntı da yoksulluğun farklı değerlerle ele alınabilen alan yazında insani yoksulluk olarak da geçen biçimine denk gelmektedir.

Yapılan görüşmelerde uzmanların dolaylı olarak üzerinde durdukları bir konu da insanların yoksulluğu benimsemiş, yoksul hayatlara alışmış olmalarına değindikleri görülmektedir ki farklı tartışmalar içinde bu dolaylı anlatıların analizi yer almaktadır. Bu meseleye somut bir örnekle direkt değinen bir görüşmecinin anlattıklarını aktararak farklı yoksulluk anlatıları bölümü sonlandırılabilir. Bu anlatı yoksulluğa bakışın alışılmışın dışında tutulması gerektiğine olan vurguyu da içermektedir: "Toplumda şimdi kitleler nasıl alıştırılmış, hani bir pire deneyi var ya. Kapağı kapatıyorsun kavanozda zıplıyor zıplıyor kafası kapağa değdiği için hep düşüyor. Sonra kapağı açarsın

zıplamaz. Türkiye de şimdi öyle. Ben diyorum ki zıplamak zorundasın. Ben konut sorunumu, eğitim sorunumu, sağlık sorunumu hallettiğim gün yoksul olmucam. Şimdi böyle bakmak var bir de 2 oda 1 salon evim olduğu zaman ben yoksul değilim demek var. Şimdi sen bu kadar karmaşık bir yapı içersinde yoksulluk tarifini öyle yapanlarla çok karşılaşırsın. Ama bence öyle değil yoksulluk tarifi. Yoksulluk tarifi o şişenin dışına çıkabilmek." (G.18, 2014). Çözüm önerisi olarak sunulan temel ihtiyaçların nispeten öğrenilmiş ihtiyaçlar olması söz konusudur. Yoksul olmamak için çizilen formatların dışında kalarak ve temel ihtiyaçların kapsayıcılığını artırarak hayata bakmanın refah seviyesine ulaşmayı sağladığı yönünde yorumlanabilecek olan bu aktarımı belki de bu bölümün özeti niteliğindedir. Önemli olanın standart hayatlar yaşamak yerine, yaşamak için engel teşkil eden sorunların ortadan kalktığı hayatlar yaşamak olduğuna yapılan vurgu göreli yoksulluk ve insani yoksulluk tartışmasının alandaki yüzünü göstermektedir.

3.1.2.1.3. Sistem Sorunu Olarak Yoksulluk

Yoksulluğun sosyal sorun haline gelmesine sebep olanın bireysel tercihler, kültür veya politik eylemden daha yukarıda tutulan bir "sistem"in varlığına olan inanç görüşme yapılan uzmanlar arasında sıkça rastlanan bir veri olarak kayda geçmiştir. Sistem kimi zaman politikayla kimi zaman sınıf ilişkileriyle kimi zamansa gelir dağılımıyla somutlanarak aktarılan bir veridir.

"Yoksulluk bir politika sonucudur sanırım." (G.31, 2014) diyen görüşmeci politikayı toplumu şekillendirmeye çalışan bir durum olarak ele almakta ve yoksulluğun da bu şekillendirmenin bir parçası/sonucu/nedeni olduğunu savunmaktadır. "Bana soruyorsanız ben gördüğüm çalışma yaptığım grup üzerinden soruyorsanız, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan, ama suçunda onda olmadığı bireysel olmayan, indirgenmemesi lazım devletin bir yükümlülüğü. Bu ülkede bir sosyal adaletsizlik diye bir durum varsa bu kişiden kaynaklı değil bence. Devletle ilgili. Ve bu ülkenin sosyal adaletsizlikten dolayı insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması var bence." (G.25, 2014) bu aktarımda da yine sistemin çıktısı olan sosyal adaletsizlikten ötürü yoksulluğun sosyal sorun haline gelmesinden bahsedilmektedir. Burada sistem devletin ta kendisi olarak işaret edilirken bireylere yoksulluklarıyla alakalı herhangi bir yükümlülük yüklenmemektedir. Benzer bir şekilde başka bir görüşmeci "Yoksulluk aynı zamanda

suçluluk." (G.32, 2014) ironisiyle yoksulluğun bireylere yüklenemeyecek bir durum olmasına, sistemin bireyin yoksul olmaya iterken bir taraftan da buna maruz kalanı suçlu gösterme eğilimde olmasına dikkat çekmektedir. Bu cümle aynı zamanda suç teşkil eden eylemlerin yoksullukla bağdaştırılmasına yapılan eleştiriyi de içermektedir.

"Yoksulluk kader değil, dezavantajlı gruplar da değil. Allah beni doğururken de dezavantajlı mı dünyaya gelmemi sağlamış. Tabi ki eşit paylaşım sorunu. Türkiye de zenginlerin çok yemesi, fakirlerin de paydan faydalanamaması ile ilgili, sistem sorunu yani. Yoksa bir kader falan değil." (G.18, 2014). Yoksulluğun kaderleştirilmemesi ve dezavantajlı olmanın toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olduğunun altının çizilmesi gerekliliğine vurgu yapan görüşmeci tartışmasının tabanına gelir dağılımındaki eşitsizlik sorgulamasını yerleştirmektedir. Benzer şekilde başka bir görüşmecinin "Suç oranları, ailelerin parçalanmış olması işte cinayetlerin işlenmesi kadın, çocuk işçiliğin artması, fuhuşun yükselmesi, kadın ticareti vs hepsinin altına baktığımızda işsizlik, hepsinin altına baktığımızda gerçekten de eşit paylaşımda yaşanan sıkıntı. Tek başına değil tabi ama büyük çoğunlukla gelir dağılımı bozukluğundan kaynaklandığını söyleyebiliriz." (G.24, 2014)alıntısında görüldüğü üzere eşit paylaşımda yaşanan sıkıntı da oldukça önemli bir sebep olarak yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda bu mesele sadece yoksulluğun değil diğer sosyal sorunların da temel nedenlerinden biri olarak görüşmeci tarafından önemsenmektedir.

Sisteme yaslanan yoksulluk algısının sınıf temelinde tartışılması orta sınıfın yokluğu veya zavallılığı üzerinden geliştirilmektedir. Şöyle ki, "İnanın zengin de daha şanslı yoksul da daha şanslı, zavallı orta sınıf diyorum ben." (G.1, 2014) diyen görüşmeci yoksulların ve zenginlerin bu sistem içinde görünür, tartışılır ve bir şekilde kendinden bahsettirir olma haline vurgu yaparken orta sınıfın aslında yolunda gitmeyen süreçlerle daha fazla boğuşan bir yerde durduğuna dikkat çekmektedir. Yoksulluğa sınıf ilişkileriyle bakan bir başka uzmanın "Orta sınıf bir vatandaşım kabul etmek zorundayım ki yoksulluğu sürdürülebilir kılıyorum." (G.32, 2014) sözleri ise orta sınıfın bu boğuşmayla yoksulluğun sürdürülebilirliğine katkı sağladığından bahsetmektedir. Sınıf meselesine orta sınıfın yokluğuyla yaklaşan bir başka uzman ise "Yoksullukla zenginlik arasında eğer bu piramidi çizersem orta sınıf yok nerdeyse. Çok

sınıfsal bir gerçeklik var burda. Taban çok kalabalık." (G.9, 2014) aktarımıyla orta sınıf olarak görülenlerin de aslında yoksulluk tabanına oldukça yakın olduklarına vurgu yapmaktadır.

Ayrıca sistem tartışmasının içinde verilen sınıfsal temellendirmeyle başlayıp kültürleşmeyle devam eden bir görüşmecinin yoksulluğa dair aktarımı şöyledir:

> "Plastik yaşamlar diye bir tanım var orta sınıflar için, tehlike yok heyecan yok. Mesela yoksul sınıfın değerleri, aile değerleri daha düşük mesela bizim burası için diğer yerler için demiyorum. Daha özgürler. Aşığım diyor, bırakıyor terk ediyor gidiyor öbür adam ondan da bir çocuk yapıyor. Kızgınım diyor bıçaklıyor hani bir şekilde idi yaşıyor tutkularını yaşıyor duygularını yaşıyor. Sahip olmak istiyorum diyor hırsızlığını yapıyor süper ego daha az. Zengin insanda bu zaten ekonomik açıdan sıkıntı yok. Ama orta sınıf tüm bu pazar aslında, özendirdikleri ve çok birebir boyun eğdirdikleri kalitede." (G.1, 2014).

Yoksulluğun ve zenginliğin kaybedecek bir şeyi olmamak veya kaybedeceği şeyi önemli görmemek üzerinden bireylere birer kültür kazandırması söz konusudur. Bu haliyle görüşmeci yoksulları orta sınıfa göre daha özgür, bireysel özgürlük anlamında sistemin içine sıkıştırılmamış ve hukuki olarak yasal olmayan işleri toplumsal hayatlarında normalleştiren bir yerde konumlandırmaktadır.

3.1.2.1.4. Kültür-Miras Olarak Yoksulluk

Yoksulluk algısına dair verilerin alınmaya çalışıldığı yoksulluk konuşmalarında sıkça rastlanan ve yoksulluğun yönetilmesi tartışılmasının yapıldığı bölümde de bahsi geçen kültürleşen bir durum olarak yoksulluk yaklaşımlarından da bahsetmek yerinde olacaktır.

Yoksulluğu kabullenmek, adeta bir kültürü olduğu gibi benimseyip değiştirmeye çalışmamak hatta değiştirme gerekliliği duymamaktan bahseden bir görüşmecinin aktarımı şöyledir:

> "Burda yırtmak diye bir rötuş yok. Çünkü böyle görmüşler. O suça bulaşmamış yoksul olanların kültürü. Maslow'un ihtiyaçlar teorisini bilirsiniz, aşağıdakiyle o kadar meşguller ki temel ihtiyaçlar noktasında hani daha böyle entelektüel istekler yok. Hani mesela açım öyleyse direnirim itiraz ederim bilinci yok. Normal tepki nedir birisi açsa itiraz eder, çok bak temel ihtiyaç o dahi yok." (G.1, 2014).

Bir başka görüşmeci ise, yoksulluğun yönetimi konusunda tartışılan duruma giriş niteliğinde, yoksulluğun kültür haline gelmesiyle çoğalmasından bahsetmektedir:

> "Bir fiil abartmıyorum bütün köyün hanesi geldi. Bir köyün. O onun akrabası, amcasının oğlu, teyzesinin oğlu, amcası, annesi, babası hepsi geldi. Siz hepiniz mi mağdursunuz. Hepiniz mi yoksulsunuz." (G.11, 2014).

Yoksulluk kültürünün saltanatlaşarak yayılması ve bu durumun istenilen bir durum olması, idari sistemin sürdürülebilirliğini desteklemek koşuluyla birbirine emsal teşkil eden her türlü yoksullaşmanın mübah görülmesi kültürleşme muhabbetlerinin temel noktasını oluşturmaktadır. Yoksulluğun kurtulunması gereken bir sosyal sorun olarak görülmesinin üstünü kapatan kültürleşme yoksulluğun yönetilmesine katkı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda mücadele etme, direnme arzusunun da körelmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2.1.5. Zekat Vermemek ve Açgözlü Olmaktan Kaynaklanan Yoksulluk

Yoksulluk algısı konusunda değinilmesi gereken bir nokta da az sayıda uzmanca bahsedilen açgözlülük ve yoksulluk ilişkisidir.

> "Kim ulaşırsa o yoksul, kim daha çok feryat ediyor ve cazgırlık yapıyorsa o yoksul. Yoksa kaba tabiriyle kim daha çok cazgırsa o alıyor. Cazgır değilse ve çirkef değilse maalesef birçoğu çirkef. Malı mülkü olduğu halde yardım alıyor. Bunların standardı bir türlü oluşmadı. Eskiden tek elden yürütüldüğü için belki ihtiyaç sahibi insanlara ulaşmak daha kolaydı." (G.6, 2014).

İnsanların yoksul olmalarının kendi tercihleri ve bu tercihleriyle birtakım sömürüler gerçekleştirdikleri yönündeki bu aktarım aynı zamanda yoksulluk algısının sosyal yardımlarla da şekillenmesini de göstermektedir. Herhangi bir şekilde bireylerin ihtiyaç hissetmeden devletin kaynaklarını kendi zenginlikleri lehine sömürmekte bir sakınca görmeyen bireylerin yoksul olarak görüldüğüne dikkat çeken görüşmeci, gerçekten ihtiyacı olanların ses çıkarmadıkları sürece bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışacak olan sosyal yardım sistemine dahil olamayacaklarına da vurgu yapmaktadır.

Açgözlülük mevzusunu dini bir temele dayandıran ve bu haliyle sosyal yardımlarda hükümetçe sürdürülen dini akımı destekleyen bir görüşmecinin aktarımı ise diğer görüşmecilere oldukça karşıt bir söylem içermektedir. Sözlerine "Yoksulluk niye var, aç gözlülükten var." (G.33, 2014) şeklinde başlayan görüşmeci "İnsanlar zekatını vermiyor. Bu bak bunu yaz, insanlar zekatını vermiyor. Bu yüzden yoksulluk var. Sen şimdi atıyorum zenginsin, ihtiyacın olmayan bir paran var. Bu paranın kırkta birini, senin ihtiyacından fazlası artı paran var, orda atıl duruyor. Gözü kalmıştır bilmem ne falan. Başka bir boyuta geçtik bak. Biz sadece maddeden ibaret değiliz ruh da var. Atıl olan şeyi ihtiyacın olmayan varlığının kırkta birini zekat verceksin. Temizlenmek demek. Temizleneceksin ya. Bir sürü varlık içinde, ama aç gezen insan var. Aynı zamanda ahlaki çöküntü. Kirletiyor kendini." diyerek devam etmektedir. Görüşmeci, ihtiyaç olmayan paranın kazanılmasına yani zenginliğin zenginliği üretmesine değil bu paranın dinin gerektirdiği ölçüde dağıtılmayarak yoksullara destek olunmamasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca bunu yapmanın manevi bir arınmayla ilişkilendirilmesi ana akım söylemlerdeki hayırseverlik göstergelerinin uzmanın yoksulluk algısında yanıp söner halde aktif olduğunu göstermektedir.

Açgözlülük meselesine din temelli yaklaşmayıp konuya makro bakmaya çalışan başka bir uzmanın aktarımı ile bu konu sonlandırılmak istenmektedir:

> "Yoksulluğu besleyen şey aslında bencillik. Kuşbakışı ımm genel bakamama sıkıntısından kaynaklanan bir sorun aslında yoksulluk. Ve en kötüsü insanı insan yapmaktan çıkaran da bir şey. Çünkü benim var onun yok, onun var benim yok gibi bir kıyaslamaya giriyor. Ve bu hakkaten bir insan için çok ağır bir duygu. İster istemez ya bencilleşiyorsun ya başka bir şeye dönüşüyorsun. Bunu mikro düzeyden makro düzeye taşıdığında bir de bunun hesaplarının yapıldığını görüyoruz. Aslında her şey sayılara dönüyor, nasıl kaç dosyayla uğraştı uzmanlar, ne kadar para var, ne kadarı kasaya giricek ne kadarı yatırıma gidecek ne kadarı çıtamızı yükselticek." (G.12, 2014).

3.1.2.2. Yönetimi kolaylaştırmak (!) Adına Yoksullaştırmak

Uzmanların yoksulluğa dair yaklaşımları temel ihtiyaçların karşılanmasından sosyal dışlanmanın giderilmesine kadar geniş bir yelpazeyi kapsarken yoksullukla ilgili yapılan çalışmalar hakkındaki yorumları bu çalışmaların yoksulluğu önleyici veya azaltıcı olduğu yönünde olmadığı sonucuna ulaşılmasına yön vermektedir. Yoksulluk çalışmalarının sosyal politikada mücadele adı altında verildiğini fakat

uygulamanın alt metninde bireylerin sosyal refahlarının artmasına yardımcı olmaktan öte yönetimin kolaylaştırıcılığını sağlamak üzere tasarlandığından bahseden görüşmecilerin aktarımları şöyledir:

> "Ben sosyal hizmet alanında nasıl ifade edeyim bu yoksullukla ilgili yapılan çalışmaların en yetersiz çalışmalar olduğunu düşünüyorum. Ya da en ikiyüzlü alan olduğunu düşünüyorum." (G.25, 2014).

Uzmanın bahsettiği bu "ikiyüzlülük" mücadele diye soyutlanıp yönetim şeklinde somutlanan bir sosyal politika gerçeğidir. Bu gerçeklik refah seviyesine ulaştırma meselesini gözden ıraklaştırırken günü kurtararak sistemin sürdürülebilirliğini sağlamayı içermektedir.

> "Bence yoksulluk istenilen düzeyde kontrol edilmeye çalışılıyor. Yani kendi lehine olacak şekilde azaltıp veya yükseltip kontrol altında tuttukları bir değişken, dinamik. Politikalarına göre dönemin konjonktürüne göre dünya politikalarına göre işte ABD'nin talepleri piyasaların durumu borsa ve diğerlerine göre kullanılması gereken bir etken bir değişken bu kadar canavarca." (G.1, 2014).

Uzmanın bahsettiği gibi yoksulluk yönetimin stabil kılmak istediği sistemin sekteye uğramaması adına bir kenarda işletilen bir hesap gibi istenilen düzeyde kontrol altında tutulmaktadır. Bu amaçla yapılan uygulama ise yoksulluğu görünmez hale getirmektir.

> "Kendi içinde bir paradoks var bu anlamda. Öyle güzel yama kapatıyor ki. Temel sorunlara sebep olacak şeyleri unutup her dolaylı sonuç için kendi içimizde kendimize ihtiyaç sahipleri yoksulluk insanlar birbirlerine karşı sistemin ayakta kalmasını sağlıyorlar aslında. Ayakta tutan da biziz aslında." (G.3, 2014).

Uzmanların yoksulluğun yönetimi kolaylaştırıcı sistemini ayakta tutanların meslek elemanlarının ta kendisi olduğunu savunan görüşmeciye başka bir görüşmecinin sözleri şu şekilde destek olmaktadır:

> "Sermayeyi elinde bulunduranların yönettiği bir oyun. Bu oyunda, Sosyal hizmet uzmanları isteyici olma pozisyonundalar. Araç da olabiliyor amaç da. Mesela ısınma ihtiyacı için kömür dağıtıldığında bu evet ihtiyacı gideriyor, bir taraftan da bağımlılık yaratıyor. Başka bir şeye dönen, oylara dönen bir şey. Sosyal hizmetin varoluş sebebi aslında bunu dengelemek, sosyal adaletin altını çiziyor sonuçta. Ama bu kamunun elinde bir araç oluyor. Dağıtıcı olmaktan çok ilkeleri belirleyen yönlendiren bir yapı olması gerekiyor." (G.12, 2014).

Görüşmecinin bahsettiği dönüştürücülük, alanda sıkça rastlanan tabiriyle değişim ajanlığı rolü uzmanların yoksullukla mücadele alanında hakkını vererek üstlenemedikleri bir durumu göstermektedir. Sosyal hizmet, görüşmecinin aktarımıyla, aslında sosyal adalet için uğraşması gerekirken sermayedarların eliyle zenginliğin yoksullar tarafından üretilip zenginlerce paylaşıldığı bir sisteme hizmet dönüştüğü görülmektedir.

Yoksulluğun yönetilmesi meselesinin bu denli önemli olması yukarıda bahsedildiği gibi yönetimin kolaylaşmasına yol göstermektedir. Bir taraftan bireylerin bu şekilde bu sisteme dahil edilmiş olmasından rahatsız diğer bir taraftan ise bu gerçekliği konuşma ihtiyacı hisseden bir uzmanın "Yani şey olmasın yanlış anlaşılmasın ama yoksul insanı yönetmek, yoksul insandan bir şeyler istemek daha kolaydır bence. Çünkü yoksulluk demek araçsallaşması demek insanın." (G.25, 2014) şeklindeki yorumuna ek olarak aynı görüşteki diğer bir uzmanın "Daha kolay bu. Kişilerin minnettar kalması size bağımlı olması yönetme açısından olumlu kişiye verilen bir güçtür aslında yöneten kişiye, bu gücü de elinde tutmak ister. Bu gücü kullanmak kolaydır, etkilidir." (G.8, 2014) yorumu konuyu aktarabilmek adına önemli görülmektedir.

Ayrıca, "Şey yani devlete bağımlı sadece karnını doyurmaya yardımcı olunan bireyler yetiştiriliyor ve bağımlı bireyler yetiştiriliyor. Hani o yardımla o kişilerin ayakları üzerine basmalarını sağlayacak yardımlar değil. Oysa devletin sosyal politikasının sosyal yardımlarla ilgili politikasının temelinde bireylerin yardımdan sonra kendi kendine yeter duruma getirilmesidir esas. Sürekli devlete muhtaç olan hani ben onu şeye benzetiyorum. Pamukla ölmek üzere olan kişinin ağzına su ver ıslat öyle yaşasın bir daha pamukla su ver falan. Ama iyileştirme diye bir şey yok. Bir tretman yok. Söz konusu değil. Son yıllardaki politikalar da maalesef öyle. Çok ve insanları da tembelliğe getiriyor böylece. Kendileri çaba harcamıyorlar. Birileri onların adına hakkını kullanıyor." (G.5, 2014) aktarımı da yoksullukla mücadele programlarının aslında bireyleri refah seviyesine ulaştırmaktan ziyade "Ölmeyecek kadar, yaşamını sürdürecek kadar." (G.6, 2014) sistemin içinde kalmalarını sağlamakta olduğunu göstermektedir. Bu durum karşılıklı çıkar ilişkisine dönen bir sisteme doğru da evrilmektedir. Yoksulluğun yönetiminin, iktidar ve yoksul halkın birbirinin varlığına ihtiyaç duyar hale gelmesiyle pekiştirildiğini bağımlı olmak üzerinden anlatan görüşmecinin söyledikleri şu şekildedir: "Ben onu kurtarmıyorum, sadece süründürme. Maalesef bunu vereyim sen bana bağımlı ol sen benim

istediğim şekilde geri dön, ölme sürün burada kal ben sana yine veririm. Senin bana ihtiyacın var benim sana." (G.15, 2014). Aynı şekilde, "Kendine bağımlı, vermesine muhtaç. Sonuçta o kitleyi yaratacak ki var olacak. Böyle de bir alt yapı var." (G.6, 2014) cümlesiyle ihtiyaç üzerinden kurulan karşılıklı bağımlılık ilişkisinin bir altyapısı olduğuna odaklanan başka bir görüşmeci de yoksulluğun yönetilen bir durum haline geldiğinden bahsetmektedir.

Bağımlılık ilişkisinin bireyler açısından hayatlarını, yöneticiler açısından iktidarlarını idame ettirmek üzerinde şekillenmesi söz konusudur.

Bireyler yoksulluklarının sürdürülebilir kılınması üzerinden mücadelesizlik stratejisi geliştirmektedir. "Yoksulu besleyen, yoksulluktan kurtulmak için gayreti olmayan bir grup yetiştiriyoruz. Anne çocukları da öyle yetiştiriyor, devlet veriyor, niye mücadele edeyim ki? Böyle bir anlayış da hakim toplumda." (G.6, 2014) yorumuyla görüşmeci devletin veren elinden mahrum kalmamayı emek harcamaya tercih eden bir toplumun yaratıldığına vurgu yapmaktadır. Mücadelesizliğe "Benim sayemde yaşıyorsun ben onu da vermesem öleceksin duygusu aşılanıyor insanlara. İnsanların mücadelesi de yok. Hiçbir şekilde bunu değiştirmek için mücadele de etmiyorlar." (G.6, 2014) sözleriyle değinen bir başka görüşmeciye göre devletin söylemi veren el olma meselesinin oldukça önemsenip bunun üzerinden ilerleyen bir toplumsal hafıza oluşturmakla bağlantılıdır.

Yöneticilerin iktidarlarını idame ettirme süreçlerinde seçim dönemlerini lehe çevirme yaklaşımının sosyal hizmet alanında sıkça rastlanan bir durum olduğu bilinmektedir. Hal böyleyken bireylerin hayatlarını idame ettirmeleri oy olarak özneleşmelerini beraberinde getirmektedir.

Yoksulluğun yönetilmesinde değinilecek bir başka ayrıntı da bu özneleşmenin yoksulluğun araçsallaşmasına sağladığı (!) katkıdır. "İnsan için bence ciddi bir problem yani insan değerini daha doğrusu insanın değerine dokunan bir şey ama maalesef iktidarlar yoksulluğu çok iyi kullanıyor. Bazen sorun gördüğünüz şey kimileri için iktidar olma aracı haline geliyor ve bence kapitalist ülkeler her zaman bir grup şey tutar, yoksulluk tutar." (G.25, 2014) yoksulluğun, sosyal sorun teşkil eder haliyle araçsallaştırıldığını ve kullanılmak üzere korunduğunu ifade eden görüşmecinin yorumu, buna sebep olan kapitalist sistemin eleştirisini de içermektedir. Yoksulluğun

araçsallaşan bir sosyal sorun olmasına "meslekleşme"şeklinde farklı bir yorum getiren görüşmecinin cümlesi şöyledir: "Yoksullukla mücadeleden öte yoksulluk meslek haline geldiği için ve sürdürülebilir hale geldiği için onun üzerinden yararlanılıyor sonuçta. Yoksul insanlar kullanılıyor, açık ve net." (G.21, 2014).

3.1.2.3. Çözüm Önerileri Kapsamında Yoksulluk Algısı

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk algıları ve bu algılarla kodladıkları yoksullukla mücadele fikirlerinin analizini farklı açılardan ele alabilmek için uzmanların yoksulluğun birey ve toplum üzerindeki etkilerini minimize edebilmek adına sundukları çözüm önerileri de araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Çözüm önerisi bağlamında ortaya atılan fikirlerin dünya görüşüyle ve kültürle olan bağlantısı ile yoksullukla mücadele konusunda uygulamada olan sosyal politikalarla bağlantısızlığı dikkat çekmektedir.

Görüşmeciler, genel itibariyle sosyal ve ekonomik destek adı altında sunulan ekonomik desteği yeterli bulmadıklarını sundukları çözüm önerilerinde de bir kez daha göstermektedirler. Ağırlıklı olarak değinilen çözüm verilen paranın efektif kullanımı şeklindedir. Efektif kullanım yardım sonrası müracaatçıların takip edilmesi sistemini ve çalışabilecek durumdaki müracaatçıları kendilerine uygun işe yerleştirmeyi içermektedir.

> "Mesela takip sistemi, sisteme girdiğinizde mal varlığını maaşını falan görebilirsiniz. Ama takip sistemi dediğimiz mekanik bir şey değil sadece. Siz kişinin ihtiyaçlarını sadece ekonomik anlamda değerlendirirseniz çok büyük bir yanlışa düşeriz. Bugün dünya sağlık örgütü bile sağlık dediğimiz fiziksel şeyi artık psiko-sosyal bir iyilik hali diye tanımlıyorsa demek ki biz bazı şeyleri daha kapsamlı düşünmeliyiz." (G.27, 2014).

Takip sisteminin psiko-sosyal kurgularla ilerlemesi gerektiğini düşünen uzmanın yoksulluğu çözme konusundaki bu önerisi mutlak ve sayılarla ölçülebilir yoksulluklardan daha genel ve kapsayıcı bir yoksulluk algısından kaynaklanmaktadır. İhtiyaçların salt ekonomik görünürlüğüne yapılan eleştiri bağlamında getirilen psiko-sosyal takip önerisi iş takibinin yapılmasına dair önerilenlere göre daha göreli bir yerde durmaktadır.

Çalışabilecek durumdaki müracaatçıların iş(sizlik) durumlarının takibi ve süreç içinde bu duruma yapılabilecek sosyal hizmet müdahaleleri bağlamında önerilen çözümler meseleye temel ihtiyaçlar bazında yaklaşıldığını göstermektedir. Bu yöndeki analize dahil edilen iki görüşmeci yorumu şu şekildedir:

"Bireysel ve çalıştığınız yerin konumuyla ilgili, inisiyatif kullanılıyor. Onun da zaten takibini yapamıyoruz, mesela İŞKUR'a yönlendirdiklerimiz oluyor. Eskiden direkt kişilere gönderiyorduk şimdi artık biz kendimiz İŞKUR'a iletiyoruz ama onun devamını da bilmiyoruz, acaba insanlar aranıyor mu bir işe yerleşiyor mu." (G.13, 2014). Sorunu, yetkili başka bir kurumun müracaatçının iş problemini çözmesiyle çözebileceğini düşünen görüşmecinin bu takibin yapılamadığı için problemin çözülüp çözülmediğinden emin olamadığını gösteren bu aktarım benzer düşünen bir başka görüşmecinin konuya dair somut önerisiyle desteklenmektedir: "Ben şey gibi düşündüm mesela. Şunu zorunlu kılsak desek ki İŞKUR kaydınızı yaptırın, bireysel olarak istiyoruz. Mesleki yönlendirmemizle istiyoruz. İŞKUR kaydını yaptırsa en az 3 kere iş teklifi geldikten sonra gelen müracaatçı beğenmemezlik yapıp da eğer başlamadıysa her halükarda biz onun yardımını kessek. Bak bakalım o zaman iş gücüne katılımda artma olacak mı olmayacak mı. Bunu yaptıkları zaman çağrılar gidiyor ki onlara." (G.34, 2014). İş gücüne katılım ile çözülebilecek bir müracaatçı yoksulluğundan bahsederken görüşmeci yoksulluk algısını şu an sürdürülen sosyal politikalarla kısmen aynı doğrultuda oluşturmaktadır. Şöyle ki yoksulluk sorununu temel ihtiyaçlar ve işgücüne katılım ile çözebilmek ekonomik olmayan yoksullukların üstünü örtmekte ve aslında yoksullukla mücadele adı altında sunulan sosyal politika hizmetleri de gömülmeye çalışılan bir meselenin üstüne –ekonomik destekleriyle- toprak atmaktadır. Yoksulluğun, üstünün kapatıldığı yerde kendi kendini besleyerek sürdürülebilir hale gelen yapısını daha az önemli görmek yoksullukla mücadelede niceliksel iyilik getirirken niteliksel gerilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çözüm önerileriyle yoksulluk algısı analizine devam ederken dikkat çeken bir diğer nokta, uzmanların mesleki müdahaleleri sırasında mevzuatlarla sıkışan bir çözümsüzlük girdabında kalmalarına ürettikleridir. Bu konuda ağırlıklı olarak iş yükünün fazlalığından yakınılmaktadır: "Biz kişisel olarak meslek elemanı olarak takip de edebiliriz aslında ama. Takip etmemiz de engelleniyor. Çünkü çok fazla iş yoğunluğumuz var. Yani hep dosyalar, bir dosyayı biz sadece yapıp elimizden çıkarmak odaklı bakıyoruz.

Çünkü sırada bekleyen bir sürü dosya oluyor. 2-3 ay sonrasını takip edebiliyoruz başvuruların. Sonraki dosyalar yapılıyor, dolayısıyla siz elinizdeki dosyayı yaptıktan sonra, ben her yere not alıyorum mesela bu aileye işte şu kadar sonra ara, takip et. Ama hiçbir zaman yapamıyorum. Eğer o aile beni ararsa hani, muadil olabiliyorum tekrar. Çünkü iş yoğunluğum buna engel oluyor." (G.13, 2014). Mevzuatın, uzmanlara yüklediği iş beklentisi ile mesleki formasyonun gerektirdiklerinin örtüşmüyor olmasına "Bir müracaatçının sorunlarına eğileyim, gideyim kurumlarla iş birliği yapayım, zorlayayım olmuyor. Buna vaktiniz yok. Haftada 10 ayda 40-50 inceleme insanı tüketiyor… Bir aileyi aldın şu konumdan şu konuma getirdin yapamıyor kimse, onu yapana da ödül vermiyor kimse. Sen listeni yetiştirdin mi yetiştirmedin mi, önemli olan o." (G.31, 2014) şeklinde bir açıklama ile başka bir uzman da destek olmaktadır.

Gereğinden fazla iş beklentisi ile sunulacak hizmetin mesleki formasyona uygun ilerleyememesinin yanı sıra mevzuatın sunulan hizmetleri de kısıtlayan bir yapıya sahip olması görüşmecilerce tartışılan bir konudur: "Mesela diyorlar ki ee evlilik birlikleri olan ailelere yardım yapılmayacak. İstihdam sağlanacak. Biz de diyoruz ki o zaman çalışma bakanlığına gönderelim. Biz gönderiyoruz iş yok." (G.10, 2014). Ayrıca bu hizmetlerin hap bilgiler içeren ve müracaatçının olduğu yere göre yeniden organize edilemeyen, refah sağlamaya yönelik herhangi bir esneklikle yürütülemeyen hali de şu iki alıntıda aktarılmaktadır:

> "… diyelim sokakta çalışan çocuklar sokakta yaşayan çocuğu almışız getirmişiz rehabilitasyonda bu süreçte okula götürüp yazdırmaya çalışıyorsun. Kaydını yaptırmaya çalışıyorsun. Adam diyor ki ben bu çocuğu alamam. Ben bu çocuğu evimden getirmedim ki bu devletin çocuğu ya da hastaneye gidiyorsun diyor ki senet imzala. Çocuk her tarafını kesmiş 48 yerinden kesmiş diyor ki bir tanesi kimliğin bırak oraya. Yani biz burda hep kaç tane senedim vardır şimdi bunu hastanede senet imzalamışımdır kimliğim kalmıştır gidip de almamışımdır. Bunlar bizi çok yoran şeyler" (G.10, 2014).

> "Farklı hizmetleri kombine edemiyorsunuz. Elinizde birkaç tane hizmet var koruyucu aile evde bakım falan onun etrafında kıvrılıp duruyorsunuz. Ara formülü siz yaratmaya çalışıyorsunuz. Ara hiçbir şey yok. Hiçbir şey bu kadar net değil." (G.1, 2014).

Mevzuatın ara formülleri olmamasına verdiği reaksiyonu daha önce bahsedilen sadece para ile çözülemeyen yoksulluk algısı ile birleşik halde aktaran bir başka görüşmeci konuşulan meseleyi somutlaştırmaktadır: "Onlar sosyal güvenlik sisteminden yoksun bireyler. Biz bunlara sadece niye para veriyoruz. Biz bunların sosyal güvencesi olmasını sağlayıp, bunlar hastanede tedavi olsun, bunların sosyal güvencesi yoksa

biz bunlara bu parayı versek bunlar bir hastaneye gittiklerinde zaten ödeyecekleri bunun yarısı kadar. Yani bizim bunu yapmamızın kesinlikle bir anlamı yok. Halen böyle." (G.28, 2014). Şu durumda ekonomik yardımların ekonomik yoksulluklara da çözüm üretemediğini, başka sektörlerin devreye girmesiyle elde olan yetersizliklerin katlanarak arttığını söylemek çok da yanlış olmaz. Karşılığı, yoksulluğun ve yardımları yürüten sosyal politikaları kurgulayan idari sistemin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik birtakım girişimler dışında, gözle görülür olmayan bu yardımların sosyal hizmet açısından daha işe yarar hale gelmesini sağlamak amacıyla önerilen bir başka çözüm önerisi de yaptırım uygulamaktır. "Yardımların yaptırımı olsun insanlara, mesela paranın ödenmesinde bir sıkıntı olsun o gün telefonlar kilitleniyor. O derece peşindeler." (G.30, 2014) diyerek yaptırımların gerekliliğini anlatmaya çalışan görüşmeciye bir başkasının şu sözleri destek olur niteliktedir: "O kişinin çalışmasına yönelik bütün engelleri ortadan kaldırdıktan sonra hala ben çalışmak istemiyorum diyorsa eğer mesela ekonomik destek yapmayı tercih etmiyorum. Yaptırım gibi düşün." (G.2, 2014).Yaptırımlarla yoksulluğu ıslah etme fikrinin de ekonomik temelli oluşturulması ile yaptırımların iş gücü piyasasıyla ilişkilendirilmesi dikkat çekmektedir.

Çözüm önerileri bağlamında değerlendirilmesi gereken konulardan biri toplumsal barış ile yoksulluk arasında kurulan ilişkiye dair anlatılardan oluşmaktadır:

> "Eğer istenirse gerçekten de bu ülkenin bütçesiyle daha sosyal refah, sosyal devletsek yani sosyal refahı yükselteceksek bunun temel amacı buysa mesleğin gereğince de ben bunu yapmaya çalışıyorum. Yani hizmet ettiğim vatandaşlara o hizmet ettiğim vatandaşlara biz bunu yapmaya çalışıyorsak devlet de asıl amacı olarak bunu yapmalı. Mesela ben böyle düşünüyorum. Bizim asıl amacımız bütün bütçenin %60ını askere vermek değil. Tamam ayırabilirsiniz. Fakat onla birlikte bu ülke de sağlığı da ücretsiz yapabilirsiniz. Bu ülkede eğitimi de ücretsiz yapabilirsiniz. Bu ülkede çalışmayan her bireye de kesinlikle bir destek sağlayabilirsiniz. Ben böyle düşünüyorum. Bu devletin yaptığı yanlış bir politika olarak görüyorum." (G.28, 2014).

> "Savaşa harcanan paranın, hani bu savaş durumu olmazsa barış ortamı Türkiye'nin tamamına gelirse, bu durum biterse gerek o paranın güzel bir yere aktarılması da olur. Bu tabi doğu güneydoğu gibi oldu biraz ama aslında her yerde. Çözüm olarak sadece bu değil bence önemli olan bu. Bu olursa gerçekten diğer tarafa da eşit bir şekilde yaklaşılır. Hem maddi açıdan da sıkıntı kalmaz." (G.15, 2014).

Bu konuda değinilmesi gerekli görülen son nokta ise yoksulluğun çözülmesi konusunda örgütlenmeye yapılan vurgudur. Görüşmeci, "Ben sorunların bireysel olarak çözülebileceğini düşünen biri değilim, örgütlü mücadelenin her zaman doğru olduğunu

düşünüyorum. Yalnız işte sanırım bu coğrafyada örgütlü olma haliyle de ilgili çok ciddi problem var." (G.29, 2014) sözleriyle sadece yoksulluğa değil herhangi bir durumdan dolayı yaşanılabilecek herhangi bir probleme karşı birlikte hareket edebilerek cevap arama telaşesine düşmeyi daha sağlıklı bulduğunu anlatmaktadır.

3.1.3. Sosyal Politika Algısı

Sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde yoksulluk algısı sosyal politikalara yaklaşımla da ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yoksullukla mücadele adına yürütülen sosyal politikaların mücadelenin neresinde olduğuna dair bu politikaların alan uygulayıcısı olan uzmanların görüşlerinin değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Görüşülen uzmanlar genel itibariyle uygulama alanında karşı karşıya kaldıkları ve/veya iç içe geçtikleri sosyal politikaların "yok"luğu veya yetersizliğine odaklanmaktadırlar. Bu bölümde şu dönemde uygulamaya yansıyan sosyal politikaların işlevi/işlevsizliği üzerinden yapılacak bir veri analizi ve tartışmasının ardından tıpkı yoksulluk algısı bölümünde olduğu gibi "olması gereken" sosyal politika fikirleri ile konunun pekiştirilmesi amaçlanmaktadır.

3.1.3.1. Yok-sanan Sosyal Politika

Bu bölümde görüşme yapılan uzmanların alan çalışmalarında ve sosyal hayatlarında gözlemledikleri kadarıyla daha çok üzerinde durduğu sosyal politikaların "yok"luğu üzerine odaklanılmaktadır. Bu tartışma sosyal politika koyucu olan ASPB üzerinden ilerletilmekte ve sıklıkla bakanlık öncesi sosyal hizmetleri yürüten SHÇEK ile karşılaştırmalar yapıldığı görülmektedir. Bakanlık üzerinden geliştirilen yorumların bir örneği şu şekildedir:

> "Sosyal politika bakanlığın adında bunun olması olmayan sosyal politikanın üstünü örtmek için çok iyi kullanıyorlar şu an" (G.25, 2014).

Sosyal politikaların varken yok-sanmasını gösteren net bir veri olarak yukarıda alıntıda görülen görüşmecinin 'yok olan' sosyal politikaya getirdiği keskin eleştiridir. Söz konusu yokluğu farklı şekillerde açıklayan görüşmeciler nazarında sosyal hizmet alanında yürütülecek çalışmaların bireylerin refahını sağlamaya yönelik olduğu göz önüne alındığında elde edilecek olumlu veya olumsuz sonuçların

somut göstergelerinin olamayacağı ve bu sebeple sosyal politikaların üretilemeyeceği şöyle tartışılmaktadır:

> "Politikaya dönüşebilmesi için yaptığınız mesleğin somut veriler ortaya koyması lazım, maalesef sosyal hizmet mesleği sosyal hizmet çıktıları daha soyut kapsamlı. Somut bir şey ortaya koyamayız sonuçta insanla çalışıyoruz." (G.27, 2014).

Somut göstergeler halinde sonuç alınamayan sosyal hizmet uygulamalarına dair yanlış politikaların da bu sebeple anlaşılamadığını öne süren bir görüşmecinin yorumu şöyledir:

> "Bizim çoğunluğumuzun soyut zekasında sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Yani somut şeyleri algılayabiliyoruz şu masa kırıldığında görüyoruz ama karşıdaki insanda yarattığımız tahribatı rastgele insanlarla çalıştırmak ona verdiği zararı maalesef aslında görüyoruz da anlamıyoruz. Görünüyor işte yaptıkları. Bir sürü son yıllardaki şiddet olaylarının artması. Bir sürü bir sürü bir şey görüyoruz ama onla onu bağdaştırmıyoruz." (G.5, 2014).

Bu şekilde üstü kapatılan sosyal sorunların çözülemediğini, sosyal politikaların etkili olmadığını "Yaptığımız bu çözümler sadece biraz daha ertelemek." (G.9, 2014) sözüyle aktaran uzman aynı zamanda bu işin bir gösterişe çevrildiğinin de altını şu şekilde çizmektedir:

> "Ne oluyordu önceden alan veren çok belli değildi orda altın ordaydı, ihtiyacı kadar alırdı ama şu anda en son gördüğümüz tekerlekli sandalyesine açılış yaptılar, kurdale keserek verdiler yani. Bunun alırken insanın onurunu aslında gözetmek gerekiyor, ya sen bu ihtiyacı karşılıyorsun ama, nasıl karşıladın. Daha büyük bir travmaya sen yol açtın aslında. Ben istemem yani bana böyle bir yardımı ben reddediyorum, diyebilecek insanımız yok çünkü reddettiğin zaman maalesef bulamıyor. Alternatif yok yani. Yapan işte böyle yapıyor, buna da şükür diyip geçiyorsun." (G.9, 2014).

Sosyal politika bakanlığı adı altında üstü örtülen ve aslında sağlam temellerle ilerleyemeyen sosyal politikalar için bir başka uzmanın yorumu ise sosyal hizmetin içinin boşaltıldığına vurgu yapmaktadır:

> "Kesinlikle sosyal hizmet anlayışının yavaş yavaş yok edildiği bir anlayış var. Daha böyle politika kelimesini daha çok seviyorlar, çünkü bunun içinde daha çok şey barınıyor. Halk zaten anlamıyor, politika var ya uzak duruyor. Ve uyandırdığı duygu uzaklaşma ve mesafe. Sosyal hizmet dediğin zaman orda hizmet var çok daha yumuşak çok daha halkın anladığı bir kelime, çok daha talep edebileceği bir kelime. Daha siyasi bağı olan insanlar fütursuzca talep ediyor. Normalde ihtiyaç sahibi olan insan o kelimeden (politika) korktuğu için zaten gelmiyor." (G.6, 2014).

Politik davranışlar sergileme meselesinin bu toplumun bireyleri için sakıncalı görülen ve korkulan bir hal aldığını düşünen görüşmecinin bu yorumu oldukça önemlidir.

Sosyal politikaların yokluğu üzerinden bir argüman geliştiren görüşmeciler bakanlık meselesinin ve dahi öncesindeki SHÇEK'in plansızlığından ve siyasi çıkmazlara gebe olmasından da bahsetmektedirler.

> "Hiçbir ülkede olmayan devlet planlama teşkilatı var bizde. DPT amacı 50 yıllık 100 yıllık sosyal politikalar oluştursun ve bunlara özel özgün yapılardır. Genel konularda çalışmalar yapar. Siyasi etki yoktur nedir mesela yoksulluğun önlenmesi, eğitimin kalitelileştirilmesi, ihtiyaç sahiplerine gerekli yardımların yapılması ve bunlara benzer politikalar oluşturulmasına Devlet Planlama Teşkilatının belli yükümlülükleri vardır. Biz de 5 yıllık vardı, 50 yıllık da yapılıyor da bu da bizim siyasi kurumlarımıza bağımlı olduğu için mesela bir kadro değişiyor. Bir bağlayıcılığı yok doğal olarak." (G.3, 2014).

Planlama teşkilatına rağmen ortada olan plansızlığı bir başka uzman da "Bizim sosyal hizmetler hep siyasi rüzgara açık bir alan." (G.35, 2014) Sözleriyle belirtmektedir. Plansızlık durumunun -bir siyasi fırsat olarak- bakanlıkla oldukça alakalı ilerlediğini fakat öncesinde de sosyal hizmetin kalifiye bir program olamadığını bir uzman ailesi ile ilgili verdiği örnekle açıklamaktadır:

Bakanlık çok yeni ama devlet bakanlığına bağlı olma sürecinde hani SHÇEK çok eski bir kurum. Ve bu düzen hiç oturmadı bizde, hiç olmadı böyle bir şey. Babam da çalıştığı için geçmişten beri hani il müdürlüğü yapmış bir insan. (G.7, 2014).

Sosyal politikaların plansızlığına dair işleyişe "Bakanlıkla birlikte bence manipülasyon arttı, daha fazla üstü örtüldü. SHÇEK'teyken çok daha göz önündeydi. Yapmak belki bunun üstünü örtmek belki daha şey olabiliyordu yani zor olabiliyordu ama ben ülkenin hiçbir zaman planlı bir şeyinin olduğunu bu konuda ve istekli olduklarını hiçbir zaman düşünmedim. Olması zaten imkansız." (G.25, 2014) bakanlık süreciyle böyle farklı bir boyut kattığını düşünen görüşmeciyi bir başka açıdan bakışıyla diğer bir görüşmeci şöyle desteklemektedir:

> "Bakanlık olduktan sonra başka karmaşalar, mesela çok fazla amir değişiyor. Bir yerin il müdürü ne kadar sık değişebilir ki 5 ayda, ve şube müdürleri inanılmaz değişiyor, şube müdürlerine yer bulabilmek için birimlerin

> hizmetleri bölünüyor. Paramparça hale getiriliyor. Çok komik bir şey." (G.19, 2014).

Sosyal hizmet anlayışının sadece idari anlamda sosyal politika ürettiğini ve siyasi kanalın araçsallaştırdığı bir alana dönüştüğünü bir diğer görüşmecinin "İstanbul'da 21 tane il müdür yardımcısı var ne yapıyor bu insanlar Allah aşkına!" (G.6, 2014) yorumu özetler niteliktedir.

3.1.3.2. Sosyal Politikaların İşlev(sizliğ)i

Sosyal politikaların var olduğunu ama siyasi rantlaşma kaygısında ve olması gerektiği idealize edilmeden yürütüldüğünü söyleyen uzmanlar da mevcuttur.

> "Bakanlığın henüz bir faydasını görmedik açıkçası ben kişisel olarak, sisteme de baktığınızda sisteme yansımış bir uygulaması yok. Bir sürü daha amir ve ciddi bir anlaşılamamazlık var. Yani yeni gelen başımıza insanlar geliyor ve insanlara bir şey öğretmek zorunda kalıyoruz." (G.6, 2014).

Politikaların siyasi kaygılarla yürüyor hale gelmesinin aslında sosyal hizmet uygulamalarını da etkisiz hale getirdiğini düşünen bu görüşmeci siyasi sebeplerle yapılan ve herhangi bir mesleki kaygı taşımayan kadro değişikliklerini "başa gelen insanların değiştirilmesi" şeklinde yorumladığı dikkat çekerken bir başka görüşmeci ise bu değişimin daha kapsamlı tutulduğunu anlatmaktadır:

> "Bizde çaycıdan tutun tuvaleti temizleyen insanlara varana kadar siyasi iktidarlar değiştiği zaman değişiyor. Ama normalde üst yönetimler değişir. Alt yani teknokrat denilen teknik personel denilen işte daire başkanları, il müdürleri vs normalde bu şeylerden etkilenmez. Kurum müdürleri, kurumda çalışan uzmanı, psikoloğu, sosyoloğu etkilenmez. Öğretmeni etkilenmez. Bizde her şey etkileniyor. Öyle olunca da yapı alt üst oluyor. İşe göre adam değil, adamına göre iş icat ediliyor ve bu sistemin ilerlemesine değil, tamamen sistemin dibine dinamit koymaya sebebiyet veriyor. Bu da sistemi yürütülmez hale getiriyor."(G.24, 2014).

Sosyal politikanın var gösterilip aslında olması gerektiğini gibi yürütülmediğini yine plansızlık üzerinden anlatan bir görüşmecinin söyledikleri şöyledir:

> "İşte günübirlik politikalar var. Bir şey yapılıyor. Hazırlarken sen yaklaşık 450-500 tane çocuğun takibinin yapıldığı kuruluşu geliyor diyor ki burayı kapattım. Nolucak diyorum bunlar, nolacaksa olacak burayı boşalt. E ben evime mi götüreyim. Yani bu alanda yalnızız biz. Çok inanılmaz güç bir alan. Mitolojik şeyler vardır ya canavara karşı savaşır." (G.10, 2014).

Yine plansızlığa vurgu yapan bir başka uzman da alandaki kişi sayısı üzerinden alana getirilen eleştirilerin aslında yetersizliği üzerinden argümanını geliştirmektedir:

> "Sosyal hizmetin pratiği Türkiye'de çok eksik. 50000 tane sosyal hizmet uzmanı yarın işe başlasa, iki sene sonra bu işlemler bitecek mi, yani bu istismar ya da bu yoksulluk ya da bu şiddet bitecek mi? Hadi 50000 tane olsun. Bitmicek. Çünkü burda yapısal bir şey var. Niye mesela, bugün bir denetim mekanizması yok ya da yapan sağlıklı yapmıyor, savunuculuk yapan doğru düzgün bir kuruluş yok mesela buna müsaade etmiyor. Devletin mekanizması buna müsaade etmiyor. Bütün denetlenebilirlik kendisinde." (G.9, 2014).

Sosyal politikaların yokluğu ve varken kullanışsızlığı meselesindeki plansızlığın bir nevi umutsuzluğa dönüştüğünü de "Ne oluşturmaya çalıştıklarını bilmiyorum çok da uzak duruyorum kendi ruh sağlığımı korumak adına. Eskiden bu işler için kafa yorardım. Bu işi yapan biri ve bu alanın sahibi bu alanda bir insan olarak kafa yorardım gerçekten nasıl olmalıdır diye. Hangi uygulama bizim ülkemizde daha çok işe yarar ve bizim yapımıza toplum yapımıza gider, sorunları daha verimli çözeriz düşüncemiz vardı. Şu anda onu yapmıyorum çünkü o kadar ciddi uçurumlar görüyorum ki hele ekonomik anlamda yoksulluk üzerine, içim acıyor. Bu ülkenin kaynaklarının bu kadar düşüncesizce bu kadar müsrifçe harcanıldığı ve yok edildiği bir dönem bilmiyorum." (G.6, 2014) anlatımıyla görmekteyiz.

3.1.3.2.1. Sosyal Yardım Furyası

Sosyal politikaların yetersizliği sosyal ve ekonomik destek programı kapsamında sosyal yardım olarak anılan maddi desteklerin de işlevsizliğini kapsamaktadır. Sosyal yardımların tez kapsamında tartışılması gerekliliği, bu konuda ASPB'nin yanı sıra sivil toplum örgütleri, hayırsever kuruluşlar, yerel yönetimler ve mahalli idarelerin de aktif olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal yardım ayni ve nakdi şekilde sunulabilen bir sosyal hizmet biçimi olarak oldukça farklı eller tarafından ve tabi ki farklı kaygılarla yürütülmektedir. Sosyal hizmetin hak temelliliğinin sorgulanmasına yol açan sosyal yardım furyasının, farklı meslek gruplarınca oldukça geniş kitlelere de hitap ettiği gözlemlenmektedir. Bu sebeple sosyal hizmetin kilit noktası olan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal yardımlar konusundaki görüşleri de önemsenmektedir.

Görüşmecilerin sosyal yardımların hak temelli olması gerektiğine dair görüş birlikleri olduğu gibi, bu yardımların şu anki sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamaları içinde refah sağlayıcı rollerinin olmayışında da hemfikir oldukları aşağıdaki alıntıyla net bir şekilde görülmektedir.

> "Yani bu şeyle de ilgili bir şey dosya sayısının artması yardım alan insan sayısının artması ee ha bir yerde böyle bir yardım yapılıyor o zaman ben de yararlanabilirim anlayışı var ama tabi bu sorduğun soru için çok basit bir açıklama (Gülüşmeler) bence sistem onu devam ettiriyor zaten. Sürekli birileri daha fazla zenginleşirken birileri daha fazla yoksullaşıyor. Bu denge mecburen oluyor orta noktaya gelemediği için. Yani şey anlamında kişilerin refah seviyesinin yükseltilmesi için herhangi bir şey yapılmıyor." (G.13, 2014)

Bu doğrultuda değinilen konular sosyal yardım adıyla dağıtılan paraların sosyal yardım işlevi taşımadığı şeklinde tartışılmaktadır. Para verme üzerine kurulan sosyal yardım stratejisi paranın müracaatçıya verilmesi/verilmemesi yönünde karar verme yetkisi olan uzmanların gözünden şöyle açıklanmaktadır:

> "Niye para bazlı baktım biliyor musunuz, aslında bu işin psiko-sosyal yönü de var bizde, bizim hep evraklarımızda o da tanımlanmış durumda. Ama biz iş yükümüzden dolayı para bağlayıp geri kalanını düşünemiyoruz. Danışmanlık tedbiri, sosyal yön gibi destekler de var bunun içinde ama hiç birimiz gidip buna vakit ayıramıyoruz. Bu iş para bağlamaya yönelik bir iş haline geldi." (G.37, 2014)

Mesleki formasyonun gerektirdiği psiko-sosyal hizmetin sunulamadığı ve sadece yönetilemeyen ve kontrol edilemeyen bir paranın dağıtılmasıyla sosyal hizmet uygulandığından bahseden uzman mesleğin amaç değişikliğine uğradığına vurgu yapmaktadır. Uzmanı başka bir meslektaşı şu sözleriyle desteklemektedir:

> "Sadece para verme ve vermeme noktasında olduğun zaman statik sadece sayılarla uğraşan bir meslek haline geliyorsun, o da seni tüketiyor bir süre sonra. (G.31, 2014)

Müracaatçıya verilen paranın bireylerin kendilerini içinde bulundukları sosyal ve ekonomik refahsızlık durumundan çıkarmaktan ziyade bu durumu sürdürülebilir kılma eğilimde bir sosyal politikaya dönüştüğünü anlatan bir görüşmecinin sözleri şöyledir:

> "Bu yardımı sonsuza kadar veremezsiniz, diğer ihtiyacı olan birçok insan var. Belki de eksik olan nokta burada başlıyor. Biz yapılan yardımı sadece bir sonuç olarak görüyoruz. Sonuçtan ziyade bir araçtır. Bu yapılan yardım, maaş diyim ben de müracaatçı gibi, bu maaş kendini güçlendirmek için bir alternatiftir. Ama maalesef ben bunu yapsam da çalışsam da şu kadar para

> alıcam, çalışmasam da bana bu kadar para verilecek mantığıyla bakıldığı için sahip olduğu fırsatlarla bağdaştırılabilir." (G.27, 2014)

Herhangi bir çaba harcamadan verilen bu parayla hayatlarını idame ettirmenin kolaycılığından bahseden uzmanların söyledikleri sosyal ve ekonomik destek programının işlevsizliğini açıklar niteliktedir.

> "Rasyonel bir politikanız varsa, politika üretiyorsanız zaten yoksul kesim olur ama yoksul kesimin o sefalet içinde kalmasını istemezsiniz. Bir tarafa taşımaya çalışırsınız ama bu insanlar hep aynı kalıyor bakıyorum yardım alanlar aynı. Hep yardımlara şartlanmışlar." (G.35, 2014)

Uzmanlarca bireylerin refahının artması niteliği taşımayan ve "tembelleştirme" manipülasyonu olan para yardımı şöyle ele alınmaktadır:

> "Mesela kocasında boşanıyor, özellikle boşanıyor. Kocamdan ayrıldım diyor. Halbuki kocasıyla birlikte yaşıyor, parayı alabilmek için bazı şeyler de çevirebiliyorlar. Tembelliğe teşvik ediyoruz." (G.14, 2014)

> "800 lira karşılığında 48 saat çalışıyor. Diğeri de hiç çalışmıyor. Ve yardımlar ona diyor ki sen çalışma. Bu durumunu koru yeter ki. Çünkü biz onun için gidiyoruz incelemeye. Diyoruz ki he durum değişmemiş. Aldığı yardımları amacına uygun olarak kullanmış çok ezberci ama ve durumu da değişmemiş diyoruz. O da napıyor, durumunu değiştirmiyor zaten." (G.25, 2014)

Para verme stratejisinin yanlışlığını içinde bulunduğu bir proje örneğiyle açıklayan ve çözüm önerileri getiren görüşmecinin aktardıkları şu şekildedir:

> "Sosyal Riski Önleme Projesi vardı bizim bakanlığın düzenlediği yine. Orda da görev aldık ama dediğim gibi şey bunlar. Bunlar sorunu çözümleyici değil. Gönüllü projeleri gibi, bunlar temel hedef olmamalı, temel hedef dediğim gibi toplumda senin diyelim ki nüfusunun yüzde yirmisi yoksulluk sınırının altındaysa bu yüzde yirmiye temel gelir endeksinde insan olmasından bu toplumun vatandaşı olmasından kaynaklı olarak evrensel bir birey olmasından kaynaklı olarak, ötekileştirmeden gelir sağlayıcı temel bir düzenleme yapmalı." (G. 24, 2014)

Sosyal ve ekonomik destekten yararlanacak müracaatçıların belirlenmesi aşamasındaki uygulama hem sosyal politikanın hem de meslek elemanının çizdiği sınırlara bağlıdır. Sosyal politikanın para verme mevzusundaki belirleyici koşullarını bir görüşmeci şu şekilde kritik etmektedir:

> "Açlık sınırına bakıyorsun, İstanbul şartlarında. Ayni nakdi yardım alabilmen için belli bir miktardan az para alıyor olman lazım. Şöyle görüyor devlet senin evine 300 liradan fazla para geçiyorsa ihtiyacı olan bir insan değilsin." (G.3, 2014)

Meslek elemanından kaynaklanabilecek stratejiler hakkında ise şöyle bir yorum mevcuttur:

> Genel bir çerçeve yok. Şunu diyemiyorsun bu dosya ona gittiyse kesin şöyle sonuçlanmıştır diyemiyorsun. Çünkü tamamen kişilere göre hizmet değişiyor, meslek değişiyor çok bireysel demek istediğim o. Vicdanlı ve geniş bir perspektife sahip birinin eline düştüyseniz hayatınız kurtulabilir, ya da batabilir. (G.1, 2014).

Son olarak Türkiye'deki sosyal yardım fotoğrafının arka planında bu meseleden nemalanan bir güruhun varlığı söz konusu edilmektedir. Şöyle ki yapılan ayni yardımların sürdürülebilir olması ayni yardımların temin edildiği kuruluşlar için gelir kaynaklarının da sürdürülebilirliği anlamı taşımaktadır.

> "Bir de yoksulluk meslek haline geldi Türkiye'de. Çok önemli bir şey. Sürdürülebilir hale geldi. Oysa yoksulluk kader değil. Kader gibi görünüyor ama değil, meslek de değil. Bir sektör var bu konuyla ilgili, sosyal yardımların verilmesi, devlet eliyle verilmesi bir iş. Ya da yerel yönetimler aracılığıyla verilmesi bir iş, sosyal yardımların paketlerinin hazırlanması sektörde birçok adama da iş yaratan bir iş. Ramazan paketleri gibi düşünün yani. Öyle olunca o malı satan kişiler de yoksulların yoksulluktan kurtulmasını istemiyor çünkü mal atıyor. İşin acı tarafı bu. Şimdi kişiye iş verilsin. Ama o kadar kalitesiz o kadar üçüncü, dördüncü sınıf bulguru kime satacak. Sıkıntı orada." (G.21, 2014)

Daha az kalifiye ürünlerin ayni yardımlar şeklinde bir sosyal politika aracı olarak müracaatçılara sunulması ve bu ürünleri üretilmesinin bir istihdam başlığı taşıması yukarıdaki alıntıda aktarıldığı gibi sosyal hizmet uygulaması amacıyla örtük bir kayırmacılığı içermektedir.

3.1.3.2.2. Sosyal Hizmet ve Sosyal Politikaya Eleştirel Bir Bakış: (Aslında) Olması Gereken Nedir?

Genel itibariyle sosyal hizmetin şu an yürütülmeye çalışılan sosyal politikalarla ilerlemeyeceğini düşünen sosyal hizmet uzmanlarının bu sistemin yerine önerdikleri de tez kapsamında oldukça önemli görülmektedir. Böylelikle önceki bölümlerde sosyal hizmet uygulamalarına dair anlatılarla fotoğrafı çekilen sosyal politikalarda sosyal hizmet uzmanlarının çözüm önerilerine verilen değer, yoksullukla mücadeledeki uygulayıcılık dışındaki yerleri tartışılabilmektedir.

Türkiye'de sosyal politikaların sosyal hizmet alanı için çizdiği sınırlar bağlamında bir değerlendirme yapan görüşmecinin söyledikleri şöyledir:

> "Tamamen toplumun geneli, kapsayıcı sosyal hizmet uygulamaları yok. Mevcut yapı, azınlıklara, belirli işte gruplara, evsizlere, belirli kadınlara, belirli yaşlılara yönelik mikro bazlı hizmet öngörüyor. Oysa sosyal devletin temeli toplumdaki her bir bireyi eşit insan hakları çerçevesinde temel hak endeksinde gerekli desteği vermesidir. Yani ister kişi talep etsin ister etmesin. Vermekle mükelleftir, devletin fonksiyonu bu. Ama bizde onu görmek şu noktada mümkün gözükmüyor." (G.24, 2014).

Sosyal politikaların dahi kültürel farklılıkları dikkate alır şekilde makro bakışla tasarlanamadığı bir yapının yerine insan haklarına duyarlı bir sistem getirmenin gerekliliğinden bahseden görüşmeciyi insan onuruna yaraşır bir sosyal politika istemine dair söylemleriyle başka uzmanlar şu şekilde izlemektedir:

> "Bir politika üretirken sana insanca yaşamaya yönelten politikalar yapmak gerekiyor. Biz cinsiyet eşitliği şunu bunu sağlayamıyoruz fırsat eşitliğini verelim herkese derken cinsiyet rollerini iyice pekiştirdik. Kadındır çocuk bakar yaşlı bakar şunu bakar bunu bakar evde bakım. Bunun bu yönünü hiç kimse görmüyor. Hatta şeyle insanlar biz aileleri bir araya getiriyoruz. Daha öncesinde yaşlısına engellisine bakmayan gelini şunu bunu şimdi ayrılmıyor gibisinden hani mesela şeyler söyleniyor. Ama o insanlar zorunlu kaldıkları için para için bu işi yapıyorlar. İşsiz kaldıkları için yapıyorlar. Şunu sağlayabiliyorsak eğer. Bilerek isteyerek kendileri seçerek, bu tercihleriyse evet buna hiçbir şey söylemiyorum biz sosyal hizmet uzmanı olarak. Ancak bu zorunluluktan ötürüyse hayır." (G.4, 2014).

> "Adalet insanın kendisinde ve toplumda zedelenirse o zaman bir arada yaşamak mümkün değil." (G.12, 2014).

İnsan onuru ve adaletli toplumun yanında sosyal hizmetin odaklanması gereken noktanın rehabilitasyona yönelmek olduğu da yapılan yorumlar arasında önemli görülmektedir.

> "Ne yaptı ne kadar ceza alacak değil, neden yaptı nasıl toplumla bütünleşecek. Aslında kilit soru bu olmalı." (G.12, 2014).

Sosyal politikaların işlerliğini sağlayabilmek adına alandan bilgi aktarımının politikalarla harmanlanması gerektiğini düşünen görüşmecilerin konuya ilişkin yorumları şöyledir:

> "Genelde galiba sosyal politikaların oluşturulmasındaki kopukluk o, alandan bilginin oraya işlenmemesi. Yurtdışı deneyimlerini inceliyor biz de yapalım veya biri geliyor ay ben bu modeli beğenmedim seneye buna yatırım yapmayalım falan diyor… Alanda çalışanla karar vericilerin arasındaki

> iletişimin tamamıyla kopması, yabancılaşma, orda biri karar veriyor masada oturan gülüyor böyle mi olur. Şöyle de yukardaki söylicek alandaki yapıcak he kağıt üstünde görünüyor ama her şey kağıt üstünde kalıyor." (G.12, 2014).

"Şartlarını yakalayana kadar, düzeltene kadar bu çocukla mücadele ediyoruz. Ama şu kapıdan çıktığımız zaman binlerce çocuk yine görüyoruz aslında. Bu bizim aslında bir yerde kendimizle çeliştiğimizi ya da uygun bir sosyal politikanın olmadığını gösteriyor." (G.9, 2014) diyen uzmanın aktardıkları da sosyal politikaların her şeyden önce alanı tanıyarak ilerlemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

> "Şey çok komik örneğin, demin gelirken senden önce bi eve gittim yeğenimi bıraktım, makineyle çekicektim trafik çok yoğundu, şimdi Aile Bakanlığı şurası, önünde sokak çocukları var. Şimdi adama sorarlar yani, aile bakanlığının önünde sokak çocukları cam silip, para topluyor, dileniyorsa sen neye yarıyorsun. Camdan görmüyor mu ordaki il müdür yardımcısı. Camdan baktığın zaman yol güzüküyor, yolda da orda çocuklar her türlü riske açık maruz kalıyor. Görmüyor mu adam onu camdan. Ama adamın umrunda değil. Bilmiyor, sistemi bilmiyor. Çocuğu tanımıyor. Çocuğun orda kalacağı riskleri bilmiyor. Sadece geliyor oturuyor. Maaşı da güzel, altına da makam arabası veriyorlar. Diyor ki bugün burda çalışıyorum yarın bir şey olursa çeker burdan gene giderim diyor." (G.24, 2014)

Politika ile uygulanması arasındaki kopukluğu yine siyasi rantlaşma üzerinden yorumlayan aynı zamanda kendisi de idari bir göreve sahip olan görüşmecinin ortaya koyduğu bu çıkmazı başka görüşmecilerin çözüm önerileri ile yoğurarak vermenin nitelikli bir analize imkan vereceği düşünülmektedir.

Olması gerekene dair çözüm önerileri iki farklı boyutta değerlendirilmektedir. Ağırlıklı olarak sosyal politikaların varken yok hissedilmesinin politikalara katkı sağlayanların içinde uzmanların da olmasıyla bastırılabileceği yönündeki görüş hakimdir.

> "Sosyal hizmet uzmanlarının sayısı çok az. Onun için ee lobisi düşük. Siyasallaşma gibi bir lobi yok. Hukukçular gibi avukatlar gibi daha çok eski meslekler gibi şey içinde devletin içinde temsilcileri yok. Devletin ee bakanlar kuruluna bir baktığınızda 3-4 tane avukat, 3-4 tane tabip, 3-4 tane inşaat mühendisi vardır. Mesleklerden temel eski mesleklerden temsilci vardır. Ama Sosyal hizmet uzmanı çok azdır psikolog çok azdır sosyolog çok azdır. Bunların o yapının içinde olması belki biraz daha siyasal gücü artıracaktır." (G.10, 2014).

> "Bir tane politikacı sosyal hizmet uzmanının olmaması çok ironik. Biz daha idealler üzerinden yürüyen bir mesleğiz." (G.27, 2014).

Politik temsilde alanın işini yapan uzmanların da olması gerekliliği şeklindeki yorumların yanı sıra sosyal politikayı yürüten kurumun bir bakanlıktan çok daha fazla niteliklere sahip bir yer olması gerekliliğine yapılan vurguya da yer vermek gerekir.

> "Sosyal politika bir bakanlığa verilemez çok ağırdır. Başbakanın görevidir sosyal politika. Bütün ilgili bakanlıklara talimatlarını verir, onlar master planlarını hazırlarlar, herkes sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla ilgili kısmında kendine ait işler neyse onları yerine getirir. Olması gerekeni söylüyorum. Ama öyle değil." (G.21, 2014).

Yoksullukla mücadele bağlamındaki sosyal politikalar Türkiye'de ağırlıklı olarak sosyal yardımlar diye anılan sosyal ve ekonomik destek paketiyle sunulmaktadır. Bu bölümde söz konusu paketin uygulamalarda nasıl göründüğünden bahseden görüşmeci anlatılarının analizi yapılmaktadır.

Öncelikle sosyal yardımın genel itibariyle profesyonel anlamda ne olduğuna dair anlatılar yorumlanabilir.

> "Sosyal yardım sosyal hizmetin müdahale yöntemlerinden araçlarından biridir, sosyal yardım geçici bir mekanizmadır. Temel hedef bireyin kendi kendini idame ettirebilir hale gelmesidir."(G.24, 2014).

> "Bu bir yardım, sosyal yardım. Geçici bir şey, ailenin kriz durumundan belli bir süreliğine olsun kurtulabilmesi, tekrar kendi kendine yeterli hale gelebilmesi gibi terimsel gibi görünüyor ama doğru bunlar. Onun için olan şeyler ama insanlar bunu alışkanlık haline getiriyorlar. Mesela ben buraya geldiklerinde diyorum ki biz sadece bunu yapmıyoruz, biz sadece para yardımında bulunmuyoruz. Eğitim programları düzenliyoruz mesela eğitim olduğunda buna katılmanız gerekiyor diyorum. Bilsinler ki burası sadece para veren bir yer değil, aynı zamanda bu hizmetler de yapılıyor." (G.36, 2014).

Sosyal hizmetin sosyal yardımdan ibaret olmadığını aktaran uzman şunları söylemektedir:

> "Zaten böyle politika olmaz. Böyle politika olmaz. Bu yoksulluğu destekleme projesi gibi bir şey. Eskiden sosyal hizmetler dediğiniz zaman ekonomik destek hatırlanmıyordu. Korunmaya muhtaç çocuktu esas olan. Evlat edinme, koruyucu aile, korunmaya muhtaç çocuk. Kimsesiz yaşlı, bir de özürlü. Bunların sorunlarına çözüm bulmaktı mesele. O zaten yardımları vakıflar yapıyor, belediyeler yapıyor. Seçim dönemlerinde fazla katlı katlı yapıyorlar. Sosyal hizmetlerin işi ekonomik destek vermek değil, insanları topluma dahil etmek." (G.34, 2014).

Sosyal yardımların sosyal ve ekonomik destek paketi kapsamında sunulan karşılıksız paradan ibaret olduğundan bahseden uzmanların aktarımları bir taraftan bu konuyu eleştirir diğer taraftan alternatiflerin altını üstü kapalı biçimde çizer şekildedir. Bu bağlamda sosyal ve ekonomik desteğin içeriğinin ve isminin örtüşmediğini anlatan görüşmecinin eleştirisi şöyledir:

> "Bu ülkede bizim bakanlık da sıkıştığı yerin başına sosyali koyuyor, nedir bu sosyal? Yani bu bence çok saçma yani. Ekonomik destek yönetmeliği de, çünkü ekonomik destek veriyorsun sadece. Hangi kaynakla buluşturuyorsun insanları, o insan aldığı o parayı neye göre planlıyorsun, o paranın içinde ayda kaç defa tiyatroya gitmesi gerekiyor. Ya da bir kafede oturup arkadaşıyla bir kahve içecek mi o parayla. Bunun hiç mi hesaplamasını yapmıyorsun? Yapmadığın için de ya para yeterli değil, böyle bir plan da yapmıyorsun. O zaman sil. Ama o gösteriyor dünyaya. Sosyal ve ekonomik destek yönetmeliğimiz var. Yok böyle bir şey. Nakdi yardım bağlanıyor. Bir yıl bittikten sonra geliyor benim param maaşım kesildi diyor." (G.25, 2014).

Yapılan yardımların birtakım platformlarda refah devleti olma telaşesiyle sunuluyor olmasını eleştiren bir başka görüşmecinin aktardıkları da konunun aslında olması gerekenin üstünü kapatan bir pazarlama tekniğiyle devam ettirildiğini gösterir niteliktedir:

> "Öncelikle biz tuttuk bunu yaptık evet. Bunun reklamını yapmak. Amaç bu. Anlatabiliyor muyum? Biz bu yardımı yaptık. E vatandaşlarımız bundan faydalanıyor. Yılda bilmem kaç trilyon. Ailelere evde bakım, engelliye evde bakım hizmetinden faydalandırıp bu kadar destek sağladık. Yani bu göründüğü gibi değil. Kesinlikle gösterilenler bunun gibi değil. Sosyal güvenlik sisteminden faydalanmayan sosyal güvencesi olmayan bireylerin hastaneye gittiğinde, şu andaki hastanelerin de artık e bütün vatandaşın her kesimine hizmet etmeyen yani parayla çalışan yerler olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda, gerçekten verdiğimiz engelli evde bakım ücretlerinin de ne kadar yanlış bir şey olduğunu ben gerçekten görebiliyorum."(G.28, 2014).

"Zaten sosyal hizmetin anlamını içselleştirmeyen bir yapıda sayı üzerinden bazı şeyleri yapıyorsunuz." (G.12, 2014) cümlesinde vurgulanan sayısal çokluk çıktılarıyla refah seviyesinin ele alınması meselesinin altında politik kaygılardan bahsederken gidişatın olması gerekene olan uzaklığının bir kez daha vurgulanmasına fırsat sunan bir yorum yapmaktadır:

> "Sosyal hizmetin temelinde bireylerin kendini ifade edebilir hale getirecek şeyi kurman gerekiyor yapıyı kurman gerekiyor. Sosyal yardım sosyal hizmette ana hedef değildir. Sosyal yardım bir araçtır. Amaç bireyi kendi kendine idame edebilir duruma gelmesi için ara bir dönemde araç olarak sosyal yardım kullanılırken, bizim gibi ülkelerde sosyal yardım gerek belediyeler eliyle gerek

> devlet eliyle kalıcı insanları tembelleştiren, yaşama katıcı değil daha çok böyle ee hem onur kırıcı hem ötekileştirici hem de bunun yanında şey olarak kullanılıyor. E çeşitli şekillerde siyasi olarak oy aracı olarak da kullanılabiliyor. Yapı bu anlamıyla bizim mesleki olarak uzmanlar açısından kabul edilebilir bir şey değil aslında." (G.24, 2014).

> "Ekonomik destek şu, elinizde olanlardan biri bu, kesip yapıştırmak." (G.29, 2014).

> "Yani sistem çok fazla şey olmadığı için basamaklandırılamadığı için hizmetler bireysel kaldığı için burda yaptığınız iş de aslında yine evrak işi oluyor. Bir karar veriyorsunuz ama o kararın arkasında durulmuyor. Ya da yoksullukla ilgili hani sizin öneriniz burda sadece şey oluyor, yardım bağlamak oluyor. Yardım eder sadece bu kuruluş, para yardımı yapıyorsunuz bir süre ama onun yardıma ihtiyacı olmaz duruma gelmesi için yaptığınız çalışmalar yok, olamıyor. Çünkü hani sizde işe yerleştirme ya da yapısal eğitim çok fazla olmadığı için geçerli olmuyor yani yardım kuruluşu gibi çalışıyoruz aslında." (G.13, 2014).

> "Sosyal ve ekonomik destek de. Söylenirken de bir şey ifade eder tabi. Biz orda çocuklara anne şefkati veremeyiz. Anne şefkati zaten parayla verilebilecek bir şey de değil, o veremiyorsa veremiyordur zaten. Sen ekonomik desteği verdiğin zaman şefkati artmıcak o annenin." (G.7, 2014).

> "Sosyal hizmet yardım kuruluşu gibi bir şey, onun ötesine geçmiyor." (G.31, 2014)

cümlesinde görüldüğü üzerehayırseverlik vurgusu görüşmelerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

> "Biliyorsun sosyal yardımlar nasıl diyim problemli bir alan aslında. Kimi bağış olarak yapıyor bu yardımı kimi manevi yardım olarak düşünüyor. Kimi bu sosyal yardımı bi baş okşama sırt sıvazlama bu şekilde bakıyor hani Allah rızası için olarak bakıyor. Ama bir taraftan mesleki alana baktığımızda biz meslek elemanları olarak tabi ki bunları da göz ardı etmiyoruz ama önceliğimiz bireyin refahı. Ama diğer taraf öyle düşünmüyor." (G.16, 2014).

> "Yoksulluk anlamında bir politika izlediğimizi düşünmüyorum ben. Günü kurtarmak diye görüyorum. Çünkü eve çok büyük adımlar atıldı aile bakanlığının kurulmasıyla bir sürü alanda hizmetler verilmeye çalışıldı ama hepsi daha çok dediğim gibi sadaka kültürüne dayanıyor bence." (G.16, 2014).

> "Sosyal devlet olduğunu da düşünmüyorum. Değil değil. Gerekçeleri bile açıklayabilirim. Biz vatandaşlarımıza gerçekten ne kadar bu yönde çalışma yaptık. Bundan sonra da bu ülkenin bütçesini böyle böyle değerlendiririz diyen siyasetçi olduğunu düşünüyorum. Fakat bu mevcut durumlara baktığınızda sosyal yardımların kesinlikle şu anki devlet tarafından hayırseverlik olarak verildiğini düşünüyorum. Böyle devam ettirildiği sürece yoksulların daha yoksul, gücü elinde bulunduranların daha güçlü olacağını düşünüyorum. Kutuplaşma devam edecek her zaman." (G.28, 2014).

Sosyal yardımların bireyleri üretimden uzak kalmaya manipüle eden gizil bir işlevi olduğunu görüşmeciler çalışmadan kazanılan para üzerinden yorumlayarak

anlatmaktadırlar ve hayırseverlikle bağlantılı olarak sadaka kültürüne vurgu yapmaktadırlar:

> "Sosyal yardım bağımlılığı diye bir bağımlılık var, bu bağımlılıkla da mücadele etmemiz gerekiyor diye düşünüyorum. Çünkü bu tabi ki sosyal refah ülkelerinde sosyal yardım programları var, kesinlikle bunlar her ülkede var. Toronto Kanada'da da var. Orda da belki bizdeki düzeyde değildir ama kişilerin beyanıyla bu süreci son derece götürüyorlar. Ama sınırı var, siyasi anlamda kullanılan bir kaynak mı sosyal yardım? Bir grubu güçlendirmeye nitelik olarak mı kullanılıyor, bizdeki niteliği bu işte." (G.29, 2014).

> "Burada zaten paranın ücretin yardımın miktarın yeterli olup olmadığı aslında bu çok belki o insanlar için önemli olabiliyor ama bu insanlar ekonomik yardımlarla birlikte bir süre sonra çalışabilecek potansiyellerini bile keşfedemiyorlar." (G.22, 2014)

> "Mesela ben bir sosyal incelemeye gittiğimde çok şaşırmıştım. Gittim sefil bir yer, inşalar plastik topluyor falan hep. Antepliler geniş bir ekip olarak gelmişler. Dedim işte bir umut Antep ten gelmişsiniz ama falan. Şaşırdılar. Dediler aa biz çok iyiyiz, Antep'te hiç ekonomik yardım alamıyorduk, Antep belediyesi çok kötüydü bu konuda Ankara'da belediye yardımları var. Burda biz memnunuz. Çünkü noluyor, gıdasını alıyor, kömürünü alıyor biz de ekonomik yardım yapıyoruz. Bunun için göçüyor. Hiçbir yerin sosyal yardımları daha fazla diye göçüleceğini düşünmezdim hiç aklıma gelmezdi." (G.19, 2014).

> "İnsanlar yardım alabilmek için maalesef kendi gerçeklerini gizlemeyi öğrendiler. İş yapmadan, üretime katkıda bulunmadan devletin bakmasına alıştılar ve bu beklentileri de arttı. Herkes bunu bir hak olarak görmeye başladı ve bunu geçici süreyle yaptığımız halde devam ettirmek, sürekli hale getirmek çabasına girdi. Biz oysa bu yardımları kendilerine yetebilecekleri, kriz dönemlerini atlatabilmeleri için bir destek olarak sunduk. Ama onlar artık bunu böyle görmüyorlar, geçim kaynağı olarak görüyorlar." (G.8, 2014)

Hazır para olarak görülen sosyal yardımların hak olmaktan ziyade sömürüye açık bir hale gelmesinden bahseden görüşmeciler aynı zamanda bu hazırcılığın kültür haline gelebildiğini şu şekilde aktarmaktadırlar:

> "Biz az gelişmiş bir ülkeyiz. Her ne kadar çıktık desek te. Henüz bu gelirler dengeli bir şekilde dağıtılamıyor. Biz veriyoruz mesela çok veriyoruz ama bu geçici bir süre dengeyi sağlıyor. Sağlayamıyor bile. Çünkü verdiğimiz parayla insanlar yeni bir hayat kuramıyor." (G.17, 2014).

> "Mesleğin perspektifi var. Sen ayakta durmayı öğreteceksin. Ayakta kalmayı. Şu anki tamamen bir çelişki çünkü bunlar bağımlı bireyler." (G.19, 2014).

> "O parayı doğru kullanma becerisi, bir kültür kazandırmak yok, bizim yaptığımız kömür ve para dağıtmak. Öbür türlü eğitimin güçlendirilmesi hayatın güçlendirilmesi bir sıçrama yaratması gibi bir şey söz konusu olmuyor." (G.19, 2014).

"Ve şöyle bir durum var, çaba harcayan kişi cezalandırılıyor. Bakıyoruz eğer ayakta duruyorsa kendine fırsat yaratabildiyse sen yeterince mağdur değilsin diye para vermiyoruz. Ama arsızlaştıysa, bu bir kültür haline yaşam biçimi haline geldiyse para veriyoruz. Biz o asalaklığı ödüllendiriyoruz." (G.19, 2014).

"Sosyal yardım programlarını biz kurumsal düzeyde değerlendirme şeklimiz bu sadece talep edilen paranın verilmesi veya o durumun karşılanması bence sorunu çözmüyor. Tam tersi insanlarda belirli bir rahatlamaya neden oluyor, sorunu çözen kurumdan uzaklaşıyor, aslında sorunların bazen de görmezlikten gelinmesine neden oluyor diye düşünüyorum." (G.29, 2014).

"Bu bir hak, katılıyorum ama şunu da sorgulamak gerekiyor. Üretken üretici sorgulayan ondan sonra evet süreçte destek isteyen ama desteğin bir dönem sonra kendi emek gücü üzerinden olması gerektiğini biçimlendiren bir anlayışa, böyle olması gerektiğini düşünüyorum. Diğer türlü bağımlı kıldık." (G.29, 2014).

Bağımlı kılma durumuna toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi bağlamında yorumlar getiren görüşmeciler şunları aktarmaktadırlar:

"Yapılan çalışmaların çok samimi, çok insancıl yapıldığını düşünmüyorum. Evde bakım hizmetleri dağıtımı, orda bir noktadan sonra evinde engelli bireyi olan aile verilen yardımla genellikle bu kadın oluyor, verilen yardım nedeniyle iyice eve bağlanıyor. Ve yardımın kesilebileceği korkusu ona nerdeyse kalp krizi geçirtecek oluyor." (G.12, 2014).

"Yani bağımlı hale geliyorlar, özellikle kadınlar açısından ki biz daha çok kadınlarla çalışıyoruz. Kadınlara bağlıyoruz, çocukları adına kadınlara bağlıyoruz, annelere bağlıyoruz. Ki çoğu anne de ya boşandığı için ya eşi cezaevinde olduğu için ya eşi vefat ettiği için bu durumlarda da babalarda tektürdür. Toplumda zaten öyle bir şey de vardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği de olduğu için de daha çok kadınlar mağdur olabiliyor." (G.22, 2014).

"Burdaki müracaatlara baktığınızda hep kadın müracaatı. Hep kadınlar, erkekler yok. Ya da gelirken beraber aile olarak gelmiyorlar. Kadın geliyor, yanına çocuğunu alarak geliyor. Hep bir kadın çabası var." (G.36, 2014).

"Bu hükümet ee odağında hep aile var. Ailenin aileyi öne çıkartalım, aileyi koruyalım, aile üzerinde. Mesela kadın yok." (G.21, 2014).

Bütün bunların hiçbir şekilde çözüm getirmediği konusunda neredeyse hemfikir olan görüşmecilerden birkaçının söyledikleri oldukça net bir şekilde konuyu anlatmaktadır:

"Aslında biz insanlara yoksulluğun çözülmesi için bir şey yapmıyoruz. Biz sadece geçici çözümler buluyoruz. Kalıcı çözümler yok. Baktığın zaman hiçbir devlet kurumunda buna yönelik kalıcı bir çözüm yok aslında." (G.2, 2014).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

"Zenginliğe erişmek zordur, fakat yoksulluk

her zaman vardır"

Sümer Atasözü

Sosyal bilim dünyayı pratiklerin etrafındaki teorik kurgular üzerinden ele alan bir bilim olarak yoksulluk kavramını da bireylerin ve/veya toplumların hayatlarını idame ettirme biçimleri ve deneyimleri üzerinden incelemektedir. Aslında daha çok idame ettirememek üzerine odaklanan ve çözüm için üretilen sosyal politikalarla şekillenen bir alan olarak sosyal hizmetin önemi büyüktür. Daha çok "idame ettirememek" üzerine kurulu bir "dezavantajlılık"la uğraşan sosyal hizmetin hitap ettiği kitle çeşitlilik göstermekle birlikte genel anlamda yoksulluk paydasında bir ortaklığa sahip olduğundan, sosyal hizmet ile yoksulluk bağlantısını kurmanın, tezin merkeze koyduğu bir durum olduğunun üzerinde tekrar durularak bir sonuç yazmak uygundur.

Dezavantajlı konumda olmak bir nevi az sevilmeyi, sayılmayı ve kabul edilmeyi göstermektedir. Örneğin (dezavantajlı) engelli iş bulamamakla, çocuk eğitim hakkından yararlanamamakla, LGBTİ kimliğini açıklayamamakla, erkek maruz kaldığı şiddeti toplumsal cinsiyet rolü gereği saklamak zorunda olmakla veya kadın maruz kaldığı şiddetten dolayı neredeyse ceza alacak kadar sorumlu tutulmakla sevilmeme-sayılmama-kabul edilmemeyi yaşamaktadır. Dezavantajlılık yoksulluk üzerinden kurulduğunda veya dezavantajlılığa bir de yoksulluk eklendiğinde birey Türkiye sosyal politikasının istediği kıvama gelmektedir. Dezavantajlılığı sevilen ve devamı sağlansın istenen bir birey olarak yoksul, zengini yüceltirken yoksulu kaybetmeyecek bir sosyal politikanın tam da istediği bir devlet-halk ilişkisini sürdürmektedir. Asgari memnuniyet hedefiyle kapısı çalınan yoksul, o kapının arkasında her zaman kapıyı devlete açmaya hazır hale getirilmektedir. Şu haliyle yoksul kadın, çocuk, LGBTİ, erkek vs gibi sevilmeyen ve kabul edilmeyen değil, aksine "hep olsun" istenen, "varlığıyla yeten" bir birey olarak algılanmaktadır. Diğer bir taraftan yoksula bir tehdit unsuru, potansiyel suç işleyicisi, devlete bağımlı birey olduğunu aşılayan sosyal politikalar yoksulun karşısına maskelerle çıkmaktadır.

Maskenin arkasındaki gerçek sosyal politika yüzü yoksulu sever gibi yaklaşıp gizli düşmanlığıyla yoksulun sosyal dışlanmaya maruz kalmasına sebep olmaktadır.

Teze dair sonuç niyetine bir değerlendirme yapmak gerekirse sosyal (ekonomik) yardımlarla başlayıp toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesine kadar devam eden verilerin derlenmesi söz konusudur.

Sosyal yardım olarak sıklıkla sosyal hizmet diline pelesenk olan fakat sosyal herhangi bir destekten ziyade ekonomik desteği içeren ekonomik yardımlar, Sosyal Ekonomik Destek (SED) paketinin bireylerce görünebilen somutlaşmış hali olduğu için, sadece yoksulluğun değil aynı zamanda (seçim süreçlerinde yoğunlaştırılarak) var olan hükümetlerin de devamını sağlamaktadır. Bireysel ve toplumsal refah sağlanması, emek sömürüsünün engellenmesi ve hakkaniyetli bir toplum oluşturulabilmesi adına ekonomik desteğin bireyin güçlendirilmesi yaklaşımıyla sunulması, sadece bir araç olarak kullanılması ideal bir sosyal hizmet düşüncesidir.

Ekonomik yardımlar bağlamında değinilmesi gereken başka bir nokta da Türkiye'de sosyal hizmetin, kapitalizmin sürdürülebilirliğine vicdani bir rasyonalite kattığı verisidir. Sosyal hizmetin adeta tek atımlık kurşunu halinde sosyal politika olarak sunulan ekonomik yardımlar söz konusu vicdani rasyonalitenin göstergesidir. Müracaatçılar, aldıkları ekonomik yardımlarla kapitalizmin talep ettiği tüketici birey olma durumuna uyum sağlayacak kıvama gelebilmekte, "yettiği kadar"ıyla hayata adapte olup sistemin sürdürülebilirliğine kendi yoksulluğunun sürdürülebilirliğini sağlamak koşulu ile arka çıkmaktadır.

Richard Sennet'in (2012: 140) "tehlikeli bir zamir" olarak bahsettiği "biz" kavramı Türkiye'de uygulanan sosyal politikalarda yoksulluğun sürdürülebilirliği açısından bir çıkar ilişkisi oluşturma niyetiyle kullanılmaktadır. Şöyle ki sosyal yardım adı altında ayni ve/veya nakdi yardımlarla yoksulunu refaha eriştirmeye çalışan devlet, hegemonyasıyla önce karşılıklı bağımlılık sonra "biz" haline getirilen sosyal bir bağlılık yaratmaktadır. Yoksulun ihtiyaç duyduğu geçinme ve hayatı idame ettirme aparatlarını, kendi dünya görüşünce şekillendirdiği sosyal politikaya bağlanması amacıyla, kullanmak yoluyla devlet, yoksul birey için bir bağımlılık alanı yaratmaktadır.

Sosyal hizmetin nihai hedefi bireylerin hak temelli bir refaha ulaşmalarını sağlamak ise şu an Türkiye'de bağımlılık ilişkisi kuran sosyal hizmet uygulamalarının nihai hedeften oldukça uzak bir yolda olduğu söylenebilir.

Değerlendirme niyetine değinilmesi gereken bir başka nokta da sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadele konusunda devlet ve müracaatçılar tarafından konuşlandırıldıkları yere dair yaptıkları yorumlarla sundukları verilerdir. Gerek müracaatçılar gerekse devlet tarafından beklenen uzmanın sosyal hizmetin nihai hedefiyle ilgilenmemesi, uzun vadeli sonuçlardan ziyade "sabahı tok bir şekilde akşam edecek" koşulların sunulması için mevzuat insanı olmasıdır. Hali hazırda var olan SED paketinin uygulayıcısı olarak uzmanların yoksullukla mücadele konusunda işleriyle ilgili yapabileceklerinin önüne mevzuat adı altında oldukça fazla set koyulmaktadır. Dünya görüşü fark etmeksizin bir mücadele mesleği olan uzmanlık, bu setleri yıkmaya çalışan uzmanların "muhaliflikle suçlanmalarına" sebep olabilmekte, müracaatçılarca ise "işini yapmayan memur" olarak algılanabilmektedir. Uzmanın yapması gereken işin aslında refaha eriştirmek olduğunu ve bu yolda ekonomik desteğin sadece profesyonel bir araç olduğunu yoksullukla mücadele alanındaki bir uzmanın da unutmaması gerekir. Çünkü s*osyal çalışma da hiyerarşik bir ilişki kurmanın aracı haline gelebilir ama dahası sadece hiyerarşik bir ilişki kurmakla yetinmeyip sadece bir tür sosyal kontrol aracı gibi işlev görebilir* (Akbaş, 2014: 81).

Tezde ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının idealize edilmiş bir meslek için mesleki formasyondan geçmelerinin, yoksulluk algılarının şekillenmesine katkı sağladığı da gözlemlenen bir durumdur. Burada Akbaş'ın (2014: 57) *ihtiyaç bizim uzman iktidarımızdan doğru bildiğimiz veya varsaydığımız bir şey midir yoksa hizmet alanın bağlamından doğru öğrendiğimiz bir şey midir?* sorgulaması oldukça önemlidir. Tezde görüşme yapılan uzmanlardan alınan cevaplar doğrultusunda Akbaş'ın bu sorgulamasının cevabı bir göreli yoksulluk tartışmasının uzmanların içten içe sürdürdükleri bir tartışma olduğu yorumunun yapılmasına olanak sağlayabilmektedir. Referans noktasının öncelikle uzmanların kendi hayatlarının olması yoksulluk algılarını oluştururken mücadele içindeki yerlerini de şekillendirmektedir.

Tahmin edilebildiği üzere tezde en çok görüşmeci bulunabilen çalışma alanı ASPB'dir. ASPB'nin uzmanların evi olduğu konusunda yaygın bir görüş bulunmaktadır. Bakanlığın hazırladığı sosyal politikalar değerlendirilirken görüşmecilerin üzerinde durduğu ve altbaşlıklarıyla tartıştığı önemli bir nokta "aile" olmaya yapılan vurgudur. Görülmektedir ki Türkiye'de sosyal hizmet uygulamaları ailenin yadsınmaz bir öneme sahip olduğunun ve hatta kutsallığının altını çizer cinstendir. Ve bu bakışla kurumsal olarak ailenin idamesinin bireysel refahtan daha önemli olduğunu gösteren sosyal politikalarla bir sosyal hizmet üretimi içerisindedir. Aile güçlendirilirken "yoksayılan" bireysel özgünlük ve özgürlüklerin de aile içerisindeki "baba" figüründeki "erkek" birey dışındakiler için geçerli olması söz konusudur. Eril bir hegemonyanın varlığı kimi zaman kadına, çocuğa ve yaşlıya dair bazı iyimser söylemlerle yok gibi gösterilmeye çalışılsa da sosyal hizmet uygulamalarının sesi eril çıkmaktadır.

Öncelikle aile refahı çocuk ve kadın üzerinden ilerlemekte, işlevsel "baba yoksunu" bir ailenin çocukları ve kadınları sosyal hizmetin hedef kitlesi haline getirilmektedir. Çocuk üzerinden sürdürülmeye çalışılan aile idamesi ekonomik destek paketinin çocuğun eğitimi ve çocuk haklarına uygun bir hayat sürebilmesi için aileye aktarılan para ile olmaktadır. Bu yolla elde edilen para ailenin geçinme stratejisi olarak kullanılmaktadır. Paranın kadın üzerinden aileye aktarılıyor olması ikinci önemli durumdur. "Çocuğun maaşı", "çocuk parası" gibi söylemlerle bu parayı devletten talep edenin genelde kadınlar olduğundan bahseden görüşmeciler geçinme stratejisinin böylelikle kodlandırılarak meşrulaştırıldığının altını çizmektedirler. Yuvanın sürdürülebilirliğine dair kadına yüklenen sorumluluk tam da bir toplumsal cinsiyet okuması olarak bu alanda da görülebilmektedir. Ayrıca hane içindeki hiyerarşik ilişkiyi devam ettiren bu uygulama, aile birliği sağlanamayan (erkek yoksun) ailelere hitap ederek eril tahakkümünü artırarak devam ettirmektedir. Bu arada kutsanan aile birliğinin resmi olarak bozup, gayri resmi ve gizli bir birlik içindeki karı-kocaların varlığına dikkat çeken görüşmeciler ekonomik desteğin refah sağlamaktan öte bireyleri yolsuzluğa iten bir geçinme stratejisine döndüğünün de göstergesidir.

Standing'in (2012: 29) söylediği gibi *kategorik yardımlar, politikalar bütününün bir parçası olarak her zaman gerekli olsa da, adaletsiz olma eğilimindedir.* Türkiye'de sosyal hizmet adına verilen ekonomik desteklerin tez içinde de gösterilmeye çalışıldığı üzere adaletsizliği pekiştirmesi söz konusudur.

Yoksullukla mücadele etmek aynı zamanda bir zenginlik yaratma mücadelesini de içermektedir. Türkiye'de sosyal politikaların zenginlik yaratma mücadelesi içinde olduğunu söylemek güçtür. Çünkü ideal zenginlik hakkaniyetli ortaklıkların kurulmasını gerektirmektedir ve kapitalist sistemin "katı olan her şeyi buharlaştırmaya" yönelik çalışması ile varılabilecek bir sonuç değildir. Türkiye'deki yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikalar yedek işsizler ordusunun sayısındaki artışa ve doğal olarak yoksulluğun da artmasına sebep olmaktadır. Burada Arrighi'nin 2009 yılında David Harvey ile yaptığı söyleşide Harvey'in "yedekler ordusu"na dahil ettiği insanlar içinde sadece işsizlerin değil, gizli işsizler ve dışlananların da olduğundan bahseden (Arrighi, 2009: 32) yaklaşımı tam da bahsedilen konuya işaret etmektedir. Ayrıca Hardt ve Negri'nin (2013: 21) şu sözleri de yoksullukla mücadele edilirken genişletilen yoksulluk tabanını göstermektedir:

> "Yeni bir yoksul figürü doğuyor ve bu yalnızca işsizler ve düzensiz, güvensiz, güvencesiz ve yarım gün çalışanlardan oluşmuyor aynı zamanda düzenli çalışan ücretlileri ve orta sınıfın yoksullaşan kesimini de kapsıyor. Onların yoksullukları asıl olarak borç zincirlerine dayanıyor."

Son olarak sosyal hizmetin aslında bir hak olması gerekliliğe olan inancın körelmesine sebep olan karşılıklılık meselesini anlatan Standing'in(2012: 20) *eğer bir şeyi hak etmek için x, y, z ve a, b, c şartlarını yerine getirmeniz gerekiyorsa aslında bir hakkınız yok demektir. Böyle bir hak, hak değildir. Hak, haktır* cümlelerini aktarmak körelen inancın alan yazından bir yansıması olarak elverişli bulunmaktadır. Sosyal hizmet bir proje olarak değil, kuramsal ve kavramsal arka planı oluşturulabilen bir uygulama alanı olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Emrah, **Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler**, SABEV, Ankara, 2014.

Akyüz, Ferhat, "Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:5, 2008, ss. 58-70.

Aristoteles, **Politika**, Çev. Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

Arrighi, Giovanni, **Sermayenin Dolambaçlı Yolları David Harvey'le Söyleşi**, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Atılgan, E. Ümit, "Damgalı Mekanlar". **Kenarın Kitabı Arada Kalmak Çeperde Yaşamak**, Der. Funda Şenol Cantek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 61-88.

Bağdadioğlu, Enis, "Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003 Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler**, Cilt 1, Ankara, 2006, ss. 75-106.

Bauman, Zygmunt, **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?.** Çev. Hakan Keser, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Berberoglu, Berch, **Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

Bonefeld, Werner, "Kapitalist Birikim ve Özgür Emek", **İlkel Birikim Sermayenin Kaldıracı**, Ed. Özay Göztepe, Notabene Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 65-88.

Bora, Aksu, **Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Buğra, Ayşe, **Devlet-Piyasa Karşıtlığının Ötesinde İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Buğra, Ayşe, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, İletişim Yayınları, 2010, İstanbul.

Buğra Ayşe-Keyder Çağlar, **Sosyal Politika Yazıları**, İletişim Yayınları. İstanbul, 2006.

Callinicos, Alex, **Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış**, Çev. Yasemin Tezgiden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Cordonnier, Laurent, **Garibanlara Merhamet Yok İşsizlik Üzerine Teoriler**, Çev. Lütfü Şimşek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Doğan, Eda, **Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, 2014.

Engels, Friedrich-Marx, Karl, **Komünist Parti Manifestosu**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Erdoğan, Necmi, "Garibanların Dünyası: Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 89, 2001, ss. 7-21.

Erdoğan, Necmi, "Yok-sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve Fark Yaraları", **Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, Der. Necmi Erdoğan, , İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 47-95.

Ergüneş, Nuray, "Sosyal Politikada Dönüşümün Etkilerini Biz Kadınlar Nasıl Yaşıyoruz", **Karaburun Bilim Kongresi Bildirisi**, 2012.

Gulbenkian Komisyonu, **Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**, Çev. Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Gülalp, Haldun, **Kapitalizm Sınıflar ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1993.

Habermas, Jürgen, **Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011.

Hablemitoğlu, Şengül, "Yoksullukla Mücadelede Hedef Yaşam Kalitesi Hakkı", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003 Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler**, Cilt 1, Ankara, 2006, ss. 352-359.

Hardt Michael-Negri Antonio, **Duyuru**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Hardt Michael-Negri Antonio, **Ortak Zenginlik**, Çev. Efla Barış Yıldırım, İstanbul, 2011.

Işık, Oğuz-Pınarcıoğlu M. Melih, **Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

İbrişim, Nur, **Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

İçağasıoğlu-Çoban, Arzu, "Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Hizmetin Rolü", **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Yeni Zorluklar ve Yaklaşımlar**, Der. Gonca Polat, Arzu İçağasıoğlu Çoban, Sosyal Çalışma Yayınları, İstanbul, 2014, ss.11-26.

İnsel, Ahmet, "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", ***Toplum ve Bilim***, Sayı: 89, 2001, ss. 62-72.

Koray, Meryem, **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara, 2012.

Koray, Meryem, "Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak", **Çalışma ve Toplum**, 2007/4, ss. 17-53.

Küçükkaraca, Nilgün. "Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler", **6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı Küreselleşme Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Ankara, 2004, ss.13-23.

Kümbetoğlu, Belkıs, "Toplumsal Cinsiyet Rolleri, Kadın ve Yoksulluk", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003 Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler**, Cilt 1, Ankara, 2006, ss. 29-46.

Lefebvre, Henri, **Marx'ın Sosyolojisi**, Sorun Yayınları, İstanbul, 1996.

Lefebvre, Henri, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

Neuman, W. Lawrence, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Çev. Sedef Özge, Cilt 1, Yayın Odası, İstanbul, 2009.

Neuman, W. Lawrence, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, Çev. Sedef Özge, Cilt 2, Yayın Odası, İstanbul, 2009.

Ollman, Bertell, **Yabancılaşma Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Arayışı**, Çev. Ayşegül Kars,Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

Pınarcıoğlu Melih-Işık Oğuz, "1980 Sonrası Dönemde Kent Yoksulları Arasında Güce Dayalı Ağ İlişkileri: Sultanbeyli Örneği", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 89, 2001, ss. 31-61.

Sallan-Gül, Songül, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa", **TODAİE**, Ankara, 2002, ss. 107-118.

Sapancalı, Faruk. "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", **Dokuz Eylül Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2001, ss. 115-140.

Sennett, Richard, **Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri,** Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları. İstanbul. 2012.

Seyidoğlu, Halil, **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, Güzem Can Yayınları, İstanbul. 2003.

Standing, Guy, "Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi", **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, Der. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.17-36.

Şener, Ülker, "Kadın Yoksulluğu", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 36, 2012, ss. 51-67.

Şenses, Fikret, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Thompson, Neil, **Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.

Topçuoğlu, Abdullah-Aksan, Gamze, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele, Sosyal Yardımlar ve Kadınlar". **Yoksulluk ve Kadın**, Der. Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan, Duygu Alptekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, ss.129-162.

Tufan Beril, Karataş Kasım, "Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003 Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler**, Cilt 1, Ankara, 2006, ss. 15-26.

Ulutaş, Ü. Çağla, "Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek", **Çalışma ve Toplum**, 2009/2, ss. 25-40.

Uyan-Semerci, Pınar, "Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif Özgürlükler**", İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk**, Der. Pınar Uyan Semerci, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 1-20.

Wallerstein, Immanuel, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Weber, Max, **Şehir Modern Kentin Oluşumu**, Ed. Don Martindale, Gertrud Neuwirth, Çev. Musa Ceylan, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.

Yanardağ, Umut, "Yoksulluk Sorununa Radikal Sosyal Çalışma Perspektifinden Bakmak", **Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Yenş Zorluklar ve Yaklaşımlar**. Der. Gonca Polat, Arzu İçağasıoğlu Çoban, Sosyal Çalışma Yayınları, İstanbul, 2014, ss.65-72.

Yılmaz, Zafer, **Yoksulları Ne Yapmalı? Sosyal Sorunun Yönetimi, Belirsizliğin Keşfi ve Yarınsızlık**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.

Yılmaz, Zafer, "Yoksulluğun Ontolojik Kavranışı: Maddi-Sembolik Süreçler Bütünü Olarak Yoksulluk ve Yoksulluk Çalışmalarında Tekniğin Perdesini Aralamak", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 122, 2011, ss. 123-161.

Yılmaz, M. Taki-Şeker, Aziz, "Sürdürülebilir Yoksulluk ve Eğitim", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003 Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler**, Cilt 1, Ankara, 2006, ss. 337-342.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150303-3.htm, (Çevrimiçi), 24.06.2015.

http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_mpiTR_ece%20FU.pdf, (Çevrimiçi), 23.01.2014.

www.aile.gov.tr/mevzuat/3294-sayili-sosyal-yardşmlasma-ve-dayanisma-tesvik-kanunu, (Çevrimiçi), 06.12.2014.

EKLER

EK 1: Görüşme Soru Formu

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Türkiye'de Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk Algısının Yoksullukla Mücadele Programlarına Etkisi
Araştırma Anket Formu
2014

Merhaba, ben İstanbul Üniversitesi Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Yüksek Lisans tez öğrencisi Tuğba Canbulut. Bu çalışma *Türkiye'de Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluk Algısının Yoksullukla Mücadele Programlarına Etkisi'ni* değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz cevaplar araştırmamız için önemlidir. Sorularım yaklaşık 10 dakika sürecektir. Görüşme raporlanırken hiçbir şekilde isminiz geçmeyecektir. Görüşmeyi istediğiniz herhangi bir anda kesebilirsiniz. Bu görüşmeyi kabul ettiğiniz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Görüşülen kişi:

Görüşme tarihi:

Görüşme yeri:

Görüşme saati: Başlangıç:……. Bitiş:……..

Görüşme reddedildiyse nedeni:

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. **Cinsiyeti?** __1. Kadın __2. Erkek

2. **Doğum yeriniz?**

__1. İl (_____)
__2. İlçe (_____)
__3. Köy (_____)
__4. Yurt dışı(_____)
__5. Diğer (_____)

3. **Kaç yaşındasınız? (__)**

__1. 20-29
__2. 30-39
__3. 40-49
__4. 50+

4. **Şu anki medeni durumunuzu öğrenebilir miyim?**

__1. Evli
__2. Bekâr
__3. Eşi vefat etmiş
__4. Boşanmış
__5. Beraber yaşıyor
__6. Diğer (_____)

5. **Öğrenim durumunuzu öğrenebilir miyim?**

__1. Ön lisans Mezunu
__2. Lisans Mezunu
__3. Yüksek Lisans Mezunu
__4. Doktora ve Üzeri
__5. Diğer (_____)

6. **Mezun olduğunuz üniversite aşağıdakilerden hangisidir?**

__1. Devlet Üniversitesi
__2. Vakıf Üniversitesi
__3. Özel Üniversite
__4. Diğer (_____)

7. **Okul dışında bir başka kurs ya da benzeri eğitim aldınız mı?**

__1. Evet
__2. Hayır
__3. Diğer (_____)
(7.sorunun cevabı HAYIR ise 9. Soruya geçiniz)

8. Okul dışında aldığınız ne tür bir kurs veya eğitim idi?

__1. Sertifika Programı (_____)
__2. Pedagojik Formasyon Eğitimi (_____)
__3. Diğer (_____)

B. MESLEKİ BİLGİLER

9. Şu an çalıştığınız yerde unvanınız nedir?

__1. Uzman
__2. İdari Personel
__3. Yönetici
__4. Sosyal Çalışmacı
__5. Diğer (_____)

10. Bu mesleği isteyerek mi seçtiniz?

__1. Evet
__2. Hayır
__3. Diğer (_____)

11. Ne kadar zamandır bu mesleği yapıyorsunuz?

__1. Birkaç ay
__2. 1-5 yıl
__3. 6-10 yıl
__4. 11-15 yıl
__5. 15-20 yıl
__6.20+yıl

12. İşinizden memnun musunuz?

__1. Evet
__2. Hayır
__3. Diğer (_____)

13. Ailede sizinle aynı mesleği yapan var mı?

__1. Evet
__2. Hayır
__3. Diğer (_____)

14. Hangi kurum veya kuruluşlarda çalıştınız? ***(Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz).***

__1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
__5. Sivil Toplum Kuruluşu

__2. Sağlık Bakanlığı
__3. Adalet Bakanlığı
__4. Diğer Bakanlıklar
__6. Eğitim Kurumu
__7. Yerel Yönetim
__8. Diğer (_____)

15.Şu an hangi kurumda çalışıyorsunuz?

__1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
__2. Sağlık Bakanlığı
__3. Adalet Bakanlığı
__4. Diğer Bakanlıklar
__5. Sivil Toplum Kuruluşu
__6. Eğitim Kurumu
__7. Yerel Yönetim
__8. Diğer (_____)

16.Çalıştığınız kurumlar arasında sizce bir farklılık var mı?

__1. Evet
__2. Hayır
__3. Diğer (_____)

GÖRÜŞME FORMU

A. Sosyal ve Mesleki Deneyimler

1. Çalıştığınız kurumlar arasında gördüğünüz farklılıklardan bahsedebilir misiniz?
2. Devletin sosyal hizmet uzmanlarına yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Müracaatçıların size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Müracaatçılarınızın ne gibi sorunları oluyor?
4. Sizce bir uzmanın/sosyal çalışmacının ekonomik ve sosyal refahı sunduğu hizmetin kalitesini etkiler mi?Nasıl?
5. Sizce kamu kurumunda çalışan uzmanlarla özel sektörde çalışanlar arasında fark var mı? Nasıl bir fark var?
6. Mesleki sorunlardan ve sorunların kaynaklarından biraz bahseder misiniz? Sizce bu sorunların çözülmesi için neler yapılabilir?
7. Mesleki örgütlenmelerinin işlevselliği hakkında neler düşünüyorsunuz?

B. Yoksulluk Algısı

8. Yoksulu ve yoksulluğu nasıl tarif edersiniz?

9. Sizce “yoksulluk” nasıl bir sorundur, yoksulluğun sebepleri ve sonuçlarından biraz bahseder misiniz?
10. Bir uzman/sosyal çalışmacı olarak yoksulluktan kaynaklanan sorunlar konusunda ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz?
11. Sizce yoksullukla mücadele konusunda yapılanlar sorunu çözmek için yeterli mi? Alternatif çözüm önerileriniz var mı? Varsa nelerdir?
12. Devletin son dönem yoksullukla mücadele programlarının işlerliği hakkında neler düşünüyorsunuz? Sizce yürütülen bu politikalar yoksulların refah seviyelerini artırıyor mu?
13. Siz devletin yoksullukla mücadele programlarından herhangi birinin içinde yer aldınız mı? Bunlar nelerdir?
14. Sizce yoksullukla mücadelenin önündeki engeller nelerdir?
15. Kendinizi nasıl bir vatandaş olarak tarif edersiniz? Kendinizi yoksul olarak görüyor musunuz?

Ek 2: Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmelik Formu

SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETLERİ HAKKINDA YÖNETMELİK

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmelik, yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Kapsam

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, Genel Müdürlük tarafından yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile haklarında korunma/bakım tedbiri kararı alınmış ve reşit olarak sosyal hizmet kuruluşlarından ayrılan gençlere yapılan sosyal ve ekonomik destek hizmetleri ile evlenme yardımına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelik, 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 26 ncımaddesine ve 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (c) ve (g) bentleri ile 8 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 4 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Bakan: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanını,

b) Bakanlık: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını,

c) Bakım tedbiri kararı: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 22 nci maddesinin birinci fıkrası ile 3/7/2005tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi kapsamında, görevli ve yetkili mahkeme tarafından çocuk hakkında alınan kararı,

ç) Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi,

d) Ekonomik destek: Sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre geçici veya süreli olarak verilen para yardımını,

e) Ekonomik destek tutarı: En yüksek devlet memuru aylığının, ek gösterge dahil tutarını,

f) Geçici ekonomik destek: Yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla yılda bir, zaruri hallerde en çok iki defaya mahsus olmak üzere ekonomik destek tutarının en fazla üç katına kadar yapılacak yardımları,

g) Genç: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 22 nci maddesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereğince, hakkında korunma/bakım tedbiri kararı alınmış olup sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile hizmetinden yararlanıp reşit olarak ayrılanlardan yönetmelik kapsamında desteklenen kişileri,

ğ) Genel Müdürlük: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünü,

h) İl müdürü: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürünü,

ı) İl müdürlüğü: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünü,

i) Korunmaya muhtaç çocuk: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin birinci alt bendinde tanımlanan çocuğu,

j) Mesleki çalışma: Belirli bir alanda en az lisans düzeyinde eğitim alan ve bu eğitim sonucu mesleğini icra edenlerin, mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve yöntemleri kullanarak gerçekleştirdiği çalışmaları,

k) Meslek elemanı: Sosyal hizmet, psikoloji, çocuk gelişimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyoloji alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını,

l) Muhtaçlık: Kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını ve diğer aile bireylerini, bulundukları mahallin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama halini,

m) Sosyal hizmet desteği: Gençlerin ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından

doğan ve kontrolleri dışında oluşan psikolojik ve sosyal sorunlarının önlenmesini ve çözümlenmesini, hayat standartlarının yükseltilmesini, kişilerin kendi kendine yeterli duruma gelmesini, sorunlarını çözme becerisi kazanmasını amaçlayan mesleki çalışmaları,

n) Sosyal hizmet kuruluşları: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 3 üncü maddesinin (f) bendinde tanımlanan ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (g) bendinde belirtilen esaslara uygun olarak çocuk alanında faaliyette bulunan veya işlemleri yürüten kuruluşları,

o) Sosyal hizmet merkezi: Sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirildiği il müdürlüklerine bağlı merkezleri,

ö) Sosyal ve ekonomik destek hizmeti: Yönetmelik kapsamında çocuk, genç ve ailelere sağlanacak ekonomik destek ile sosyal hizmet desteğini,

p) Süreli ekonomik destek: Yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları ile gençlere, sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla, Bakanlığın bütçe imkânları ölçüsünde, belirlenen süre ve oranlar dâhilinde gençler ve çocuklar için aylık ödemeler şeklinde yapılacak yardımı,

r) Yakını: Anne ve baba dışında, kan bağı bulunan akrabalar ile bunların bulunmaması veya ilgilenmemesi durumunda çocuğun sosyal çevresinde iletişim içinde olduğu ve tanıdığı kişileri,

ifade eder.

Genel esaslar

MADDE 5 – (1) Sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin olarak;

a) Ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine yönelik, aile ve çocuklarla mesleki çalışmalar yapılması,

b) Gençlerin ve ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde sosyal sorunlarının tespiti ve çözümlenmesinde gerekli rehberlik ve desteğin sağlanarak hayat standartlarının yükseltilmesi,

c) Yardım faaliyetlerinde bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği tesis edilerek güç birliğinin sağlanması, kamu veya özel kurumların sosyal yardım amaçlı veri tabanı kullanılarak mevcut

kaynaklara en verimli şekilde işlerlik kazandırılması,

ç) Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk ve gençlere öncelik tanınması, ekonomik destek talebinin bütçe imkânları ile karşılanamayacak derecede fazla olması halinde; aciliyet durumu, muhtaç olma derecesi ve müracaat sırası esas alınarak öncelikli olarak değerlendirilmesi,

d) Muhtaç durumda bulunan çocuğun ailesi veya yakınları ile ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin, en kısa sürede kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürebilecekleri koşullara kavuşturulması,

e) Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesine özen gösterilmesi,

f) Sosyal ve ekonomik desteğin muhtaçlık kriteri ve çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda yapılması, izlenmesi ve rehberlik edilmesi,

g) Ekonomik destek talebinde bulunanlardan, çalışmasına engel özel bir durumu veya sağlık ile ilgili bir engeli yoksa meslek edinme kursuna veya Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne müracaat etmiş olması,

ğ) Durumu uygun olan çocukların bakım tedbiri kararı alınmadan ailesi veya yakınları yanında desteklenmesi, bunlardan doğumla çoğul bebek sahibi olanlar ile sağlık sorunu olan çocukların durumlarının öncelikle değerlendirilmesi,

h) Sosyal hizmet kuruluşlarında korunma altında bulunan çocuklardan, sosyal ve ekonomik destekle ailesi yanına döndürülmeleri uygun olanların bakım tedbiri kararlarının kaldırılarak aile ortamında bakılması ve desteklenmesi,

ı) Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananlardan ve zorunlu eğitim kapsamında olup çeşitli nedenlerle eğitimine devam edememiş çocukların okula devamlarının sağlanması,

i) Müracaatçı veya ailesi hakkında edinilen bilgi ve belgelerin, gizlilik ilkesine dikkat edilerek işlem yapılması ve kişisel verilerin korunması,

j) Sosyal hizmet desteği ve ekonomik desteğin verilmesinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde insan haysiyeti ve vakarına yaraşır şekilde hareket edilmesi, özel hayatın gizliliğinin korunması, kişilik haklarının ihlal edilmemesi, çocuk hakkında alınacak her türlü karar ve yapılacak işlemlerde düşüncesinin alınarak öncelikle yararının gözetilmesi,

esastır.

İKİNCİ BÖLÜM

Uygulamaya İlişkin Esaslar

Sosyal ve ekonomik destekten yararlanacaklar

MADDE 6 – (1) Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden yararlanacaklar şunlardır:

a) Haklarında bakım tedbiri kararı verilerek sosyal hizmet kuruluşlarında bakılan ve desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları yanına verilebilecek çocuklar.

b) Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar.

c) Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler.

ç) Olağanüstü bir felaket, tabii afet, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar ile hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan veya vefat eden kişilerin çocukları.

(2) Çocuklar, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden en fazla onsekiz yaşını tamamlayıncaya kadar yararlandırılır. Ancak onsekiz yaşından sonra ekonomik destek verilmesine aşağıdaki esaslar çerçevesinde devam edilebilir:

a) Birinci fıkra kapsamında ekonomik destek almakta iken onsekiz yaşını dolduranlardan, desteklenmedikleri takdirde eğitimine devam edemeyecek durumda olan orta öğretim öğrencileri yirmi yaşına kadar.

b) Ekonomik destek almakta iken onsekiz yaşını dolduran çocukların meslek edinme kursuna devam etmesi halinde, kurs süresince en fazla bir yıla kadar.

c) Bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler ise yirmi beş yaşına kadar.

ç) Birinci fıkranın (c) bendi kapsamında olan gençlerden, iş ve meslek sahibi

olamayan ve öğrenime devam etmeyenlere süreli ekonomik destek hizmetinden en fazla iki yıl süresince, ön lisans veya lisans eğitimine devam edenlere ise öğrenim süresi boyunca.

(3) Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılanlar öncelikle yararlandırılır. Birinci fıkranın diğer bentlerinde sayılanlardan, bütçe ödeneklerinin yeterliliği ölçüsünde yıl içinde hangilerine öncelik verileceğine Genel Müdürlükçe karar verilir.

Müracaat ve ilk görüşme

MADDE 7 – (1) Meslek elemanı, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanma talebinde bulunanlar ile bir ön görüşme yapar. Görüşme neticesinde, ekonomik ve sosyal olarak desteklenmesi kanaatine varıldığı takdirde müracaatçı için dosya açılır ve gerekli incelemelere başlanır.

Sosyal inceleme

MADDE 8 – (1) Meslek elemanları tarafından sosyal hizmet etiği ve müdahale yöntemleri çerçevesinde, müracaatçının ikametinde, gerek görülmesi halinde okul, işyeri ve toplumsal çevresi hakkında sosyal ve ekonomik durumlarını kapsayan kapsamlı inceleme yapılarak sosyal inceleme raporu düzenlenir.

Sosyal inceleme raporu

MADDE 9 – (1) Meslek elemanları tarafından yapılan mesleki çalışmalar neticesinde düzenlenen sosyal inceleme raporunda; muhtaç durumdaki ailelerin ve kişilerin geçmişteki yardım talepleri, daha önce yapılan ekonomik destekler, durumlarındaki değişimler, kişisel ve ailevi bilgileri, hizmetten yararlanacak çocuğun talebi ve görüşü, sosyal ve ekonomik durumları, mahalli imkânları, yerleşim yeri adresi ve konut durumu ile birlikte, ekonomik destek veya sosyal hizmet desteğinin hangisinden faydalandırılacağı, ekonomik desteğin türü, miktarı, süresi ve şekline dair varılan kanaat açıkça belirtilir.

(2) Sosyal inceleme raporu, kişisel nitelikteki gizli belge olup, kişilere ait veriler ve mesleki kanaat ile görüşleri içerdiğinden, mesleki gizlilik ilkesine dikkat edilerek düzenlenir ve korunur; nakdi ödemede esas belge olarak ibraz edilemez ve edilmesi istenemez.

Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanma

MADDE 10 – (1) Bakanlıkça yapılacak ekonomik destekler karşılıksızdır. Ekonomik desteklerden, bu Yönetmelikte belirtilen esaslar çerçevesinde, bakım tedbiri kararına bakılmaksızın öncelikle muhtaç çocuklar faydalanır. Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanacakların kapsamı ile destek tutarının belirlenmesinde, kişilerin her türlü kaynaklardan elde ettikleri yardımlar ve gelirleri dikkate alınır.

(2) Ekonomik destek verilmesi uygun görülenlere onayda belirtilen aydan geçerli olmak üzere ekonomik yardım yapılır.

(3) İtiraz edilen veya tereddüde düşülen vakalar hakkında, bir idareci ve asgari iki meslek elemanından oluşacak bir komisyon tarafından değerlendirme yapılarak karar verilir. İtirazlarda, incelemeyi yapan meslek elemanı dışında bir veya birden fazla meslek elemanınca gerekirse yeniden sosyal inceleme yapılır ve komisyonca karar verilir.

(4) Sosyal ve ekonomik destek yapılması uygun bulunmayanlara her türlü elektronik bilgi iletişim aracı ortamında veya resmi yazı ile bilgi verilir.

(5) Reddedilen ve yardımı sonlandırılan vakalarda müracaatçı, şartlarının değiştiğine ilişkin yeni bilgi ve belge ibraz etmeden hakkında üç aydan önce tekrar sosyal inceleme yapılmaz. Müracaatçının talebine bu maddenin dördüncü fıkrası kapsamında bilgi verilir.

(6) Yardımların yapılmasında ve muhtaçlık tespitinde yardımlardan daha önce faydalanmış olmak bir hak doğurmaz.

İzleme ve değerlendirme

MADDE 11 – (1) Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananlar aşağıdaki esaslar dâhilinde izlenir ve değerlendirilir:

a) Süreli ekonomik destek ödemesinden yararlandırılan müracaatçılar, yardımın amacına uygun kullanılıp kullanılmadığının değerlendirilmesi amacıyla, en geç altı aylık sürelerle izlenir.

b) Yardımın bitiş tarihinden önce, başvuruya gerek kalmaksızın, müracaatçının durumunun en az bir ay önce yeniden değerlendirilmesi esastır.

c) Zorunlu eğitim kapsamında olan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılan çocukların eğitimine devamı izlenir.

ç) Periyodik izlemelerde ihtiyaç duyulması halinde, tespit edilen sorunların

çözümlenmesi amacıyla sosyal hizmet desteği kapsamında mesleki çalışmalar yapılır.

(2) İzlemeye ilişkin usul ve esaslar genelge ile düzenlenir.

Ekonomik destek yapmaya yetkili makamlar

MADDE 12 – (1) Bu Yönetmelikte belirtilen esas ve kriterlere göre süreli ekonomik destek ödemeleri ile geçici ekonomik destek ödemeleri aşağıda belirtilen makamın onayı ile yapılır:

a) On iki aya kadar süreli ekonomik destek ödemeleri ile geçici ekonomik destek ödemeleri illerde il müdürünün, ilçelerde sosyal hizmet merkezi müdürünün onayı ile yapılır.

b) On iki aydan uzun süreli ekonomik destekler, vali veya kaymakamın onayı ile yapılır.

(2) Onayda, geçici ekonomik desteğin kaç katı verileceği, süreli ekonomik destek yardımının ise iki yılı aşmayacak şekilde süresi belirtilir.

(3) On iki aydan uzun süreli ekonomik desteklerin illerde il müdürünün, ilçelerde sosyal hizmet merkezi müdürünün onayı ile yapılması hususunda vali veya kaymakamca yetki devrinde bulunulabilir.

Süreli ekonomik destek

MADDE 13 – (1) 6 ncı maddede tanımlanıp süreli ekonomik desteğe ihtiyacı olduğu belirlenenlere iaşe, ibate, eğitim, giyecek, harçlık, servis desteği karşılığı olarak aşağıda belirtilen şartlara ve ekonomik destek tutarının oranlarına göre;

a) Okul öncesi çocuklar ile okula devam etmeyen çocuklar için ekonomik destek tutarının % 50'si,

b) 1 ila 8 inci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının % 75'i,

c) 9 ila 12 nci sınıfa devam edecek çocuklar için ekonomik destek tutarının % 80'i,

ç) Bakım tedbiri kararı uzatılanlardan yükseköğrenime devam edenler için ekonomik destek tutarının % 90'ı,

d) Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlar için ekonomik destek tutarının % 40'ı,

oranında aylık ödeme yapılır.

(2) 6 ncı maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen kişiler dışında, aynı

ailede ikiden fazla kişiye ekonomik destek yardımı yapılmaz.

(3) 6 ncı maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında yer alıp korunma altında bulunan çocuklardan, iki çocuk için öğrenim durumlarına göre belirlenen ekonomik destek miktarının tamamı, üçüncü çocuk için öğrenim durumuna göre belirlenen ekonomik destek miktarının % 40'ı, dört ve üzeri çocukların her biri için öğrenim durumuna göre belirlenen ekonomik destek miktarının % 30'u tutarında yardım yapılır.

(4) Hak sahiplerine verilen ekonomik destek tutarı kesintisiz ve peşin olarak her ayın onbeşine kadar ödenir.

(5) Korunma/bakım tedbiri kararlı olup yükseköğrenime devam edecek olan veya devam eden öğrencilerin kayıt ve harç giderleri belirlenen tarifeler üzerinden ödenir.

(6) Engelli evde bakım ödemesinden yararlanan çocuk için süreli ekonomik destek yardımı aynı anda yapılmaz.

Geçici ekonomik destek

MADDE 14 – (1) 6 ncı maddede sayılanlardan, kişi ve ailenin yaşamış olduğu ekonomik ve sosyal bir sorunun veya kriz durumunun, geçici ekonomik destek ödemesi ile çözülebileceği ve böylece çocuklarının aile içinde korunması ve bakımı sağlanabileceği sosyal inceleme ile tespit edilenlere, Yönetmelikte belirlenen yetkili makamın onayı ile geçici ekonomik destek yardımı yapılır.

(2) Geçici ekonomik desteğin kaç katı tutarında verileceği, sosyal inceleme raporunda yer alan öneri üzerine yetkili makamın onayı ile belirlenir.

(3) Geçici ekonomik destek ödemesi ile süreli ekonomik destek ödemeleri aynı anda verilmez.

Ekonomik desteğe hak kazanma

MADDE 15 – (1) Süreli ekonomik desteğe, yetkili makamın onayında belirtilen aydan itibaren hak kazanılır. Muhtaçlık durumunun değişmesi veya ölüm halinde ödenen ekonomik desteğin iadesi talep edilmez.

(2) Çocuğun ailesi yanında desteklenmesi amacıyla çocuk adına yapılan ekonomik destek ödemeleri bakım ve gözetimini sağlayan kişilere, onsekiz yaşını dolduranların ise kendisine veya ailesine yapılır.

(3) Süreli ekonomik destek ödemesi, yardım veren makamın onayında belirtilen ay

itibariyle verilmeye başlanır. Onay alınmasına rağmen hak sahiplerine ödeme yapılamamış ise bilgi ve belge ile gerekçelendirilerek yetkili makamın onayına sunulur. Geriye dönük ödemeler üç aylık süreyi aşamaz.

Süreli ekonomik desteğin kesilmesi

MADDE 16 – (1) Süreli ekonomik destek ödemesi yapılan çocuğun ve ailenin durumu takip edilir ve muhtaçlık durumu ile yardımın amaca uygun kullanıp kullanılmadığı hususlarında ayrıntılı bilgi ve belge toplanır. Yardım yapılan kişilerin yardım almadan hayatını sürdürebileceği maddi şartlara sahip olduğunun veya yardımın amacı dışında kullanıldığının tespiti halinde izleyen aybaşından itibaren ekonomik destek ödemesi sonlandırılır. Çocuk durumuna uygun hizmet modelinden faydalandırılır.

(2) Süreli ekonomik destek almakta iken süresi dolmadan sonlandırılması gereken yardımlar, yetkili makamın onayı ile iptal edilir.

İkamet edilen il dışındakilere yapılacak ekonomik destek

MADDE 17 – (1) Ekonomik destek yardımlarının amacına ulaşıp ulaşmadığının araştırılabilmesi ve gerekli rehberliğin yapılabilmesi bakımından mahallinde yardım yapılmasına öncelik verilir ve ikamet şartına dikkat edilir. Ancak, ikamet edilen il dışında hastalık, kaza veya herhangi bir olağan dışı durum nedeniyle yardım alma ihtiyacındaki çocuk ve gençlere de durumlarına uygun şartlarda ve imkânlar ölçüsünde geçici ekonomik destek veya süreli ekonomik destek yardımı on iki ayı geçmemek üzere yapılabilir. Bu yardımlardan faydalanan kişiler hakkında yerleşim yeri adresinin bulunduğu il müdürlüklerine bilgi verilir.

(2) Süreli ekonomik destek almakta iken farklı bir vilayete taşınanların dilekçelerinde belirtilen tarihten itibaren iki ay süresince yardım verilmesine devam edilir. Bu süreçte ikamet ettiği il müdürlüğüne dosya nakli yapılır ve yardımın kesileceği tarih belirtilerek ailenin durumunun bulunduğu il müdürlüğünce tekrar değerlendirilmesi istenir.

Evlenme yardımı

MADDE 18 – (1) 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 32 nci maddesi gereği Bakanlığa ait sosyal hizmet kuruluşlarında korunma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek Devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında evlenme yardımı

yapılır. Bu yardım hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ödenir.

(2) Evlenme yardımı, evlilik kaydının ibrazına istinaden il müdürünün onayı ile yapılır.

Bilgi ve belge toplanması

MADDE 19 – (1) Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılacaklardan aşağıdaki belgeler istenir:

a) T.C. Kimlik Numarası beyanı,

b) Öğrenci belgesi,

c) İl müdürlüğü veya sosyal hizmet merkezleri tarafından gerekli görülmesi halinde sağlık raporu, mahkeme kararları gibi bilgi ve belgeler.

(2) İl müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezleri, muhtaç kişilerle ve çocukları ile ilgili başka bilgi ve belgeleri elde edebilmek amacıyla talebi gereği mal varlığı, sosyal güvencesi, ekonomik geliri, ikamet ettiği yer, okula devamı, çalıştığı işyeri ile çevre koşulları gibi hizmete uygun başka araştırmalarda da bulunabilir.

(3) Bakanlığın imkânları ile kamu kurumlarından elektronik ortamda elde edilebilecek belgeler ayrıca müracaatçıdan talep edilmez.

(4) Müracaatçının can güvenliği nedeniyle adresi ve mernis kayıtları mahkeme kararı ile gizlenen vakalarda, kişinin güvenliği için ikamet şartına bakılmaksızın işlem yapılır. Kişinin bilgilerinin gizliliği sağlanır.

Gelişmelerin kaydedilmesi

MADDE 20 – (1) Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinin yürütülmesinde uygulamanın devamlı takibi esastır. Yardımda bulunulan kişilerle ilgili bilgi ve veriler korunur.

Sosyal hizmet desteği

MADDE 21 – (1) Meslek elemanları, sosyal ve ekonomik destek hizmeti talebiyle müracaat eden kişi ve aileleri ekonomik durumlarını düzeltici faaliyetlere; iş ve meslek edinmeleri için ilgili kurumlara yönlendirmekle, kendi kendilerine yeterli hale gelmeleri için rehberlik ve yönlendirmede bulunmakla yükümlüdür.

(2) Koruyucu önleyici hizmetler kapsamında ihtiyaç duyulan vakalara yönelik meslek elemanları, sosyal hizmet desteği sağlanması amacıyla mesleğinin gerektirdiği bilgi, beceri ve yöntemleri kullanarak aşağıda belirtilen veya uygun görülen mesleki

çalışmaları yapabilirler:

a) Aile içi sorunların çözümlenmesine destek olmak.

b) Ailenin ve çocuğun çevreye uyumunu sağlamak.

c) Çocuğun okula uyumu ve eğitime devamı için aileye rehberlik yapmak.

ç) Kriz durumu yaşayan aileye psiko-sosyal destek sağlamak ve rehberlik yapmak.

d) Bireyin sosyal işlevselliğini tekrar kazanması, tekrar iş ve meslek edinmesi ve üretkenliğini harekete geçirmek için mesleki müdahale ve rehberlik yapmak.

e) Müracaatçıya toplumsal kaynaklar ve hizmetler konusunda rehberlik yapmak, gerekirse uygun birim veya kuruma havale etmek.

(3) Genç, çocuk ve aileyle yapılan mesleki çalışmalar raporlaştırılır ve gizlilik ilkesi çerçevesinde dosyasında muhafaza edilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Merkezi kayıt, takip ve kontrol sistemi

MADDE 22 – (1) İl müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezleri, sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılan çocuk, ailesi ve yakınları ile ilgili bilgi ve belgeleri düzenli olarak tutmak, muhafaza etmek ve Genel Müdürlükçe istenen bilgi ve belgeleri istenilen zamanda göndermekle yükümlüdür.

(2) Bu Yönetmelik kapsamında Bakanlığın kayıt altına alınan tüm verilere zamanında ve eksiksiz olarak ulaşılabilmesi amacıyla bilgi sistemi verilerinin güncel tutulması sağlanır.

Cezai işlemler

MADDE 23 – (1) Yalan beyanda bulunarak, resmi belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştirerek veya sahte evrak düzenleyerek ekonomik destek alan kişi ve aileler hakkında genel hükümlere göre işlem yapılır. Bu işlemler sonucunda tahsil edilen tutarlar, genel bütçeye gelir kaydedilir.

Haciz, devir ve temlik ayrıcalığı

MADDE 24 – (1) 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 29 uncu maddesi gereğince korunmaya ve yardıma ihtiyacı olan aile ve kişilere yapılacak ödemeler ve sağlanacak yardımlar başkasına devir, temlik ve haciz edilemez.

Ödenek ve bütçe işlemleri

MADDE 25 – (1) Bu Yönetmelik kapsamında yapılan yardımlar, ekonomik destek yapılacak kişi sayısı, yılı bütçe ödeneklerini aşmayacak ve ilave ödenek gerektirmeyecek şekilde tespit edilmek şartıyla Bakanlık tarafından gönderilen ödenek ile karşılanır.

Yürürlükten kaldırılan Yönetmelik

MADDE 26 – (1) 28/9/1986 tarihli ve 19235 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır.

Mevcut süreli ekonomik destekler

GEÇİCİ MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğin yayımı tarihinden önce başlatılmış olan süreli ekonomik destek yardımının verilme gerekçesi ortadan kalkmamış ise yardım ödenmesine devam edilir.

(2) Bu Yönetmeliğin yayımı tarihinden önce başlatılmış olan süreli ekonomik destek ödemeleri, yayımı tarihinden itibaren bu Yönetmelikte belirlenen kriterlere göre yapılır.

İlgili mali yılın ödemeleri

GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Bu Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde yer alan ekonomik destek tutarı 1/1/2014-31/12/2014 döneminde 791 Türk Lirası olarak uygulanır.

Yürürlük

MADDE 27 – (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 28 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı yürütür.